

Sven Lidman

Stensborg

SVENSKA KLASSIKER
UTGIVNA AV SVENSKA AKADEMIEN

SVEN LIDMAN STENSBORG

Sven Lidman

Stensborg

Under redaktion av
och med inledning av Knut Ahnlund

SVENSKA KLASSIKER
UTGIVNA AV SVENSKA AKADEMIEN
I SAMVERKAN MED
BOKFÖRLAGET ATLANTIS

Sven Lidman
Stensborg
Atlantis, Stockholm

© 1995

INLEDNING: Knut Ahnlund
och Svenska Akademien

TEXTVERSION, KOMMENTARER

OCH ORDFÖRKLARINGAR:

Knut Ahnlund och
Svenska Akademien

FORMGIVNING OCH TYPOGRAFI:
Anders Ljungman och Johan Melbi

PDF-GENERERING:
Megin Media, 2003

Innehåll

Knut Ahnlund: Sven Lidman och hans roman Stensborg	7
Stensborg	19
<i>Kommentarer och ordförklaringar</i>	177

Sven Lidman och hans roman *Stensborg*

av *Knut Ahnlund*

(Kan med fördel läsas som efterskrift, särskilt av den som inte i förväg vill veta »hur det går«.)

Stensborg som kom ut 1910 är Sven Lidmans första roman. Publiken kände honom vid den tiden som lyriker och dramatiker, och som sådan hade han haft vackra men omstridda framgångar. Då han 22 år gammal 1904 debuterade med *Pasiphae* hade han redan en anseelig produktion bakom sig – från artonårsåldern hade han med flödande lätthet skrivit in dikter i sin dagbok, mest i de franska parnassisternas och symbolisternas stil. När hans högfärdiga klasskamrat David Sprengel som var en besserwisser av rang och dessutom specialist på fransk poesi besökte honom på hans studentrum i Uppsala satte han vännen på ett prov som denne inte bestod: han visade honom »en postum dikt av Baudelaire« som han sade sig ha skrivit av från en tidskrift. Sprengel läste dikten och avgav sitt omdöme: »Mästaren förnekar sig aldrig.« Sven Lidman hade själv skrivit den franska dikten just innan Sprengel anlände.

Pasiphae var knappast vad man brukar kalla en mogen debut – många av de dikter som ingick där hade författaren redan vuxit ifrån. Under klassisk-grekisk förklädnad och med ett uppåtbåd av skönt klingande namn skildrade författaren där sina drömmar om kärleken. Vad han upplevt av den var i själva verket just mest drömmar och därutöver en del köpt kärlek som det fanns ett rikligt utbud av i sekelskiftets Stockholm. Några av kritikerna ropade på polis och många flera var moraliskt upprörda. Huvuddelen av samlingens poetiska episoder utspelar sig hos drottning Pasiphae på Kreta. Hon besitter en extraordinär sexuell förmåga, tusen är hennes älskare, tio tusen hen-

nes älskarinnor. Oscar Levertin skrev en fin och klok anmälan av denna debut, han var förståeligt nog en smula raljant mot vissa delar men han såg att denna »det hungriga blodets och de friska rovtändernas poesi« lovade en lyrisk framtid för sin författare. Den framtiden kom snart, och den var också snart förbi. *Primavera* utkom följande år, *Källorna* 1906 och *Elden och Altaret* 1907.

Inför *Primavera* släppte Levertin de flesta av sina reservationer, och när *Källorna* kom släppte han nästan alla. Han hälsade Sven Lidman som en ny betydande skald: kanske var han den som skulle kunna förnya den unga poesin i landet. När *Elden och altaret* utkom var Levertin död sedan ett år tillbaka, men nu var den unge skalden etablerad. Bertil Malmberg berättar i sina ungdomsminnen *Ett stycke väg* hur han som gymnasist i Norra Latin ofta blev stående utanför Liljegrens bokhandel på Drottninggatan för att beskåda de nya böckerna. Och bland dem fanns denna poesi av Sven Lidman, »den privilegierade, buren av sin unga praktlystnad och Levertins kritik«. Malmberg minns förtrollningen i dessa rader:

Minnets förstenade frukt av livets ljuvaste blom
 äro de smycken du bär, skimrande klara och kalla;
 och när du ser deras glans, mättad och gåtfull och tom,
 längtar du se dem som frukter förmultnade falla.

För många var han alltså den utvalde som hade den nya poesins nycklar i sin hand. I detta ögonblicket sinar plötsligt ingivelsen – eller lusten. Kanske såg han själv upprepningen och gitte inte mera, kanske hade han vuxit ifrån denna högdragna och självbespeglade estetik och kunde tills vidare inte finna någon annan – denne poet tycktes hasta fram genom stadierna, rolös, otålig, alltid obarmhärtig mot sina gårdagar.

Genom Hjalmar Söderberg som beundrade hans poesi och kallade honom »den yngste av våra stora skalder« hade han lärt

känna herren till det vita slottet vid Blockhusudden, bankdirektören Ernest Thiel. De två möttes i en gemensam förkärlek för Nietzsche och för ett liv långt bortom konventionerna. Sven började komma som gäst i huset. På den stora och i hävderna berömda rosenmaskeraden på Thielska galleriet den 17 mars 1907 hade han träffat världens sköna 18-åriga dotter Karin. Han såg henne komma ut på balkongen tillsammans med en medelålders man, och han såg de två omfamna varandra. Den man som Karin den gången kysste var densamme som långt senare skulle bli hennes andre make, arkitekten Ragnar Östberg. Nu, denna afton, beslöt sig Sven för att vara med och tävla om hennes gunst, och till allas förvåning kunde han ett halvår senare förlova sig med Karin som då var med barn. Hur det gick till är inte helt utrett, men klart är att det hela hade något kuppattat över sig. Tor Bonnier som iakttagit denna enlevering på närhåll har i sina minnen – *Längesen*, 1972 – berättat en häpnadsväckande historia om den. Svens svärföräldrar var tydligt gladare åt förbindelsen än bruden själv. Plötsligt hade Sven liksom vallpojken i sagan vunnit prinsessan och halva kungariket. Inför bröllopsförberedelserna konfronterades Svens mamma och hennes småborgerliga släkt och vänkrets med Stockholms finanselit. Det blev ett möte med åtskilliga komiska poänger. »Min son är en lymmel« sade Olga Lidman till Ernest och Anna Thiel när hon fick veta att Karin var med barn.

Svens och Karins första tid som gifta sammanföll med en svår produktionskris i hans liv. Han hade kommit till slutet av en period av stor skaparglädje; förutom diktböckerna hade han skrivit och publicerat fem dramer där han förklädd till historiska gestalter hade försvarat sin högmodiga och på många sätt feodala livssyn. Den oförmåga att skriva som nu träffade honom kombinerades med ett nyvaknat samvetes bryska påminnelser. Makarnas första barn hade dött vid födelsen och Karin

själv hade den gången varit mycket illa därän. Sven såg denna olycka som ett straff för det leverne han fört före äktenskapet. Den kvinna som han en gång älskat men tvingat till abort och övergivit när hon blivit gravid hade en septemberkväll 1906 på Rosenbads trappa anropat högre makter att de skulle straffa honom på samma sätt som hon och hennes ofödda barn hade blivit straffade. Nu upplevde han intensivt hur han glömt eller förkastat alla sina tidiga lärdomar.

Hans barndom hade på flera sätt varit lycklig. Hans far som varit tullkontrollör i Helsingborg – tämligen misslyckad som yrkesman – hade dött när Sven var sju år, och den lilla familjen, modern, dottern Elsa och han själv, hade flyttat från Helsingborg till Stockholm där Olga Lidman på Brunkebergstorg satte upp ett litet inackorderingshem för unga människor, mest flickor. Mor Olga var en tapper och gladlynt människa, hon styrde hemmet med kärlek och improvisationer; där fanns inte som i de flesta av den tidens hem någon auktoritär fadersmakt att frukta.

Men en sådan makt fanns ändå i Svens tillvaro. Låt vara att den befann sig utanför hemmet, den var dock alltid närvarande. I Västerås hade han en farbror som vad åldern beträffar gott och väl kunde varit hans farfar.

Det var den enbente kaptenen Sam Lidman vilkens jättestalt överskuggade inte bara hans barndom utan hela hans liv. Hos honom fanns ett stort släktarkiv som visade att Lidmännen inte var vilka som helst.

Sam Lidman var född 1824 och hade som ung löjtnant vid en målskjutning på Ladugårdsgårde fått ena benet avskjutet ovanför knät. Han hade utstått amputationen utan bedövning, hade tillbakavisat den dos kloroform som man erbjudit honom. Försedd med ett för den tiden sinnrikt träben med ledat knä hade han så 26 år gammal börjat sin nya bana som asket, fosterlandsvän, inpiskare, folkuppfostrare, privatlärare och obekvä

sanningssägare. Han var skaparen av Djäkneberget i Västerås, parken där han lät inhugga sina moraliska maningar och sin korthuggna historieundervisning på sex hundra stenar och klippväggar. Bisarr, egensinnig, en dyrkare av Fosterlandet, Förfäderna och Kvinnan tog sig den gamle ungarlen an brorsonen med all den stränga kärlek han var mäktig. Sven bodde hos honom på jul-, påsk- och sommarloven, först i Västerås, sedan i Linköping, och han kom att frukta, beundra och älska honom övermåttan. I början övervägde fruktan men snart tog kärleken och beundran överhanden. I det »testamente« där Sam Lidman väddat till släktens yngre medlemmar att föra Lidmännens stolta traditioner vidare hade han bland annat uppmanat dem att »varje svensktalande flicka såsom en konungadotter bemöta, vilken måhända till Guds engel ämnad är.«

Svens inträde i puberteten hade sammanfallit med Farbror Sams död hösten 1897. Kvinnoförföraren Gian Giacomo Casanova efterträdde den stränge gubben som hans idol, nu sökte han lyckan, njutningen och framgången. Och han bemötte förvisso inte de svensktalande flickor som han mötte som konungadöttrar. Senare, på äldre dagar när han skrev sina Bekännelser, såg han hela sin ungdomsutveckling som en fortgående nedslutningsprocess. Luxuria, Liderligheten, var kardinalsynnen, men vid dess sida stod Vanitas, Fåfången, Superbia, Högmodet, och Acedia, likgiltigheten. Dessa synder hade oåterkalleligt avskilt honom från medmänsklighetens gemenskap och fört honom in i en glaciärvärld där ekot av hans egen röst och bilden av hans egna drag i de frusna vattenspeglarna blev hans enda umgänge.

När han hösten 1909 tillsammans med Karin reste till Italien var han fast besluten att byta ut poesin mot prosan. Han hoppades att därmed lämna bakom sig den tvetydiga människa som framträtt i hans både självhärliga och världsfrånvända lyrik och dramatik. Han ville nu delta i samhällsarbetet och göra sin insats för fosterlandet. Och alla de svikna förpliktel-

serna mot släkten började nu oro honom. Flera månader levde han i Rom i förtvivlan över den maktlöshet, det utanförskap som han nu såg som sitt öde. Småningom förstod han att han på något sätt måste avlägga en bekännelse.

En dag när han som vanligt rådlös satt sig vid skrivbordet i våningen på Via Sardegna mindes han gården Lilla Gullborg utanför Norrköping där han tillbringade ett par somrar i femtonårsåldern. Den ägdes av hans fars kusin som också bar namnet Sven Lidman och som vänligt tog sig an honom. Den gamle var barnlös och hade kanske tänkt pröva om hans unge släkting och namne kunde duga som jordbrukare. Men Sven hade slarvat bort den möjligheten och hade också senare försummat att skriva till gubben. Hans alltid alerta ruelse förespeglade honom nu vad han försummat och gått miste om. I och med denna insikt släppte skrivkrampen och romanen om Stensborg skrev sig nästan av sig själv, på mycket kort tid.

Johan Silfverståahl, ägare och brukare till en liten fideikommissegendom i Östergötland, skriver falska namn på en växel, spelar bort pengarna i Monte Carlo, vänder luttrad hem, begrundar en tid sin skuld och överlämnar sig så till rättsvisan. Han fråntas sin gård Stensborg och då vi lämnar honom har han just avtjänat ett längre fängelsestraff. Han har offrat allt för sin yngre bror Henrik, en lätt levande karriärist som behövde pengar för att ståndsmässigt kunna gifta sig in i finansfamiljen Herner.

Inspirationen till denna enkla och nästan naivt berättade historia hämtade alltså Sven Lidman från sitt eget liv. Han menade att han varit en spelare och en förfalskare, han hade förskingrat det arv han fått sig anförtrott från förfäderna. Här finns redan nu i hans liv föreställningen om en vedergällning som förr eller senare träffar en människa och hennes handlingar. Det anmärkningsvärda var att han motsåg denna vedergällning inte bara med fruktan utan också med förväntan. Tan-

ken på rannsakingen och domen skulle växa sig starkare och starkare för att till slut dominera hela hans världsbild. Han betraktade senare *Stensborg* som sin första omvändelsebok. Genom att skriva och publicera den hade han uppnått vad den kristne får uppleva genom syndabekännelsen. Han hade också besegrat dekadentpoeten inom sig, denne sjaskigt diaboliske figur med sin »morbidezza« och desperation, den som han kallade »David Sprengelgestalten«, hans onda genius.

Stensborg är en mycket lågmäld historia, troskyldigt berättad om en troskyldig människa, utan alla utsmyckningar. Den påminner om en moralitet, till uppbyggelse och varning för varjom och enom. Ibland är tonfallet rent ut sagt puritanskt. En annan svensk herrgårdsroman tillkom samtidigt i samma stad, Rom. Det var Hjalmar Bergmans *Hans nåds testamente*. Större kontraster är det svårt att tänka sig.

Vad som psykologiskt överraskar mest i *Stensborg* är den lätthet med vilken Johan bär skammen. När allt tas från honom, när han står utlämnad och vanärad, då först finner han sitt sinnes jämvikt. Han avstår från sitt adelsnamn, kallar sig Johan Stål och gifter sig med pigan på Stensborg med vilken han skall ha ett barn. Hans självkänsla är inte anfrätt och hans förkrosselse inför Gud, rättfärdighetens domare, utesluter inte en högdragen stolthet inför det samhälle där han havererat.

Alla dömer honom ju heller inte. Gården har genom hans brott övergått till hans bror, men folket i hans östgötska hembygd står vakt kring honom, de bildar ett konsortium som köper Stensborg, för att så i sinom tid överlämna den till den straffade.

Är denna historia trovärdig? Om detta som om så mycket annat har Sven Lidmans kritiker varit oeniga. Fredrik Böök som på flera sätt tyckte bra om *Stensborg* menade att den som psykologisk roman hade sina brister, det var svårt att förstå »hur den hederlige och rotfaste lantjunkaren kan komma på en

så dåraktig, hopplös idé som att skriva en falsk växel för att sedan resa till Monte Carlo och vinna en förmögenhet.« (*Resa kring Svenska Parnassen*, s. 126) John Landquist tyckte som så ofta tvärtom: »Enkel och trovärdig är också skildringen av den själshistoria, som leder den unga godsägaren till förfalskningsbrottet.« (*Svensk Litteraturtidskrift* 1943, s. 79)

Verkligheten bryr sig som bekant ofta inte om vad som är trovärdigt. Utifrån hade Sven Lidman hämtat brottsmotivet ur en tidningsnotis som han sommaren innan kommit på, den berättade om en friherrlig fideikommissarie som häktats för förfalskning. Men det väsentliga i denna historias intrikata psykologi är huvudpersonens behov av att bli dömd och utstå ett straff. För att kunna börja ett nytt liv måste han först förnedras. Och först då detta har skett vinner han sin själsfrid. Förfalskningen framstår därför nästan som en självpålagd straffhandling.

Ett överraskande drag hos den fåmälte, blyge och praktiskt duglige Johan är hans fantasteri. Han lever tidvis i en fantasi-värld där han själv spelar en rad glansfulla roller och för kommandot över världen. Han är sig själv men han är samtidigt en rad stora erövrare eller finansfurstar som segrar på alla fronter. Författaren till Stensborg hade levat i samma dagdrömmeri, han hade kämpat mot det som mot en last och han hade tidvis fruktat att det skulle beröva honom hans förstånd.

I gräll kontrast till Johans enkla, lite torftiga och i världen alldeles oerfarna väsen skildras så rikmännens kast, släkten Herner. Påminde den läsaren om någon krets i dåtidens Stockholm? Karl-Otto Bonnier var övertygad om att den skulle göra det. Han var estetiskt imponerad men moraliskt indignerad då han läste *Stensborg*, och i det brev där han antog boken till publicering lät han författaren få veta både det ena och det andra. Det hade överraskat honom att Sven Lidman kunnat teckna »en psykologiskt så pass väl tecknad figur som din huvudper-

son.« Men han var lika förvånad över att Sven kunnat förmå sig till en sådan nidbild av den släktkrets där han blivit så väl mottagen, »att denna familj, vid vars måltider du dock skränat lika högt som familjemedlemmarna själva, endast har väckt din antipati, att du ej kunnat få ut ur dessa människor annat än pänningemännen och frasmakarna, det har förvånat mig ytterligare att du, trots detta, ändock önskar låta din bok utgå under det Hernalmska familjemärket!« (1 mars 1910)

Det är inte svårt att förstå förläggarens irritation. Släkten Herner rosar inte marknaden i *Stensborg*. Dess medlemmar framställs som »kalla, hala affärsmänniskor«. De är fördomsfria och predikar största möjliga frihet för individen, de uppträder med överdrivet livlig mimik, med vilda skratt och stora gester när de umgås. De är förståndsmänniskor men på samma gång – när det inte gäller pengar – ordrika dilettanter och passionerade frasmakare. Och de är, teoretiskt, socialradikaler och socialister. En dam som sitter mitt emot Johan anförtror honom med strålände ögon att hon i demonstrationståget på Första maj gått arm i arm med två skraddargesäller. Och Fru Herner själv uttrycker samma åsikt som en gång väckt Svens indignation när han hörde den uttalas av Lisen Bonnier: att man »måste skilja på teori och praktik.«

Sven Lidman svarade omgående Karl-Otto Bonnier: han hade tillåtit sig att ta några enskilda drag, några fraser från middagskonversationen, men som helhet var familjen Herner på intet sätt något porträtt av familjen Bonnier, – han hade haft en helt annan familj i tankarna och den hade han skymtat på en skärgårdsbåt som inte gick till Dalarö (där Bonniers bodde), och det var redan 1904. Han vädjade också till förläggaren att se arbetet med denna släktkrets på längre sikt och han skisserade så de kommande numren: »Min roman Stensborg är ett allvarligt och objektivt försök av mig att skildra människor utan lyriska glosor och litterär stämningsgrannlåt – den första delen

i en romancykel, som skall skildra en gammal släkts omplantering i modern jordmån under moderna förhållanden – en objektiv analys av hur denna acklimatisering sker, hur somliga misslyckas, brytas och gå sönder under konflikterna med en ny tids människor och åskådningar, med de hemliga orsaker som låta andra av samma ätt växa vidare till förnyad blomstring och styrka.«

Sven skisserade här huvudlinjen i de romaner som han i snabb följd kom att skriva under de följande tre åren: *Thure-Gabriel Silfverstååhl* 1910, *Köpmän och Krigare* 1911, *Carl Silfverstååhls upplevelser* 1912 samt *Tvedräktens Barn* 1913. Silfverstååhlarna blev ett inbegrepp av Lidmansläkten och dess adliga ingiften på kvinnosidan. I enlighet med sin barndoms önskedröm har han nobiliserat den, han gör den till en stor, militärt dominerad frälsesläkt som under sekternas lopp förgrenat sig livligt och som innefattar fattiga och rika, högadel och knapadel. I en process där denna släkt nödtorftigt anpassas till den moderna tiden konfronteras den med den nya ekonomiska överklassen, handelns, bankernas och storföretagens män, dessa klaner som Sven i och med giftermålet med Karin blev befryddad med, Thiel, Sachs, Bonnier, Josephson och andra.

I dessa senare berättelser är det folkvimlet som är det mest markanta draget. I debutromanen är det ensamheten som härskar. Det avsideliv som skildras i *Stensborg* har nog varit rådande mångenstans i Sverige, särskilt på sådana gårdar där familjerna har varit ofullständiga och där folket under isoleringens tryck utvecklat originella och aparta karaktärer.

Det politiskt konservativa draget hos Sven Lidman gjorde sig mer och mer gällande under de år strax före första världskriget då han skrev romanerna. Flera av Silfverstååhlarna är gammaldags svensknationella och mötet med den nya tiden blir ödesdigert för dem. Thure-Gabriel Silfverstååhl blir så upprörd över upplösningen av unionen med Norge att han beslu-

tar sig för att skjuta Oscar II. Vid Djurgårdsbrunn väntar han på kungens vagn, men när den kommer och han ser ansiktet bakom rutan – »denna utlevade gubbe«, »en sömrig operettmonark«, »ett uppmålat lik« – avstår han i trötthet och leda och kastar pistolen i kanalen.

I *Köpmän och Krigare* mönstrade Sven Lidman i stor skala sina silfverstååhlska trupper mot finansens matadorer. I och med att han förlagt familjen Herners verksamheter ganska långt bort från den bonnierska bokförlagssfären kunde han nu tillåta sig att låta det judiska elementet och dess växelverkan med det »svenska« bli en huvudsak. Boken överflödar av raspsykologiska spekulationer och söker som helhet etablera en giltig distinktion mellan två folkslag som konfronteras med varandra och prövande söker en legering. Judarna betraktas här i stor utsträckning som invandrare – fastän de flesta bott trettio år eller mer i landet – ett främmande folkslag som inte bara präglas av sin långa förskingring och sina utståndna lidanden utan också av rasens inneboende stigmata, »de primära rasegenskaperna« som det heter.

Svens egna relationer till dessa familjer rymde latent och ibland öppna konflikter, dessa avspeglades också alltmer i romanerna; den sista av dem, *Tvedräktens Barn*, innebar en direkt bekännelse till kristendomen. Samtidigt engagerade han sig i politiskt arbete för Finlands sak och utgav en liten aggressiv nationalistisk tidning, *Svensk Lösen*. Men också denna kontakt med det yttre livet släppte han snart, han levde i flera år ett kontemplativt och inåtskådande liv. I samma takt hade hans förhållande till hustrun Karin försämrats. Hon kom småningom att för honom representera en fientlig och hednisk värld. Då skilsmässan ägde rum 1917 hade han sedan länge levat i en beredskap inför en omvändelse. Denna ägde rum den 17 mars 1917, och fyra år senare inträdde Sven Lidman i pingstväckelsens kadrar. Både hans nya familj och det tre barnen i det första

äktenskapet följde honom i hans nyvunna tro. Han blev under 27 år en av rörelsens förgrundsfigurer och främsta talare. Efter brytningen med pingsthövdingen Lewi Pethrus 1948 fick han anledning att ompröva åtskilliga av de trossatser han levat på, han stod åter ensam men fick som fri kristen talare en mycket stor publik överallt i Sverige. Och han återvände till litteraturen. Efter så många år av estetisk abstinens längtade han åter till Parnassen och han kunde med en gammal cirkushästs otåliga sprittningar i benen betrakta hur dagens kombattanter utförde sina nummer på arenan. I memoarserien *Gossen i Grottan* 1952, *Lågan och Lindansaren* 1952, *Mandoms Möda* 1954 och *Vällust och Vedergällning* 1957 skapade han en kombination av frodig tidskrönika och naken personlig bikt som är närmast unik i vår litteratur. När han 1960 gick bort hade han fullföljt ett mycket ovanligt människoöde. Hans liv med dess häftiga förändringar och scenskiften, med dess högljutt förkunnade hedendom och dess trosvisst förkunnade gudstro, dess gång från barndomens oskuld över ungdomens provokativa amoralsiska bravado mot mandomens sektkristna övertygelse och ålderdomens nya oro och förkrosselse, har något storstilat, på samma gång gammaldags och tidlöst över sig, en moralitet eller ett mysteriespel med grälla effekter men också med skira och bevakande scener. Dramat Sven Lidman har en symbolisk giltighet, det tycks som en återklang av åtskilliga kristna livs-äventyr i historien och dikten. Men det var förankrat till en svensk verklighet som var färgstark och fantasifull och som överbjöd nästan alla samtida romaner i uppfinningsrikedom. Den lilla på en gång enkla och psykologiskt sammansatta romanen *Stensborg* beskriver den paradoxala vändningen i detta öde.

STENSBORG

I.

Bara detta att de gjort Stensborg till ett [fideikommiss](#) var ju dumhet nog. Detta lilla hemman på tre åttondels mantal, som var bra nog att föda en storbonde, skulle nu bära upp en godsägarfamiljs anspråk och skänka glans åt en adelssläkt. – Det var en lögn helt enkelt, som [hovrättsassessoren](#) herr Johan Jacob Silfverståahl gjort till fideikommiss för sina bröstarringar i det nådens år 1799, och mer än hundra år hade generation efter generation offrat sig för att hålla den lögnen vid liv.

Ingen hade varit modig nog att göra sig urarva. –

Johan reste sig från den gammalmodiga [chiffonjén](#) och började gå runt i rummet.

De nötta golvtäljorna buro spår av generationers steg och bekymmer: här hade tre ägare till Stensborg gått runt och vandrat flisor ur de tjocka golvtäljorna och blivit urgröpta som de, slitna och nötta av de ständiga bekymren att utan alltför mycken förödmjukelse få utgifter och inkomster att gå ihop, eller rättare sagt, få fordringsägarna att giva uppskov, medan man med inkomsterna sökte hålla skenet uppe och sätta lappar i godsägarfracken.

Det var tre herrar Silfverståahl, som före Johan gått runt här som björn i bur – starka, friska viljor, som fått träla sig trötta för en annans dumhet, för en förfaders ynkliga fåfånga. De hade alla offrat sig utan knot, arbetat och släpat ut sig för att bevara det så kallade skenet, utan att förstå att skenet var en simpel, gemen lögn, att de arbetade sig trötta och fördärvade endast för att tjäna en narrs fåfånga.

Johan hade stannat mittpå golvet och knöt näven mot porträttet över chiffonjén.

Där satt han, i adelsuniform och pudrat hår, Monsieur le

[chevalier de l'étoile polaire](#), herr assessoren i Svea hovrätt, [välborne](#) herr Johan Jacob Silfverstååhl – med sin artiga hovmannamin, stora bruna ögon, krokiga näsa och fylliga röda läppar. Ett porträtt, som inte var betalt engång: det hade Johan själv sett papper på i chiffonjén, där bland alla andra kravbrev och skuldsedlar även figurerade »portraitören« Joulins toddyhungriga och förlägna tiggargrev att få ut sitt lilla och rättmätiga konstnärsvode.

Pengar hade han inte fått, men en vinterkväll, när han kommit ut för att hämta dem, hade han fått brännvin nog att suppa en kusk full och på återväg till staden gått vilse i en snöstorm, som plötsligt blåst upp, och frusit ihjäl i ett dike.

Och så hade den skulden varit betald.

Portraitören Joulin hade lyckligtvis inga arvingar haft.

Johan kastade brevbunten, som han blåddrat i, ned i en av chiffonjélådorna och slog igen klaffen.

– Om man åtminstone inte haft alla dessa släktbrev och dagböcker att läsa på alla lediga stunder, brev som endast talade om detta: pengar – pengar – pengar – växlar, reverser och hypotek – en hundraårig hemlig misär, vilken även han, Johan Silfverstååhl, var dömd att maskera, förljuga och träla sig till döds för.

De hade varit stolta och morska herrar i slakten, innan hovrättsassessorn ärvde Stensborg med sin hustru Charlotte Bunge och gjorde en bondgård till godsägarfideikommiss för sin fåfänga. Men från den stunden hade de *inget* annat gjort än skött hans dödsbos dåliga affärer, tömt ut sin uppfinningskraft och viljeförmåga på att finna utvägar ur något, som ingen utväg fanns ur, att lappa och lappa en dräkt, som ingen kunde bära utan som endast fick betraktas på vördnadsfullt avstånd.

Det var sanningen:

Slakten Silfverstååhl hade gått i [trampkvarn](#) i hundra år, men den, som satt dem i denna fördömmelse, hade ingen säd att låta

mala. Kvarnen gick runt med buller och brak, och stenarna gnisslade, och kvarnen malde tomning, sorg och bekymmer.

Ett hundraårigt offer för en döds narraktiga fåfånga

Men nu var det tid att göra uppror – trälarne hade tröttnat.

När Johan Silfverstååhl kommit så långt i sin tankegång, satte han sig ned i den djupa långa väggsoffan av mahogny, i vars milda bekväma djup så många herrar Silfverstååhl sjunkit samman och fått vila för outhärdliga och naggande penningbekymmer. Han tog den gamla nedärvda långpipan med sitt rispade jättelika [sjöskumshuvud](#) från pipstället, fyllde den med billig holländsk [knaster](#) och började energiskt blossa.

Där han satt i soffhörnet med huvudet mot den solkiga gamla virkade [antimakassen](#), såg han sig själv speglad i motsatta hörnet av rummet i den venetianska spegeln med sitt understycke, en grågrön urgammal spegelskiva, och sin överdel av relativt modernt, billigt glas.

Han makade sig ned i soffhörnet, så att hans huvud helt och hållet speglade sig i den undre glasskivan och, medan han rökte, betraktade han sig själv.

Han hade tänkt samma tankar, blivit het under samma känslor många kvällar förut och många kvällar satt sig ned i soffhörnet med den tända pipan, stolt och stark i sitt beslut att göra uppror. Men Johan Silverstååhl tillhörde de naturer, som kunna grubbla över andra människors liv och öden och finna utvägar för alla utom för sig själv. Han hade aldrig kunnat vända sin blick och iakttagelse inåt och förstå, hur han själv verkade och var till. Där han satt, speglade sitt stora, tunga rashuvud med de blå djuptliggande ögonen, den stora framspringande näsan, den breda, men intetsägande munnen och den fasta, en smula tunga hakan, visste han om sig själv ej mer än vad han såg i spegeln.

Nu kände han som så många kvällar förut ett angenämt väl-

behag vid åsynen av sig själv: det var i alla fall ett vackert, ståligt ansikte – manligt – ett drag av energi och hårdhet, som minsann kunde behövas. Det lustiga var i alla fall, att det hade många likhetsdrag med den hatade hovrättsassessorn ovanför chiffonjén. Det hade många sagt, och det kunde han själv se.

Johan log, och den starka, fräna tobaken lät honom dåsa in i välbehagliga drömmar.

Upprorstanken, föreställningen att han genomskådat det elände, i vilket han levde, skänkte honom en trygg, trotsig visshet, en kraftkänsla, en lyckostämning, som gav mod till fantasi-er och framtidsdrömmar.

Man skulle inte bara leva i det förflutna. Man skulle också tänka på framtiden – och man skulle inte alldeles underskatta sitt eget.

Om detta lilla fideikommiss hade det i alla fall varit tvist och strider: det hade verkligen funnits de, som önskade äga det.

Johans farfar, f.d. löjtnanten Jacob Silfverstååhl, hade på gamla dagar legitimerat sin hushållerska och därmed hennes son, Johans fader. Detta hade för alltid söndrat släkten i två grenar. Löjtnant Jacob Silfverstååhls bror, den baroniserade amiralen och statsrådet Gerhard Silfverstååhl, hade gjort anspråk på fideikommisset för sin och sina, arvingars räkning, då Johans fader vore född utom äktenskapet.

Twisten hade slitits till Johans faders förmån, men rättegången hade kluvits Silfverstååhlarna i två grenar, som icke längre råkade eller kände varandra: de blåögda Silfverstååhlarna, som sutto på Stensborg, och de brunögda, som gift sig förmöget och avancerat i världen till hedersposter och förtroendeuppdrag.

I rummet utanför, det så kallade »stora kontoret«, slog i det samma den stora [dalkarlsklockan](#) sina stirrande tunga sju slag, ögonblicket efter knackade det på dörren, och Stava klev över tröskeln med [toddybrickan](#) och det varma vattnet. Stava var liten och skrumpen i ansiktet som ett torrt äpple, och av sjuk-

dom och ålder kunde hon icke gå rak, utan med överkroppen fälld i nästan rät vinkel kilade hon över golvet och satte ned sin dyrbara börda på det ovala bordet framför Johan.

– Nå, hur är det med ryggen, Stava?

– Tackar som frågar, nådig herrn, det är skröpligt med gum-skrället.

– Å, Stava, Stava – hon står snart brud igen.

– Hö-hö – då får nådig herrn gå före på gården med gott exempel.

Det var med små variationer stående frågor och svar varje kväll vid toddybrickans insättande, och lika mysande och förnöjd klev Stava ut ur rummet – denna kväll som alla de andra.

Johan knöt den inslagna tanketråden vidare.

Gifta sig – ja. Det var sättet att komma sig upp och klara af-färderna på Stensborg. Lilla Greta Kurck på Nyckelby hade ett litet fint arv att vänta. Hon hade ett sätt att vara uppsluppen och skämtsam mot Johan, som tilltalade honom. Flickor skulle vara yra och glada och kunna sjunga och dansa.

Johan tänkte med hemlig förnöjelse på Greta Kurck – en liten rodnad sprang upp på hans kinder. Det var i alla fall annat än Klara här och mejerskan på Rörsta. Johan kände sig klumpig och skämdes – hur hade han kunnat bära sig åt så.

Han suckade endast tungt och reste sig.

Den tudelade spegeln återgav hans figur i en sällsamt bruten bild. Den tunga, satta lantjunkargestalten vaggade och bröt sig i de båda skivorna, så att han måste le åt sitt eget utseende.

Nej, man skulle väl ut ett tag och göra en kvällsron.

Men, vad var detta – nu bullrade tunga steg på kontorgolvet – en liten krefsande knackning på dörren, som öppnades vid Johans befallande »stig in«.

Nå, det var Olle, den sinnesslöe drängen, som varit till station med kvällsmjölken.

Olle stod där kuttryggig och blåögd med snus, smuts och välvilja skinande ur sitt breda, orakade och dumma ansikte. Munnen var en avgrund av dålig tobak och dålig andedräkt, och tafatt sträckte han fram ett brev.

– Si nådig herr Johan – **spettorn** på staschon gav mig detta häringa – tjarleksbrev sa han – si spettorn si – han är så rolig si – ja.
– Tack, Olle – och sov gott med sin tjaraste!

Johan nickade skrattande sitt godnatt.

Han var i alla fall bra, Olle, ett gammalt inventarium, som gått i arv på gården och nästan ingenting kostade, men kunde arbeta utan knot för två.

Johan satte sig åter i soffan och bröt brevet. Det var broderns, studentens, Henriks stil – nå, hade han tagit examen nu?

Johan höll papperet på avstånd för att kunna läsa.

Jo, verkligen, nu skulle han tituleras hovrättsnotarie – det var då väl – nu kunde Henrik börja att förtjäna litet själv. Men – vad nu – på torsdagen skulle han komma ned till Stensborg med en vän och examenskamrat.

– Du måste slå på stort och representera, ty nu gäller det stora ting, skrev brodern.

Johan skakade småleende och halvt förargad på huvudet.

Representera och slå på stort, det skulle han säga, som fått allt vad som fanns att taga på Stensborg för sina studier i Uppsala. Johan fnös till en smula förargad: torsdag – låt oss se – i övermorgon – han hade i alla fall tagit sin examen – pojken – kvickt huvud i alla fall – kunde kanske bli statsråd som farfars bror och son.

Hovrättsnotarien Henrik Silfverstååhl!

Nå, han var i alla fall värd att representeras för, när han tagit examen.

Johan satte sig åter ned i soffhörnet – toddyn värmdes och tobaken lät drömmarna flyga vidare.

Stensborg var nog inte så dåligt, det skulle i alla fall komma vind i seglen nu, det kände Johan med visshet. Henrik hovrättsnotarie – han själv gift med Greta Kurck. – Gamle hovrättsassessorn på väggen skulle se att man kunde klara upp affärerna åt honom. –

Det var tyst kring den ensamma gården. Då och då bölade endast i ladugården kon Kononga, som skulle kalva under dygnet. Men det lät dämpat som i sömn nästan, och i sitt soffhörn inslumrade Stensborgs unge ägare, medan långpipan med sjöskumshuvudet gled ned och sökte stöd på golvet.

II.

Stensborgs förste ägare hade säkerligen glatt sig åt, att hans bostad ej kunde ses på för nära håll och att de stora stråkvägar-
nas resandeström måste fara den obemärkt förbi.

Den, som stora landsvägen passerar Stensberga kyrka på väg norrut, ser en kilometer ovanför densamma på vänster hand en liten lövskogsinhägnad **åbobyggnad**. Det är Stensborgs enda underlydande torp, Gatan. Dold av lövskogen och en stor grind, tar en biväg av där och fortsätter förbi torpet upp till herrgården. Men från landsvägen ser den resande intet av denna; här ligger stolt och skyddande slättens enda berg på många mils omkrets. Det är Stensberget, från vilket man kan räkna sju kyrkor och tretton herrgårdar, och på vars topp engång vikingakonungen Stens borg låg.

En halvcirkelformig jättevall av väldiga kummelstenar ligger här uppe, och här bodde konung Sten på den tid, då Östersjöns havsvikar ännu skuro så långt in i landet, att båtar kunde lägga till vid bergets fot. Det är ett berg och en borg, som finnas omnämnda och skildrade i alla Östergötlands gamla landskapsbeskrifningar, och det är Stensborgs och Silfverstååhlarnas stolthet, lycka och skydd.

Blåbärsris och smultron täcka dess sidor, vildhallon och björnbärsrevor klänga kring gråkummelsblocken, och solvärmens och stenrösen hava gjort platsen kär för hundratals huggormar. Det finnes icke ett barn i socknarna omkring, som ej vet, att lek på Stensberget kan vara en säker död. Så far främlingen här snabbt förbi, okunnig om gårdens existens, och bärplockarna fly orMBERGETS fruktade närhet. Det är endast gårdens folk och få besökare, som följa den lilla körvägen runt bergets fot och förbi åkrarna på andra sidan, där terrängen åter stiger i en

långsluttande backe, på vars krön själva herrgården ligger, omgiven av en skyddande björkträdsmur.

Endast genom denna skymtar man nedifrån de rödmålade boningshusen. Ty detta är den första missräkningen för den, vilken som främling med förväntan vandrar upp till Stensborgs herrgård.

Herrgården är ett stort, rödmålat tvåvåningshus med vindskupor på gavlarna och två små envånings flyglar. Det är snarare en mycket stor bondgård än en herrgård, och flyglarna, som byggts till gäst- och tjänarorum, hava sedan ett halvsekel tjänstgjort som ekonomibyggnader och förrådshus. Där bo nu också drängen Olle och pigan Klara, och där är selkammare, mjölkrum, materialbod och snickarverkstad, och de vackert inramade fönstren äro helt fördragna med vita gardinskynten, som skola dölja vad som gömmas därinnanför.

På vardera sidan av den lilla gårdsplanen mellan flyglarna stå som vårdträd två jättelika åldriga askar. De giva det hela en vördnadsfull och ålderdomlig prägel, och till yttermera ståt har den stora huvudbyggnaden en präktig stentrappa, som endast är till besvär för gårdens invånare. Den får nämligen ej överbryggas med farstukvist för att ej bostället skall verka bondgård. Men den är till tack därför isande hal om vintern och när det snöar ligga drivorna packade långt upp mot dörren, så att Olle morgonen efter varje vinterstorm får gräva ut dess båda invånare, godsägaren herr Johan Silfverstååhl och dennes kokerska, innejungfru och hushållerska, som är en enda person: den sextioåriga och ryggböjda Stava.

Men på sommaren är den endast en prydnad och ett älskat tillhåll för alla Stavas kattor och kattungar, och efter middagen sitter då herr Johan Silfverstååhl där själv och röker sin långpipa med sjöskumshuvudet. Han har då också tagit ut ur chifonjén det gamla ripiga solglaset, vilket herr hovrättsassessorn en gång använt att tända samma pipa med.

Herr hovrättsassessoren hade en betjänt, som höll solglaset – betjänten är nu Olle, som fångar in av glädje och förvåning, när han ser tobaken tändas och giva rök under solstrålsknippet, vars natur och verkningssätt han aldrig kommer att förstå. Med det trollglaset stiger godsägaren herr Johan Silfverståahl ännu många steg i Olles slaviska beundran.

Men Stava tänker, att en sådan, prydnad som stentrappan har sannerligen ingen bondgård på Vikbolandet eller i Östergyl- len. Hon tvättar och kritar den varje dag och den är hennes hemliga stolthet och kärlek.

Stentrappan är Stensborgs herrgårdstecken – inför den måste varje tvivlare och belackare förstummas.

Den tredje underlydande på själva gården är pigan Klara. Hon kom till Stensborg från en av grannsocknarna för fyra år sedan, men då hon fick se att Olle var ende dräng ville hon inte stan- na:

– För en sådan dräng kan man ju inte ha någon glädje av.

Hon har nu varit på Stensborg i fyra år, och vissa nätter är dörren till stora byggnaden öppen för henne. Klara är rund, frisk och fyllig, vit och mjäll till lemmar och lynne, och hennes ansikte är välformat med en viss rent animal själfullhet. Men hennes ögon äro drömmande grå och oåtkomliga, och hon skulle kunna tjäna kvar på gården utan lön. Hon vet nämligen, att herr Johans farfar gifte sig med en bondpiga, med vilken han haft ett barn, och hon bidar stilla och förteget sin tid.

Men hon vill gärna taga befäl över Stava och Olle, och på sin kammare har hon det fint och pyntat med eudecologneflaska och porslinsänglar. Och hon går aldrig på danstillställningar i socknen – hon sitter hellre hemma och lappar och lagar på går- dens eller egna tillhörigheter.

Hennes närmaste dröm och längtan är att kunna brodera och sy finsömnad lika väl som Stava. Men Stava lär icke själfmant ut

sina konster och erfarenheter, och hon håller Klara från alla onödiga besök i herrgårdsbyggnaden. Där har Klara ingenting att göra på dagarna – det vet Stava mycket väl, ty hon kom i tjänst på Stensborg som ung flicka, innan herr Johans fader var gift engång. Stava känner alla former och bruk, som äro gängse herrgårdsfolk emellan, hon har en stark känsla för vad som är över och under, och hon vet om släkten Silfverstååhl och Stensborg mer än någon levande vet eller kommer att få veta.

Året innan Klara kom Svensson, Stensborgs enda statare. Han är i fyrtioåren, var engång i sin ungdom i Amerika och har ett klipskt, halt ansikte med små elaka pepparögon och stubbmustasch. Han vill gärna verka modern frisinnad småbrukare och är godtemplare. Hans hustru är äldre än han, påstås hava haft ett lastbart föregående, men hade fyrahundra på sparbanken, när de gifte sig, och för att ytterligare stärka inkomsterna tar Svensson emot fosterbarn för en summa i ett för allt.

Han tillhör socknens ytterligt svaga och maktlösa opposition, men han är skattad och ansedd som en duktig karl av de självägande bönderna, som äro herrar i denna och kringliggande socknar. De få herrgårdarna på trakten äro små och deras ägare i allmänhet officerare, som hava tjänst och intressen på annat håll. På Stensborg är Svensson ett outhärligt allt i allo. När främmande skola hämtas eller Johan Silfverstååhl skall på visit till sitt godsägarumgänge, iföres Svensson ett gammalt kusklivré, som ännu finns kvar på Stensborg, och han kör då kupén, förspänd med Brutus.

Brutus och kupén äro också relik, som väl vårdas och gömmas för att hålla godsägartraditionerna uppe. Den förre är en tjugusex år gammal hingst, som alltjämt bevarar en otrolig och spänstig ungdomskraft. Det är icke många veckor sedan han skenade med Olle och mjölkkärran, slog loss skaklarna och sprang en halvmil, innan han blev fasttagen.

Han har dock aldrig skenat för kupén, vilket är en lycka för

denna, som köptes och var modern på adertonhundrasjuttio-talet, men nu är maskstungen och maläten och pysslas om ömt som en gammal invalid för att ännu kunna göra tjänst på paradagarna.

Nu är Svensson till stationen i full livré för att hämta hovrättsnotarien och den främmande Stockholmsherrn.

Johan Silfverståahl står ute på stentrappan, från vilken han än engång jagat undan kattorna, och tänker på allt detta och på gårdens affärer och om allt är ordnat till Henriks belåtenhet och bra nog att dupera hans gode vän hovrättsnotarien Her-ners skarpblick. Han är nu egentligen endast orolig för att bro-dern ej skall hava tagit med sig goda middagscigarrer – dylika äger ej Stensborg.

Stava kan laga fina maträtter, och i dag skall Klara, som för hundrade gången fått sina instruktioner, servera inne vid mid-dagsbordet. Johan hade velat att hon skulle klädas fin i en av de många gamla fruntimmersdräkter, som hänga orörda på vin-den. Men Stava har bestämt protesterat: det skulle bara verka utklätt. Stava har i stället klippt till och sytt ett stort vitt förklä-de med huva, som Klara skall bära ovanpå sin bästa klänning. Klara är het om kinderna, och hennes ögon brinna av stolthet, oro och ärelystnad.

Nu är emellertid allting i ordning, och Johan har varit nere i den gamla vinkällarn för att hämta upp av dess glesnade skat-ter. Vinkällaren på Stensborg äger ännu några flaskor av fina och åldriga märken, men den beträdes sällan. Det ringa, som finnes kvar, bevaras och aktas dyrare än vattenförrådet i de skeppsbrutnas båt. Var och en av de kvarvarande flaskorna göm-mer ju en del av Stensborgs gångna glans och anseende och engång tömd är också Stensborg ett äretecken och minne fat-tigare, ett steg längre från sin förflutna storhet. Den konjak, Johan dricker till kvällstoddyn, är den närliggande stadens bil-ligaste, och till måltiderna serveras i vardagslag svagdricka.

Äntligen – nu slamra vagnshjulen i backen, och Johan skyn-
dar in för att ett par minuter efteråt komma ut på trappan,
gratulerande taga brodern i famn och hälsa hovrättsnotarien
Herner hjärtligt välkommen till Stensborgs enkla hydda. Även
brodern hälsar sin gamle studievän välkommen, och Johan be-
traktar, misstänksamt, men omärkligt granskande, den nykom-
ne.

Hovrättsnotarien Richard Herner är medellång med en kut-
ryggig, löjligt ful figur i högmoderna storrutiga kläder, huvu-
det är spetsigt fram och bak med stora, utstående öron och en
oproportionerligt tilltagen, spetsig näsa, som bär upp ett par
guldbågade glasögon. Men den flackande, glansiga blicken un-
der dem är klok och iakttagande, och i den breda, fräcka mun-
nens gipor lurar ett ironiskt leende.

Tänderna äro inåtlutande och löjligt små i det stora ansiktet.
Tänderna stöta ögonblickligen Johan. Han har ensittarens och
den tystes sätt att reagera mot främlingar, att av en detalj i ut-
seendet ana sig till en människas karaktär och väsen. En be-
klämmande olycks känsla griper honom ett ögonblick, och han
blir förvirrad stående på trappan, tills Henriks röst ljuder gäll
och förebrående:

– Men skall du inte be oss stiga på, gamle lantjunkare!

Johan lyder uppmaningen och väl inkommen ser han, att
Stensborg kommer att fångsla och bedåra sin nye gäst.

Trappan upp till övre våningen är ett optiskt illusionsmäs-
terverk av den okände byggmästaren. Den verkar dubbelt så bred
och dubbelt så lång som den är, och uppe i övre våningen infö-
res Richard Herner först i det rum, som är ordnat för hans räk-
ning.

På ena väggen hänger där en rad gamla jaktbössor med etsa-
de pipor, skurna [stockar och laddstakar](#) av ebenholts; brodera-
de hagelpungar och snidade [kruthorn](#). Det är en underbar jä-
gararsenal från föregående sekels början och mitt, och notarien

Herner, som är jakt- och vapenintresserad, står fullkomligt hänförd och slagen. Bokhyllan över sängen rymmer en räckla av de svenska Ostindiefararnas resebeskrivningar från sjuttonhundratalet, i gamla guldstärkta skinnband, och några gulnade kopparstick från Konstantinopel, engång hemförda av Johans farfars farbror, dåvarande legationspredikanten, avsluta räckan av rummets gamla dyrbarheter och fullända dess åldriga och förnåma verkan på den nykomne.

Middagen serveras i den eljest aldrig begagnade matsalen, vars väggar bära en räckla av [Piranesis](#) romerska gravyrer och kopparstick i sjuttonhundratalets stil samt några gamla mörknade familjeporätt.

Det åldriga bohaget och ostindiska porslinet äro underverk för den antikvitetskunnige hovrättsnotarien.

Maten är gammalsvenskt vällagad, vinerna har den fine huvudstadsgourmeten aldrig druckit maken till på sina affärsställningars lysande middagar, och Klara, som passar upp rodnande hänryckt och utan missöden, är helt enkelt vacker i sin robusta skönhet. [Venus rustique](#), tänker Richard Herner avundsjukt för sig själv – även på kvinnoutseenden är hovrättsnotarien en raffinerad estetiker och diletant.

Middagen går i en strålande munter sinnesstämning. Den nye gästen berättar kvicka och roliga, en smula vågade historier, komplimenterar och avundas den lycklige ägaren till Stensborg:

På ett ställe som detta är det en verklig nåd att få tillbringa sitt liv – han skulle vilja offra sin faders förmögenhet för att få äga ett sådant underverk av förnåm och avslutad stämning som detta hus. – Det är helt enkelt ett konstverk denna för alla avundsjuka ögon undångömda gamla svenska herrgård. Det är en glädje, att en släkt kunnat gömma och bevara en sådan pärla, detta är dock en kvarleva av äkta svenskt herrgårdsliv.

Hovrättsnotarien Herner pratar i ett – högröstat och utan

avbrott. Han är van att tala och finna åhörare, och han älskar helt och fullt sin höga, starka stämman. Men allt han talar och dömer om, känner han endast från litteraturen och böckerna. Hans ord äro bok- och tidningsfraser, som varken rymma nya eller förvånande tankar, men de äro välsagda och uttalade med en tvärsäker pondus. Johan glömmar hans tänder och börjar alltmer tycka om honom. Något sådant som detta har Johan aldrig hört – alla de nya och fina orden sorla i hans öron, blixtra och slockna genom hans häpna hjärna. Det är ju ett fullkomligt génie, tänker han, och han känner sig på engång smickrad och förlägen för all denna uppmärksamhet.

Hovrättassessorn Johan Jacob Silfverståahl hade minsann haft smak – och Johan överraskar sin häpne broder och sig själv med ett fint och kort, men hänfört tal för Stensborgs grundläggare, vilken var värd här i kväll – (för Johan var det kväll, klockan var sex) – det var den gamle mannens arbete, de alla nu njöto av.

Notarien Herner, som inte känner sin farfars far, blir förtjust över den fina vändningen, och hans entusiasm når kokpunkten, när vid kaffet serveras gammal konjak. Hans mest utpräglade, estetiska specialitet är nämligen likörer.

Han börjar förebrå Henrik, som ej bjudit honom ned till Stensborg förut:

– Och tänk vad Elsa skulle blivit förtjust, om hon fått komma ned hit. – Men hon kommer väl – en annan gång.

Han skålar ironiskt och älskvärt leende med Henrik, som förtjust rodnar.

Johan är rusig, ej av vin men av en blossande lyckokänsla. Allt har blivit så lätt och tryggt, och han ville nästan gråta så bankande spränger glädjen i hans bröst.

Den värderade gästen är emellertid trött av alkohol, mat och resans strapatser, och han drar sig tidigt tillbaka till sitt rum: han längtar att få sova ut för att få njuta en strålande septem-

bermorgon på den härliga östgötsläppen i detta underbara paradis till gammal svensk herrgård.

Johan och Henrik hava gått ut för att hämta frisk luft och utbyta förtroenden.

Det är en sval, stjärnskimrande natt därute med fullmåne över den sovande, tysta slätten, där Stensberget reser sin tunga massa, romantiskt, överkligt som på en målning.

Henrik ser ingenting av detta genom sin pincenez, han börjar prata hårt och ivrigt med dessa häftiga rörelser i luften av sina feta, små fruntimmershänder, som alltid plågat Johan. –

Detta var ende sonen till den rike grosshandlar Herner – ett väldigt skarpt huvud – f. d. ordförande i **Verdandi** – given riksdagsman – av socialradikal läggning – en framtidsman – och på samma gång fint litterärt bildad – en utpräglad estetiker.

Det bubblade av fraser och ord ur Henriks mun, och Johan sökte allt ängsligare och oroligare efter kärnan. Så småningom närmade sig Henrik vad han ville hava sagt: han skulle förlova sig med Herners syster Elsa, de voro redan överens därom, Elsa och han. Men Henrik hade velat, att den blivande svågern skulle få se, att Silfverstååhlarna icke voro några tiggare och trashankar. De måste ju ändå gifta sig på svärfaderns pengar.

Nu gällde det endast för Johan att skaffa så mycket kapital, att Henrik skulle kunna betala sina kvarvarande skulder i Uppsala och de båda kunna resa upp och vara fina och flotta på förlovningsmiddagen i Stockholm. Richard Herner hade faderns öra, och allt skulle sedan ordnas som en dans, när väl förlovingen var över.

Johan hade plötsligt blivit alldeles stel, han glömde till och med att gratulera och omfamna brodern. Han sade endast trött:

– Nej, det får vi tala om i morgon – tala inte om pengar i kväll! Jag har haft så roligt. –

III.

Johan satt vid chiffonjéklaffen och lade patience. Kort voro bland de få ting, som köptes nya på Stensborg.

Alla där hade fått övertaga Johans gamla kasserade lekar: i köket satt Stava och spådde Klara, att hon skulle bliva gift med en rödhårig statare, som hade många barn; på sitt rum satt Klara och lade stjärnan och såg, att hon skulle bliva fru på en stor herrgård; i drängkammaren spelade Olle kort mot sig själv med en defekt lek, där kungarna voro svenska regenter och damerna deras drottningar. Till och med Svensson i statstugan hade fått övertaga en lek, som han begagnade till att spela **bondtolva** och svängknack med sitt umgänge och därmed öka sina inkomster.

Varje kväll satt Johan med sina kort vid chiffonjéklaffen. Han lade alltid samma, Stensborgs traditionella och nedärvda patience »**la chasse**«.

Den var lång och invecklad med tusen möjligheter för att misslyckas, och varje gång räknade Johan igenom bokstäverna i det ord, som rymde hans önskan för tillfället, blandade korten ett motsvarande antal gånger och kände alltid samma besvikelse, när paciencen ej gick ut. Förr i världen hade Silfverstååhlarna spelat om pengar, men Johans hederskänsla och ekonomi förbjödo honom alla dylika spel. Dess mer passionerat hängav han sig i stället åt paciencen. Den ersatte för honom alla sinnesrörelser och all den spänning, han omedvetet längtade efter. Han levde upp i den och glömde dagarnas molande bekymmer och sitt dunkla missmod över att ingenting hänt i hans liv. Kortleken tände Johans fantasi och fyllde hans kvällar med den äventyrsillusion, som livet förvägrat honom.

Till alla sina andra dagliga bekymmer om gårdens ekonomi och omsorgerna om dess skötsel hade Johan nämligen en hemlig och av honom själv aldrig genomskådad privatsorg: hans livs brist på händelser, en dunkel och outredd svärmodskänsla av att han levde utan att leva.

Den steg aldrig över medvetandets tröskel, den levde och tärde i kvällens stämmingsdunkel och skymningsensamhet, den var ett organiskt och oåtkomligt ont som kronisk magkatarr och reumatisk huvudvärk.

Till och med detta svärmod visste Johan ej vara hans personliga egendom. Även det var ett arv från gångna generationer, som kallat detta **mjältsjuka**, och för somliga av dess medlemmar hade det vuxit till en tvångsföreställning, som inkräktat på förståndet och förvandlat sitt offer till en grubbelsjuk, orkeslös enstöring med de befängdaste griller och **lunor**.

Hos Stensborgssläktens få kvinnliga medlemmar hade den tagit ett naturligare men farligare utlopp – den hade blivit till en erotisk passions- och sinneslängtan, som jagat de välborna fröknarna Silfverståahl i armarna på småfolk, hantverkare och betjänter.

Därom hade släktbrevet mycket att förtälja Johan: där skrev Johans farfars far om sin dotter Emelie, som låtit förföra sig av en förbålt fager fjärdingsman, vilken man naturligtvis måste skaffa ett passande och ståndsenligt arrende i en annan landsände – där var hennes syster Caroline, som blivit skickad till sin morbror baron Rutensparre på Hamra, »vilken icke blott tog äran av flickan utan ock de fjorton alnar svart kläde, jag skickade henne till julen, och som han använt att klä upp sin lakejlymmel med«.

Och deras ena broder, Johans egen farfar, hade gift sig med en bondpiga.

Där var också Johans faster, som fått gifta sig med en liten bagarmästare, och vars barn Johan gjorde allt för att slippa möta, när han någon gång var inne i staden.

Sannerligen, det var Stensborg, som haft alla dessa förbannelser i arv och faddergåva – kvinnorna i de andra grenarna av släkten Silfverstååhl hade gjort goda giften eller dött i åldrat och ärat frökenstånd – och männen Silfverstååhl – ja, de hade kommit sig upp i världen och njutit stort anseende och mycken avund för sina naturligtvis oförtjänta framgångar. Och ändå hade de velat processa sig till Stensborg och allt dess elände, och, när det misslyckats, för alltid avklippt varje förbindelse och bekantskap med fideikommissets skuldtyngda och olyckliga innehavare.

Så av dem hade man aldrig att vänta penninghjälp och goda namn på växlar och lånehandlingar. Mötte man dem någon gång i Stockholm, var det knappt att de hälsade på en och utbytte de enklaste hövlighetsfraser. De voro de mörka Silfverstååhlarna, och de föraktade sina blåögda och obekanta fränder.

Ja, de kunde till och med känna en viss skadeglädje åt Stensborgarnas missöden.

När Johan och Henrik som tolv- och tioåriga skolpojkar hade varit med i ett indianboks- och detektivromanförläst skolpojksförbund, vilket i praktiken omsatt sin lektyr och ägnat sig åt att snatta frukt och frimärken, och då de blivit upptäckta och dess medlemmar straffade med [relegation](#), hade Johans faders kusin, f.d. statsrådet baron Gerhard Silfverstååhl skrivit ett djupt indignerat och beklagande brev till Stensborgs ägare, som varit nog olycklig att hava avlat förbrytaradepter, en förut i ätten Silfverstååhls historia okänd art av människor.

Johan kastade förbittrad kortleken och knöt näven.

Han hade blivit skickad i skola till en annan stad, slitit hund och tagit studentexamen först samma år som Henrik, och sommarn efter examen hade fadern dött och Johan tagit Stensborg i arv. Det var nu sjätte året han satt där, och de sex åren hade varit upptagna av att omsätta växlar, skaffa nya namn på gamla förbindelser och ökad säkerhet för [hypoteken](#). Räntorna hade

stigit och inkomsterna sjunkit och det hela hade varit en trampkvarn.

Johan tog åter till patienzen och räknade efter bokstäverna i orden »Henriks giftermål« – sexton – gott. Han blandade korten sexton gånger och började lägga en ny »la chasse«.

Medan han lyfte och flyttade korten, gingo tankarna själv-mant till Henriks blivande släkt och svåger. Richard Herner hade kvarlämnat hos Johan ett sammansatt och oroande, men outplånligt intryck. Han var icke lik någon av de människor, som Johan råkat förut. Han hade en säkerhet att uttrycka sig, som band och betvang, och han kunde tala om allt med samma trygga visshet och pondus. Men nu när alla de högljudda orden dött och han själv var borta, kände Johan en gnagande misstänksamhet. Det var något kvar i luften på Stensborg efter honom, något som födde osäkerhet och misstämning i Johans inre. Alla de älskvärda, godhjärtade orden och vänliga komplimenterna voro långt borta, och kvar var något, som kom Johan att reagera i en oförklarlig fruktan och misstänksamhet.

Han är suspekt – så formulerade Johan sin känsla utan att därmed bliva mer lugnad i sin oro eller klar över dess innebörd.

Även Henrik förstod Johan icke längre. Det var ju hans yngre broder, för vilken han ansåg sig hava ansvaret inför Gud och människor och som han hjälpt och arbetat för. Men han hade aldrig tänkt över, att brodern kunde vara annorlunda än han själv. Nu var brodern helt plötsligt bliven honom främmande och oförståelig. Till sin förtvivlan kände Johan, att de icke längre ägde några beröringspunkter, att deras språk och syn på livet blivit än mer olika.

Bara Henriks sätt var honom motbjudande med de fiantiga och fjäskiga handrörelserna, den hårda, självsäkra stämman och kastet på huvudet, som kom hans pincenez att darra och

det bakåtstrukna håret att falla platt på ena sidan. Han var för fet och fylligt skär i ansiktet, hans händer voro icke händer för en man, och han imiterade Richard Herner.

Det sista plågade Johan mest, han kände det som en förödmjukelse och förolämpning för sig själv och hela släkten.

På samma gång hade Henrik blivit allt mera lik morbrodern, revisor Berg, hos vilken Johan engång fått tillbringa en vinter i Stockholm, och som han hatade både av instinkt och av det skälet, att morbrodern älskat att, så ofta han kom åt, aga Johan med sin käpp. Aga en trettonårs pojke! Johan såg för sig morbroderns elaka, glittrande blick under pincenezen, mindes hans sätt att vänligt stryka honom över hjässan för att med ens lugga honom i tinninghåren med ett litet gällt hånskratt:

– Du lilla lymmel, vi ska väl draga långholmsrötterna ur dig.

Det var Johans straffvinter för historien med skolpojksförbundet. Men brodern hade naturligtvis fått gå strafffri och endast ansetts oskyldigt missledd.

Varje kväll låste revisorn in Johan på hans lilla rum, satte nyckeln till sina andra i nyckelknippan och skramlade så med den utanför den stängda dörren, i det han ropade sin avskedshälsning:

– Godnatt, slyngel – hör du [långholmsnycklarna](#) skramla?

Det var minsann tur, att morbrodern var död – eljest skulle han fått.

Sannerligen hade inte hela Johans liv varit en rad av förödmjukelser och oförskyllda lidanden, medan Henrik fått gå fri eller draga fördel av hans arbeten och umbäranden. I sex år hade Johan fått sitta som fånge på Stensborg och neka sig allt utom det nödvändigaste för att hålla Henrik i Uppsala. Och nu hade han i alla fall skulder där och fordrade dessutom ytterligare pengar – och i slutet av månaden förföll en växel.

Skörden hade ju varit god, dock inte så god som på grannskapets bondgårdar – de hade ju råd att köpa bättre och rikliga-

re med gödningsämnen där – men det räckte i alla fall inte till så stora ytterligare utgifter. Henrik var besynnerlig: han tänkte eller åtminstone talade aldrig med erkänsla om Johans offer under dessa år, han bara fordrade och begärde mer och ansåg allt självfallet.

Hade man sett – var det möjligt – patienten – »la chasse« – höll på att gå ut.

Johan blev het om kinderna och reste sig förtjust i stolen.

»La chasse« gick ut! Vilket järtecken!

Allt missnöje var glömt, Johan tog den gammalmodiga, osande och illalysande fotogenlampan och gick upp i övre våningen.

Stensborgs förmak tillhörde också de avstängda rummen, som sparades för främlingarnas ögon och de festliga stunderna. Men det var också det rum, där Johan upplevde sina största och allvarligaste ögonblick. Dit gick han alltid, när någon liten framgång kommit honom att övertygat tro på Stensborgs framtid, och dit sökte han sig också i sina bittraste och svåraste stunder för att hämta motståndskraft och mod i nederlagen vid att betrakta gårdens **palladier** och de skatter, han kämpade för att hålla samlade och bevarade undan undergången.

Stensborgs förmak med den gamla herrgårdsmöbeln i empire, mattan på det bonade och ännu ej stegslitna golvet, silverstakarna på marmorskivan framför spegeln, där den gamla pendylen mätte tidens gång med sitt lugna, jämna tickande och slagverkets klara kristalliska silverklang, den djupa, lågkarmade länstolen mellan bokhyllorna på ena långväggen, där böckerna radade sina guldskimrande skinnryggar.

Böckerna, Stensborgs beundrade bokryggar, som kom varje besökande godsägarfamilj att inse Silfverståahlarnas begåvning och beläsenhet, dem icke blott beundrade Johan. Det var många av dem, som han läst och lärt sig älska, och deras vis-

dom och stämmingsliv hade så småningom skänkt honom en slags intellektuell världsåskådning av på en gång resignation och trots.

Det var sjuttonhundratalets litteratur, som var i förkrossande majoritet:

Där stodo [Voltares Oeuvres complètes](#) i långa rader som en bataljon uppmarscherad i stram linjeexercis – under dem lyste [Rousseaus böcker](#) med mer guld- och färgskimrande ryggar, men underlägsna till sitt antal i jämförelse med konkurrentens. Där voro alla rokokons romaner från [Prévost](#) och [Lesage](#) ända ned till revolutionstrycken och Meilhans »Les Émigrés«, där funnos i fransk dräkt alla de populära engelska romanförfattarna från [Richardson](#) ända ned till [Fielding](#), [Smollet](#) och [Mrs Opie](#), där voro tänkarna och utopisterna från [Bayle](#) och [Montesquieu](#) ända ned till de mest bortglömda och okända socialfinansiella teoretikerna från decenniet före sammankallandet av »[les états généraux](#)«, och där voro tragedien och lustspelet från [Corneille](#) och [Molière](#) ned till [Cheniers](#) dramer, [Ducis](#) Shakespearetolkningar och ett anonymt lustspel »[Lucas et Lucette](#)« med år och tryckort 1797 chez Fauché, Hambourg.

Det var svensk herrgårdslitteratur från ett helt sekel, som låg gömd och förvarad i Stensborgs förmak, och bland alla dessa böcker hade Johan valt sin älsklingsförfattare och sin älsklingsbok, det var Voltaire och av alla hans verk »[Le Micromégas](#)«, som på ett sällsamt sätt blivit Johans tröst, styrka och andliga ryggrad.

När penningbekymren och förödmjukelserna tryckte honom alltför hårt nere på rummet innanför kontoret, gick Johan hit- och läste sin [Micromégas](#).

Han läste om de olika planetinvånarnas öden, missöden och resor i världsrymden, tills de nådde den lilla mörka, obetydliga och vanlottade planeten Tellus, som bara genom sin illa valda

banan runt solen var dömd att till större delen förtvina i ofruktbart mörker och dödande köld. Det var särskilt en detalj, som aldrig förfelade sin befriande och förlösande inverkan på Johan: det var när de båda främmande planetjättarna råkade trampa på ett litet hörn av den lilla Tellus, ett hörn, där just då två väldiga krigshärlar sammandrabbade, städer brändes och människoliv släcktes, emedan två härskare rivaliserade om besittningsrätten till dessa några hundra kvadratmil jord, som de nu hjälptes åt att härja och föröda.

När Johan hade hunnit så långt, stannade han alltid i sin läsning, drog ett djupt andetag och såg sig leende omkring:

Den sista motgången och plågan lågo döda och söndertrampade under hans löje som de stridande krigshärlarna under planetjättarnas fötter.

Men i stället kände han förmakets förnäma och ombonade hemtrygghet, alla möblernas och böckernas tysta och förtryliga samspråk, den tröstande och lugna atmosfär, som alla dessa ting utandades, vana som de voro sedan ett sekel vid varandras umgänge och sina platser inbördes.

Nu hade Johan stigit in, tänt alla ljusen i takkronan och ropat ned till Stava att hon skulle elda i förmakskakelugnen. En brasa hörde nämligen till Johans program för en vistelse häruppe: dess lågor i ständig rörelse, dess sprakande och knastrande gånge honom en känsla av samtal och levande sällskap i rummets ljudlösa, vilande tystnad.

Förmakets kakelugn, den var också den en trofé och ett **paladium** – av gammal holländskt kakel – eller var det kanske porslin – där varje stycke avbildade ett väldigt linjeskepp för fulla segel och en strandremsa, på vilken ett par musketörer avsköto sina vapen mot några flyende, fjäderbekransade **morianer**. Men mitt på kakelugnen hade vid början av förra seklet »portraitören« Joulin målat Silfverstååhlska vapnet: ett **eldstål** av silver med röd flamma på blå grund.

Portraitören Joulin hade emellertid låtit sin brännvinsdar-
rande hand och heta fantasi omdikta Silfverstååhlarnas vapen-
sköld: – eldstålet hade blivit löjligt litet och bortskymt under
en vild och stor eldflamma, som hotade att bränna upp hela
den ljusblå bakgrunden med sin mörka och tunga glöd.

Men detta tyckte Johan om – detta var sanningen.

Silfverstååhlarnas sjuka och oroliga hjärtan förtärde all glädje
och ljus ro för dem med sin blossande tungsinta känsla. Elds-
flamman var en symbol för släktmedlemmarnas mjältsjuka och
svårmodiga lynnen. Den talade också om den undergång, som
nalkades, och om den ödesbestämda förstörelse, som rasade
inom Stensborgs åldriga murar.

Så uttydde Johan kakelugnens påmålade dekoration och njöt
med bitter stolthet sin tolkning av den flammande röda färgens
suveränitet i hjärtvapnet.

Stava hade gått, brasan sprakade och Johan slutade sin gång
fram och tillbaka i rummet. Hans ögon hade blivit hårda och
djupnat blå. Det hade kommit något av ödesdiger handlings-
kraft över hela hans ansikte, och den tunga, osäkra munnen låg
sluten i fast och hård beslutsamhet – den överdrivna beslut-
samheten hos en osäker människa vilken betvingar sin tvekan
och bekämpar sin egen känsla av svaghet.

Nu skulle det ske – det som han tänkt och planerat så många
gångar förut under svåra och förtvvlade penningssituationer –
det som han alltid i sista stund lyckats undvika och skjuta åt
sidan som vanhedrande och orättfärdigt – den handling som
han fruktat som ett ödesdigert järtecken, som ett yttre på-
tagligt uttryck för den ruin, som ständigt hotade gårdens be-
stånd, och som man alltid i sista stund för tillfället lyckats av-
värja.

Johan skulle börja att sälja böckerna.

Han hade genom besök i huvudstadens antikvariat och läsan-

de av deras kataloger sett vilka penningsskapande möjligheter, som slumrade i Stensborgs gamla boksamling.

Nu måste det ske.

Vill man vinna något, måste man också våga något. Var Henrik väl gift, skulle man ju kunna återköpa dem. Johan kände till en gammal fin gubbe, som just hade ett antikvariat, där det endast handlades med gamla och dyrbara volymer.

Han hade engång, när han var hos morbrodern i Stockholm, försökt att sälja några läxböcker där och med skymfens rodnad på sina kinder rusat på dörren, när gubben strängt och torrt förklarar:

– Här handlas inte med skolböcker.

Sedermera hade han med honom gjort upp försäljningen av revisorns boksamling, när morbrodern dött och Stensborgarna ärvt honom. Det hade ingenting annat varit att ärva än de gamla böckerna – som om man inte hade haft nog av dem på Stensborg.

Möblerna hade gubben testamenterat till sin hushållerska, och pengar funnos mot förväntan inga. –

Nu skulle Johan inte sälja alla dem, som syntes och lyste på bokhyllornas öppna rader. – Ånej. – På de nedre hyllorna under stängda dörrar fanns det dyrbarare och av ingen uppmärksammade böcker: hovrättsassessorns lysande samling av lageditioner, biblar, kartverk och kopparstick, jättevolymer i [kvartformat](#) och helskinnsband, som skulle kunna förvandlas till många små tunna och prasslande sedlar.

Gubben Tempelman var för resten en hederlig och god af-färsman: han skulle nog gå in på att låta dem ligga osålda i tre månader om Johan slog av på priset.

Voro de inte återlösta innan dess skulle han få sälja dem!

Men innan dess voro de återlösta.

Johan öppnade skåpdörrarna och började med hänsynslös iver släpa ut de fossila bokjättarna på golvet.

Ett lätt damm steg från deras orörda, mörka helgedom och Johan nös – tre gånger.

Det betyder lycka!

IV.

Stockholmsresan hade varit en underbar och obeskrivlig blandning av missöden och motgångar, hänryckning och festglädje.

Det hade börjat på morgonen, när Olle fått befallning att köra ned en stor, tung koffert till stationen. Stava hade tittat på husbonden med den där förebrående blicken, som Johan så väl kände igen från barn- och pojåkåren, när han gjort något galet och skämt ut sig.

Men nu sade hon ingenting, endast såg på Johan och på kofferten, vars medtagande var henne en plågsam gåta. Klara, som på natten mot all förväntan funnit dörren till stora byggnaden reglad, stod i ett hörn vid ena flygeln och såg förgråten och trött ut. Hennes ansikte hade varit så vackert i sin stumma och oåtkomliga sorgsenhet, att Johan blivit rörd och varit nära att gå fram och kyssa henne till avsked.

Men han hade ej velat göra det i Stavas närvaro.

När man äntligen kommit fram till Stockholm, hade ett stadsbud fått poletteringsmärket med order att bära kofferten till Tempelmans antikvariat, medan Johan tog handväskan med sig i spårvagnen.

Där hade det första och största missödet inträffat.

När Johan skulle hoppa av, tappade han sitt gamla spanska rör med den jättelika snidade kryckan av gammalt elffenben, Stensborgsherrarnas lysande och ryktbara promenadkäpp, vars like ej fanns i den landsändan. En bryggarvagn hade misskundslöst kört över den – själva röret hade ej tagit någon skada – det hade ej ett märke ens efter vagnshjulen – men den väldiga elffenbenskulan hade kluvits mitt itu med den ena halvan krossad i smulor och den andra oskadad.

Johan hade förtvivlad tagit upp sin fördärvade skatt och stolthet. Han hade tungsint, nästan gråtfärdig gått omkring på gatorna en timme utan att kunna förmå sig till att uppsöka antikvarietet, endast tänkande på käppen och alla dem, vars stolthet och stöd den varit. Han mindes sin fader med den, såg hans hårda, fasta grepp om kulan, när de någon söndag tillsammans vandrade till familjegraven på kyrkogården. Käppen hade varit lika gammal som Stensborgs nuvarande byggnad – även den var ett arv efter hovrättsassessorerna.

På något outgrundligt och dunkelt vis blev den nu för Johan i den kvällen en symbol för herrgårdens historia och sekellånga tillvaro och dess fördärvande ett hemligt tecken till, att den hotande undergången nu var inne, att Stensborg skulle krossas och bliva främlingarnas byte.

I ett ögonblicks stegrade och oresonliga smärta ville Johan vända tillbaka hem med böckerna osålda och utan att hava bevisat förlovningsfesten.

Under vandringen över gatorna hade emellertid hans känslor så småningom blivit en smula sövda och lugnade under tanken på de nuvarande förhållandena. På käppen skulle han kanske kunna få en ny kula, så att ingen komme att märka att den gamla var borta, och i varje fall skulle böckerna återlösas efter förlovningen.

Han hade uppsökt den gamle Tempelman, som varit sig lik, vänlig och smålustig som fordom. Han hade genast känt igen Johan. De hade båda en slags sympati för varandra, och Johan riktigt höll av den lille vithårige gubben, där han stod med pincenezen nedåkt på den röda näsan, som rymde ett jättelager av snus, rikt nog att pudra den isgrå mustaschen med. Bara de pigga bruna ögonen, som plirade Johan till mötes över pinenezglasen, kommo honom att känna sig lugnare och mer frigjord, och så lukten av tobak och gamla böcker, som fyllde det trånga butiksrummet, upplyst av en enda fladdrande gul gas-

låga, en atmosfär, ostörd av och främmande för storstadsbullret. –

Medan de pratat hade en skolpojke kommit med en trasig naturlära, som Tempelman kategoriskt avvisat med ett högdraget:

– Här handlas inte med skolböcker!

Johan hade måst skratta, det var ju en föryngrad upplaga av honom själv.

Men affärerna gingo icke så lätt som samtalet. Tiderna voro dåliga och folk betalade inte längre så mycket för gamla böcker. Det var endast på de stora bokauktionerna, som prisen sprungo i höjden, och det var också galet, ty gamle Tempelman kunde aldrig få billiga böcker där längre: fondmäklarynglingarna och de unga grosshandlarna betalade vad som helst för vackra bokryggar och skinnband med pärmstämplar. Vad han för några år sedan kunnat få för en tioöring, betalades nu med en tvåkrona på en bokauktion, men på ett antikvariat ville människorna inte betala femtio öre för samma arbete.

– Se, vill baron sälja sina böcker – hade han sagt – så bör baron låta dem gå på auktion här i staden. Här var en konsul inne för ett par veckor sedan. Han hade köpt sig en herrgård och skulle naturligtvis ha ett bibliotek. Han köpte metervis med pergamentband, gamla lageditioner och akter – bara strunt det mesta – prutade, det gjorde han i alla fall, men hade det varit på en bokauktion hade han med glädje betalt fem gånger så mycket.

Tempelman titulerade alltid Johan för baron. Han hade köpt och sålt bibliotek för två friherrliga godsägare förut, och kunde ej förstå, varför den tredje ej skulle vara baron, han också.

Orden hade blivit allt fler, utvikningarna allt längre, och Johan hade instinktivt känt att han ej skulle få det pris, han tänkt begära, ehuru Tempelman villigt erkände att böckerna voro fina, välvärdade och dyrbara exemplar.

På kvällen hade efter uppgjort köp Johan gått till vila på det en smula dyra, men ansedda hotell, som Henrik rekommenderat honom. Han hade ej fått bo på det gamla billiga hotell i Klaratrakten, som han begagnat under föregående Stockholmsvistelser. Den följande dagen hade han i broderns sällskap fått tillhandla sig kragar, halsdukar och allt som skulle höra till en modern gentlemans utrustning. En frack hade köpts färdiggjord hos Paul U. Bergström på Hötorget – det var mycket billigare än att få en färdigsydd hos en skräddare på två dygn, och dessutom satt den bättre än en sådan.

De återstående pengarna för bokköpet hade Henrik välvilligt tagit hand om, sedan han klandrat Johan för bristande affärsbegävnig: Klemming skulle säkert betalt en tredjedel till. Johan hade ej anförtrott honom sin plan att få lösa igen dem, gubben Tempelman hade för övrigt förklarat det omöjligt att gå in på ett sådant förbehåll:

– Affär är affär, se, baron – och jag är ingen pantlånare.

I dag är Johan ute på Hedlunda, en presentationsmiddag för det intimare Hernerska umgänget efter den officiella släkt- och förlovningsmiddagen i Stockholm.

Hedlunda är en liten ö mellan huvudstaden och Vaxholm, som några Stockholmska affärs- och industrifamiljer gemensamt köpt och styckat. Herners hava beslutit att göra middagen på en gång till en välkomst- och avskedsfest – välkomstfest för de nya släktmedlemmarna och avskedsfest för den gångna snart döda sommaren. Alla medlemmar av den Hernerska familjen och dess vänkrets älska poetiska och artistiskt arrangerade fester.

Johan känner sig på en gång uppskattad och hyllad, främmande och bortstött. Alla äro intresserade av honom: han är en typ som roar dessa kalla, hala affärsmänniskor. Hans tunga genomhederliga, en smula blyga väsen tilltala herrarna, som

äro vana vid att umgås med och genomskåda långt sammansattare, nervösare, farligare och oärligare naturer. För alla Hedlundafamiljerna har Johan blivit typen för den urgamla, bottnärliga svenska godsägarklassen, och de underhålla sig med honom på ett sätt, som på en gång förvånar och förvirrar honom.

Johan märker till sin gränslösa och hemliga undran, att han är mer omtyckt, respekterad och omhuldad än Henrik. Men han förstår instinktivt, att de redan betrakta Henrik som sin egendom, en leksak, en lyxartikel, som de köpt och kunna paradera med, men vars värde ingen av dem är naiv nog att överdriva.

Familjen Herner med umgänge äro varken brackor eller människor med de traditionella uppkomlingsfasonerna och parvenysmaken: de äro samtliga bildade, korrekta affärsmän, som veta vad de kunna få för sina pengar och vad deras pengar giva dem oomstridd rätt till.

Det finnes överhuvudtaget ingenting, som dessa människor så förakta som brackor och borgerliga tänkesätt. De predika alla personlig moral, känslans frihet och hävdandet av de individuella kraven. Man måste leva sitt liv fullt ut, är en fras, som genom sin ständiga återkomst fäster sig i Johans mine, och som han vänder i sin hjärna lika tafatt och osäkert, som han en gång på en middag tog sin första kronärtskocka i handen.

Samtalet snurrar vildare än en karusell runt bordet. Man leker och bollar med andras ord och idéer, och alla skratta, högljutt och med överdrivet livliga gester. Det tillhör också det intimare Hernerska umgängessättet, att man måste skratta och verka vild, när man är tillsammans.

Eljest har man inte roligt och är en vanlig middagsbracka.

Johans sunda, av allt onödigt prat och för mycket umgänge aldrig slappade instinkt låter honom genomskåda och ana

mycket av dessa människors rätta väsen och tankar, men han är ej intellektuell och världserfaren nog för att skumma undan alla de feta fraserna och stora orden och tränga till kärnan av deras själar, till det som är det väsentliga hos dem alla.

Ty alla dessa människor hava en äkta kärna, en reell, praktisk och stensäker grund, från vilken de i trygghet utföra sina skenbart djärva lufthopp och saltomortaler:

De äro samtliga torra och beräknande, moderna affärsmän, födda ledare med framgången i faddergåva, de hava alla nyktra, linjeraka siffersjälar. Men tidsandan, modejargongen och deras umgänge och släktförhållanden till de tongivande, konstnärligt intresserade storborgarfamiljerna hava ålagt dem en livstro och en samtalston, som i grunden borde vara dem de mest främmande av alla.

Det är därför dessa kloka, födda skeptiker tala så hänfört om känslan och livet, att man skall leva för dagen och följa sina nycker, att framtiden är en lögn och nuet det enda sanna. Ett tillfälligt infall, en liten svag känslolimpuls äro så sällsynta företeelser i deras medvetna, förståndskloka själar, att de odla och visa fram sådana exotiska fenomen med verklig fadersglädje – de hava var och en den lilla fåfängan att vilja antyda: *qualis artifex pereo*.

Men ingen av dem är ett ögonblick berusad eller förljugen inför sig själv av de granna fraserna och paradoxerna. Deras livsdugliga, ogrumlade hjärnor äro varje ögonblick mäktiga att börja ett affärssamtal, granska en sifferuppgift och spåra en vinstmöjlighet, att på det område, där deras verkliga uppgift ligger, ärligt kämpa och vinna säkert planlagda framgångar.

Det finnes icke en droppe romantiskt blod i deras ådror, icke en osäker famlande illusion eller oviss längtan i deras nyktra, förståndstorra själar.

De äro i grund och botten endast till ytterlighet korrekta, de vilja ej i något avvika från det, som inom deras kretsar och av

de människor, de uppskatta, förklarats vara modernt och klädsamt. De yngre hava långt hår, lösknutna fladdrande halsdukar och vida kragar därför att modet och den goda tonen är sådan inom deras värld. Det är av samma skäl som de avsky och vantrivas i smoking och frack, förakta löjtnanter och tro på artistfasoner, passionens rätt, socialism och samvetsäktenskap.

Allt detta är lek och förställning under vilotimmarna från det krafttömmande, energiska och målmedvetna arbetet i banken, fabriken och affären. Allt detta skall aldrig ett ögonblick bliva ett blodigt allvar för någon av dem, spela den minsta roll på de livsområden, där deras verkliga insats och kamp är:

Där skola de alltid förbliva starka, säkra och orubbligt viljefasta, där finns ingen tvekan och inga nycker, ingen famlande osäkerhet och svaghet.

Speciellt äro de ordrika diletteranter och passionerade frasmakare på det sociala området: de äro alla i offentliga livet socialradikaler eller socialister och de skryta öppet och med barnslig glädje därav. En medelålders dam mittemot Johan anförtror honom tvärsöver bordet med hänfödda, strålande ögon att hon gått i demonstrationståget första maj arm i arm i ledet mellan två skräddaregesäller.

Hon är direktör HERNERS syster och hennes inkomst räknar taxeringskalendern i flera tiotusental kronor.

Snett till höger om henne sitter disponent Joseph Krumm, ett slätrakat despotansikte med hård, nästan föraktfullt skarp och genomträngande blick bakom pincenezen. Han talar i det samma om Hjalmar Branting.

– Det är den mest begåvade man som nu finns i Sverige – vi kunna vara stolta över att äga ett sådant génie bland vara politiker. Du skulle hört honom på diskussionen med Ljungberg – det var lysande, underbart helt enkelt – på fri hand vederlade han varenda en av Ljungbergs uppgifter – och tänk det var Ljungberg i alla fall.

Den, som han talar med, den stora yppiga fru Herner med den fylliga röda fruktmunnen under kroknäsan, ser med sina fuktiga dunkla ögon visionärt förälskat ut i rymden:

– Vet du, Joseph – han är gränslös – över alla gränser. Tänk vilken man skulle som han offrat sin karriär och samhällsställning för sitt ideal – av sagt sig allt för att kunna vara arbetarnas like och vän. Tänk att offra allt för att inte få något!

– Jag gav femhundra till strejkkassan i somras, säger direktör Krumm stolt. –

– Det hade varit bättre om du i stället fördelat dina 210 000 om året lite rättvisare, avbryter någon snett emot, dina kvinnliga biträden lära vara alltför mycket hänvisade till biinkomster – bara tio i månaden till, Joseph.

Det är en ung man som talar. Johan har i smyg observerat honom under hela middagen: han har ett par brinnande mörka ögon dolda bakom stora glas, ansiktet är blekt och skägginramat, men det är en ständig föraktfull ryckning kring munpiporna, en flammande patos över minspelet. Han är den ende, som äter och dricker litet av de många rätterna och utsökta vinererna – ofta har han suttit otåligt lyssnande utan att delta i samtalet.

Det är docenten i finansrätt, Arthur Krumm, släktens och umgängeskretsens vetenskapliga stolthet och intellektuella förtvivlan. Han är oppositionen i denna krets av oppositionsmän, sanningssägaren i denna familj av sanningsälskare.

Fru Herner avbryter:

– Du är väl dum nu, Arthur – skall man sammanställa teori och praktik – man måste väl tänka på verkligheten – eljest blir man ju som Tolstoy.

– Eller bygger ett privatpalats för fyrahundratusen på Villagatan.

Samtalet snurrar vidare i samma förtvivlade ringdans.

Johan tycker sig hemlös, dum och intetsägande. Han är lös-

sliten från jorden, han känner lantmannens naiva respekt för de fina och överlägsna stadsborna. Han har känslö- och instinktmänniskans skygga vildblick på de välklädda och världsvana tankemänniskorna, en hemlig beundran för deras tal, gester och snabba omdömen, för deras förmåga att namna och sätta etikett på allt.

De sociala problemen och industriella spörsmålen har han aldrig lärt känna ute på landsbygden annat än som böndernas och godsägarnas ständiga klagan över arbetskraftens sinande, bristen på tjänstvilliga armar. Socialister hade han trott vara en slags av alla föraktad slusk- och brottslingstyp, och här sutto de i högsätet vid rikedomens bord och underkände villkoren för deras egen existens. Han förstod ej, att det var dessa människors sätt att stimulera vardagstillvaron, att de voro rikemansståndets kräsna gourmeter, som omedvetet visste att ingenting kommer en människa att med mera aptit svälja dessertens tvåkronors franska päron än den animerade indignationen över att det finns västsömmerskor, som förtjäna nittio öre om dagen.

Svårmodet och den inre oron gnagde Johan allt häftigare. Plötsligt hör han den gamle fine fabrikören, som fört fru Herner till bordet, utropa:

– Det är bankernas fel alla dessa förfalskningar och fallisemang – vi ha för många banker och för stor konkurrens. Här behöver bara två busar komma överens att skriva på en växel för en tredje, så ger vilken bank som helst dem två tusen kronor, utan att ordentligt taga reda på vilka de äro: Ja, ville de vara riktigt sluga, så behövde bara en enda förfalska två goda namn och skriva ett falskt för sitt eget, så finge han pengar utan att behöva komma fast engång.

Nere vid ena bordsändan skriker och skrattar man så att stolarna vagga. Det är en ung pojke, som berättar att han kysst tre flickor på vårens sista bal och ej vet med vilken han skall anse

sig hemligt förlovad. En annan vill visa att han alltid har samma färg på halsduk, skjorta, kalsonger och strumpor.

Elsa Herner, Henriks fästnö, svarar honom skrattande på en förfrågan om hon ej är rädd för vigselceremonien:

– Å, någon gång skall väl vara den första. Det är bra att ha gått igenom det, så gör man det bättre en annan gång!

Alla skratta, skrika och gestikulera. Desserten serveras och sherryvinerna hetsa nu i glasen.

Bakom Johan vid ett litet bord sitta tre flickor i sextonåren och utbyta förtroenden:

– Vet du, han sa, att jag såg ut som [Stucks die Sünde](#).

Johan känner sig sorgsen, svårmodig, olycklig. Det är som om allt vacklade och snurrade runt för honom – han hör ej vad någon säger – hans hjärta bultar och det susar i öronen. Han känner sig främmande, ras- och väsensmotsatt mot alla dessa uppslupna, men säkra människor, vars ord och fraser alltjämt ringa i hans öron.

En beklämmande olycks känsla trycker honom som en fysisk börda. Här är endast olycka och sorg att vinna, han känner något kallt och halt under alla dessa bullrande skratt och muntra ord.

Här är icke hans hem – dessa människor äro grymma och farliga – grymma och farliga – kalla och oåtkomliga.

Han skakar ofrivilligt till på sin stol som av en frosskakning, så att hans dam förvånat betraktar honom.

På hemfärden är Johan ensam från Hedlunda på den lilla skärgårdsbåten. Henrik skall ligga kvar.

Nu tänker han endast med avund på alla dessa rika, lyckliga människor, som äro tillvarons verkliga herrar. Europa är deras hemland, de känna Paris, Berlin, London och Rom nästan lika bra som sitt eget lands huvudstad. De hava sett allt, veta allt,

hava njutit av allt och förvandla med sitt guld, vad helst de begära, till sitt eget.

Pengar – pengar – sjöng det i Johans öron. I hans portmonnä lågo två kronor och fyrtyotvå öre, det enda han hade kvar av de sålda böckerna. Johan kramade med ett förtvivilat grepp av handen om den halva elfenbenskulan, som alltjämt låg kvar i ytterrocksfickan.

Nu skulle allt gå sönder – allt var slut! –

Men ur hans förtvivilan och stumma svårmod växte ett allt vildare livsbegär. »Man måste leva sitt liv fullt ut.«

Han ställde sig ensam framme i fören och, medan vinden svalkade kring pannan, berusade han sig av blotta farten över den svarta hemlighetsfulla vattenytan. Han kände sig som vore han en fältherre på erövrarfärd till ett främmande land. Ljusen från staden nalkades honom som ett hyllande fackeltåg, och snart voro de inne mellan Skeppsholmen och Söder.

Överallt lyktor, glans och fest. Den lysande staden med sina ljus speglade i Strömmen blev honom med ens till en lyckans, lyxens och njutningens sinnebild – samma stad, som de andra passagerarna trött och likgiltigt glömde att betrakta under bekymren för respektive handväskor, blev honom i ett till underland och äventyr.

Alla hans sinnen öppnade sig med ens mot all denna främmande och drömda glans. En våg av livs- och njutningslust genomströmmade hans starka, tunga kropp, och hela hans varelse liksom sträckte sig i lystnad och längtan efter allt detta okända, som lockade och lovade.

Han skulle vilja göra vad som helst, tyckte han, för att bli rik, för att få medel att njuta av allt detta, som lyste framför honom.

Främmande långt bort ifrån hör Johan en sällsamt klar och tydlig röst:

– Ja, ville de vara riktigt sluga, behövde en enda förfälska två goda namn och skriva ett falskt för sitt eget.

Båten lade till och Johan gick i land.

En kvinna, som långsamt gick kajen fram, log emot honom.

V.

Tiden och tillvaron hava spårlöst gått Stensborg förbi. Det är Johans ständiga känsla, när han återkommit från något av de sällsynta besöken i huvudstaden.

Himmelens färg och molnbildningar äro här sig alltid lika, varje årstids skiftningar upprepas i en ständig kretsgång. Himmelen och jorden åldras aldrig.

Orubbligt sig likt reser Stensberget sin tunga, trygga massa över åkrarnas vilande, oföränderliga plan, och bakom Stensborgs björkmur uppe på backkrönet lever gården med samma människor och samma stämmor, samma uppgifter och samma bekymmer.

Vägens djupkörda hjulspår grusas aldrig, träden växa och åldras oberörda av människohänder, och varje år tränger gräset längre fram på gårdsplanen. Mossan blir tätare på takens tegelpannor, och varje vår bygga svalorna sina bon under taklisten. På hösten samlas kråkorna på Stensberget, och deras hesa, monotona kraxande är den regntunga hösthimmelens egen melankoliska stämma. Då tränga sig även sparvarna upp mot gården, där slagorna gå på logen och tunga rågkorn skänka riklig föda.

På logen äro slagorna i gång varje höst. På Stensborg finnes ingenting nytt, där är allt sig gammalt och likt: möblerna som människorna, jordbruksredskapen som sättet att bruka dem.

Jorden plöjes, sås och skördas som på farfars tid, Johan går alltid med i arbetet: han kör oxarna för harven och Brutus för plojen, och skördetiden går han bland de andra med lien, och Klara går bakom honom och tar upp.

Men på hösten och vintern får Svensson och Stava taga hand om allt. Då sitter Johan som herreman uppe i huvudbygg-

naden eller strövar rolöst runt på Stensborgs hagmarker och bland Stensbergets kummelblock. Då säger Stava att nådig herrn är mjältsjuk, och hon har tusen sätt att pyssla om sin herre, medan Klara känner sig ensam och hemlös och Olle går i arbetet tungsint som ett sjukt djur. Men då betraktar sig Svensson som inspektör eller arrendator, och har tusen tillfällen att tillfredsställa sitt maktbegär och sin självkänsla.

Höst- och vintermånaderna äro Svenssons lycko- och stormaktstid, och på lediga stunder bär han kuskvästen med silverknapparna och sitter inne i statstugan, röker cigarrcigarret och läser »Östgöten«.

Men uppe på herrgården är det »Östgöta Correspondenten«, som utgör den enda förbindelsen med yttervärlden och vad som händer i landskapet, riket och Europa.

Det rör för resten Johan litet vad som händer under dessa tider. På sina ensamma promenader har han full sysselsättning av egna fantasier och drömmar.

Det är de gamla herrarna Silfverstååhls öden och äventyr, han då brukar genomleva eller omdikta i den drömmen att han är en av dem: – icke fattige herr Johan Silfverstååhl på Stensborg, men den Göran Marelius, som var son till prosten i Marhult och som Gustav II Adolf adlade med namnet Silfverstååhl för det att han stridsnatten utanför Danzig med sitt eldstål tände den första facklan i nattens förvirrade och av faror fyllda mörker.

Eller var Johan hans son Gustav Adolf, majoren vid Östgöta ryttare, vilken som kornett var med vid [stormningen av Prag](#) och kom hem med ett byte av ringar och ädla stenar, vilka drottning Kristina och [Magnus Gabriel de la Gardie](#) köpte, och som satte honom i stånd att förvärva och bebygga frälsegården Grönsö, den hans arvingar fingo sälja efter reduktionen. Majoren hade med ryttmästar Gyllenpistol och löjtnant Kagg blivit tillfångatagen av jutländska bönder på ett parti mot

halvöns norra del efter Fredericias erövring. Bönderna hade stuckit ut deras ögon och sargat dem med liar, tills de »illa kvästa« vräkts i träckpölen bakom en ladugård.

Det var den gamle överste Jan Silfverstååhl, som förde Smålands tremänningar i slaget vid Lund, och som stöp vid Landskrona sida om sida med sin äldste son fänriken.

Där voro otaliga andra, vilkas öden man kunde fantisera sig in i och åter genomleva:

Löjtnanten vid överste Fabian Berndes' dragonregemente Johan Silfverstååhl, som under Karl X Gustav blev fånge hos tartarerna och sedan aldrig hördes av, majoren Herr Göran på Natersta, som blev svårt sårad och fången vid Liesna och efter freden återkom från Sibirien för att finna sin hustru gift och sin ende son sittande på gården med bortfrusna fingrar och fötter, bliven fåne efter [Armfeltiska vinternätterna i Norge](#), och som nu alltid satt hophukad i en stol framför spiseln, medan han i psalmton framnynnade sina enda rediga och sammanhängande ord:

»För surt smör från okänd landsort bevara oss milde Herre Gud! –«

Det var lagmannen och titulärlandshövdingen Claës-Otto Silfverstååhl, som var en av frihetstidens ivrigaste partipolitiker, och som dog helt plötsligt dagen innan den eftersträfvade riksrådsutnämningen skulle äga rum. Där var hovrättsassessorns fader, kammarherren och överstelöjtnanten Claës-Fredrik, som föll vid det [första Svensksundslaget](#).

Han var den siste, vilkens öden Johan drömde om, vilkens liv han älskade att åter genomleva som sitt eget.

Sedan den tiden hade Silfverstååhlarna intet uträttat. I mer än hundra år hade Stensborgarna levat på defensiven, endast sysselsatta med att avvakta och avvärja den hotande undergången och att söka bevara vad som engång vunnits.

Straffet hade kommit, livet hade hämnat sig, och alla hade de

framläpat ett halvt och trasigt liv under strid mot småbekymmer, yttre ståt och inre misär. Deras bragder och stordåd hade utkämpats i tomma fantasier vid toddyglaset eller i kammarsamheten.

Det hade varit ett ständigt stirrande mot det förflutna, en energiladdad sterilitet, som tärde och frätte inåt. Men aldrig en målmedveten och klar räddningsplan. Det var en desperation, som förde ingen vart, ett liv inom samma cirkel, ett rastlöst vandrande, resultatlöst som vildjurets inom järnburens galler. Aldrig hade en hänsynslös handling och ett förtvivlat beslut lyft någon av männen Silfverståahl ur Stensborgs trollring:

Gården hade bundit och betvungit dem alla.

Silfverståahlarna hade utvecklats och förvandlats från djärva muntra krigarnaturer till stillsamma jordbrukare och blyga ensittare, men i djupet av vars och ens hjärta darrade ännu ekot från slagfälten och äventyren, fanns ännu kravet på bragden och kraftprovet.

Det var detta som alstrade deras ständiga, nästan omedvetna tungsinne. Detta var mjältsjukan, som lamslog dem alla: det var kraften och mannaviljan, vilka utan att få utlösning vändes inåt och nu likt frätande gifter trängde ned till livsträdets rötter.

Stensborgarna hade blivit kammarsittare och fetischdyrkare, de vördade, älskade och tillbådo sina gamla möbler och nedärvda dyrbarheter: ett krossat gammalt porslin, en sönderbruten list på ett gammalt bord kunde väcka en oresonlig och långvarig smärta i deras hjärtan. De voro det förflutnas trälar och deras liv en kulissvärlds falska och dekorativa tillvaro. Inom Stensborgs trånga ram hade de fått uppleva stormansättlingarnas vanliga tragedi: att engång sitta som museivaktmästare för den döda storhetens symboler, bleka skuggor i palats där endast minnena leva – ättlingar, vilkas blod och vilja deras förfäder hänsynslöst tagit, för att som gengångare ännu få leva kvar i den tillvaro, de fyllt med sina viljors storhet och kraft.

Men Silfverstååhlarna hade tack vare sina förfäders jämför-elsevis anspråkslösa yttre ställning och ringa rikedom aldrig tvungits in i ett falskt, salongs- och representationslivs tomma enahanda, de hade aldrig blivit kroppsligen degenererade och värdelösa varelser. Det dagliga arbetet under kampen att avtvinga jorden en njugg och enkel föda hade stålsatt och härdat deras lemmar och hållit motståndskraften och segerviljan uppe.

Därför hade de kunnat flera ätteled igenom framgångsrikt utkämpa den förtvivalde kampen mellan att synas och att vara: utåt voro dock Silfverstååhlarna alltjämt godsägare och förnämt folk, om ock en smula utan pengar. Men när hava jordens odlare annat än ont om rörelsekapital: det har storgodsägarn som småbrukarn.

Det fanns i grund och botten ingen, som anade Stensborgarnas verkliga fattigdom. Gården var liten, men på **Vikbolandets** bördigaste jord, de voro sparsamma, trodde man, och det räknades dem till förtjänst. De betraktades som stora original och verkliga hedersmän. Det fanns ej en gammal godsägarläkt i Östergötland, som skulle dragit sig ett ögonblick för en äkten-skaps- eller affärsförbindelse med Silfverstååhlarna på Stensborg.

För dem betydde det ingenting att Johans farfar gift sig med en bondflicka. Hade ej gamle överstekammarjunkarn på Svärtinge gift sig sjuttioårig med en sjuttonårig torpardotter, och hade ej hans son suttit i konungens råd? Lät ej gamle baron på Natersta sin oäkta son och dotter, även när det var storfrämmande, sitta inne med vid bordet, och visste man ej att han i sitt testamente legitimerat och insatt dem till arvingar?

*

Denna höst gå Johans drömmar och fantasier en annan väg: han lever ej längre med förfäderna i det förflutna.

Nu leker Johan modern affärsman på sina långa enslingspromenader.

Han är ej så noga inne i det ekonomiska livets termer och begrepp: han känner dem egentligen endast genom [Östgöta Correspondentens följetongsavdelning](#) och lördagsberättelser, några lånbiblioteks romaner och förvirrade hörsagor. Men på denna tunna faktiska grund bygger Johan sina svindlande luftslott, road som ett barn åt sin egen fantasys spel, men som en vuxen medveten om att det hela endast är lek och inbillning.

Än är Johan en stor bankdirektör:

Han köper och säljer aktiemajoriteter, han leker segerrikt och trolöst på börsen i hausse och baisse, hans banks makt växer och växer, den får avdelningskontor i London och Paris, i Hamburg och Berlin – den går över Atlanten till New-York – den strider och besegrar [Rockefeller](#) – dess firmastämpel och monogram, det Silfverstååhlska vapnet, blir en maktsymbol över hela världen. Johan gifter sig med [Pierpoint Morgans](#) enda dotter, [Rothschildarna](#) söka fåfängt hans vänskap. Johan är den allsmåttige chefen för Svenska Banken, världens största internationella penninginstitut.

Penningssummorna växa och växa, miljonerna hopas som sädeskornen på logen, tätare och tätare.

Till slut tröttnar Johan på all denna makt och ändlösa rikedom: han ruinerar banken och sig själv i ett jättefallissemang, fångslande och tragiskt som Trojas fall, fjättrande folkfantasierna i hela den bildade världen.

Självdragen drager han sig tillbaka med ett par futtiga miljoner, räddade ur spillrorna av detta storartade guldpalats, och köper för dem ett par av Vikbolandets socknar, Stensberga och Fjälkinge. På Stensberget bygger han sitt slott av marmor, och i ödslig tillbakadragenhet framlever han där sina sista år. Pierpoint Morgans dotter är död, och han har gift sig med Greta

Kurck på Nyckelby, sedan han räddat hennes far undan konkurs och förödmjukelse.

Eller också är Johan en stor bolagsbildare:

Han köper och säljer järngruvor för att till slut samla de flesta i en gigantisk affärssammanslutning, »Järn och stålkompaniet«, vars direktör han blir med en månadslön av bara en kvarts miljon. Han äger [Beeren-Island](#) och [Spetsbergen](#) med outtömliga järn- och kollager, hans ingenjörer driva schakten djupare ned i underjorden än i några gruvor i världen förut. De bygga jättelika vågbrytare, hamnar och kajer med vidunderligt förenklade tids- och penningbesparande lastningsanordningar. Tusentals väldiga ångare lyda Johans minsta vink, stormakternas marindepartement tävla om ensamköprätten till hans gruvors bränslebesparande kol och utomordentliga järn. Man finner guld i Beeren-Islands djupaste malmlager. Johan förenar sig med Rockefeller och köper av ryssar och japaner Sachalin med dess enorma kol- och petroleumrikedomar.

Genom sina rikedomars makt och sin affärsställnings internationella betydelse vinner han för Sveriges räkning stormakternas medgivande att erövra Norge – efter ett krig tillfaller Sjælland och danska öarna vid freden Sverige, vars forna konungaätt dör ut – och Johan bestiger, kallad av en enhällig folkmening, det förenade Skandinavians konungatron såsom Johan IV. –

Johan lyfter ögonen från marken, där han i ilfart går landsvägen fram. Det är Ohlson, torparen i Gatan, som stannat för att hälsa på sin förre husbonde.

Han har varit uppe till herrgården och lämnat ett brev till patron, som han fått från station redan på morgonen. Men den stollen Olle hade inte stannat vid »Gatans« tillrop; utan lunkat vidare – Olle var ju alltid stolligast på hösten, så det fick man förlåta – men därför hade »Gatan« fått gå själv, och han hade inte kunnat göra sig fri arbetet förrän nu.

Johan stannar och pratar med »Gatan« om vädret och utsädet, om att det lär vara utsikt att få klöverfrö billigare, att man får bra betalt för foder norr på, att »Gatan« känner en slaktare som skulle betala redigt och kontant pris för patrons gödoxar.

Man undrar om det skall bli bra vinterföre i år till socknens skogsmark uppe i Kolmården, och om man skall kunna köra dit fågelvägen över Bråviken.

Plötsligt säger »Gatan«:

– Di vill ha patron till landstinget i vår. Patron skall väl bli riksdagsman som far sin engång.

Johan avklipper samtalet genast med ett skämtsamt förslag, att man skall välja »Gatan« i stället, och går vidare. Hans tankar slå in en ny väg, det är faderns gestalt, som nu vaknar och växer i Johans drömmar.

Hur kunde det komma sig att bönderna alltid hållit så styvt på Stensborgarna? Johans blyge och tillbakadragne fader hade blivit både landstings- och riksdagsman, fastän han under sina sex riksdagar aldrig yttrat ett ord i kammaren. Var det släktskapen, bondblodet, som de kände i hans ådror?

Johans far hade haft en olycklig barndom. Han hade fått gå som drängpojke på gården, innan fadern beslutit hans legitimation. Men då hade han fått informator, gått fyra år i skola i Norrköping och slutat som kvarsittare i 7:1 vid tjugutvå års ålder för att sedan börja sköta jordbruket som inspektor ute på [Sandemar](#) i Stockholmsskärgården, där han blivit förlovad och gift med guvernanten på stället, fröken Maria Berg.

Först när fadern dött hade sonen kommit tillbaka till Stensborg för att taga hand om jordbruket.

Hans far hade aldrig tålt hans hustru, som varit ett par år äldre än mannen, och han hade alltid ogillat deras äktenskap. Det hade varit barnlöst i tolv år.

Johan hade heller aldrig kunnat tåla sin mor, hon favorisera-

de och brydde sig endast om Henrik – Johan ansåg hon verka bonde. Johans mor föraktade bönder, spelte gärna teater för sig själv och andra, älskade att blanda sitt tal med franska glosor och läste romaner, som hon lånade från ett litet lånbibliotek i Norrköping. Sin energi nedlade hon på ett träget umgänge med alla traktens ståndspersoner och på att [educera](#) sin man.

Johan måste le svärmodigt och ömt, när han tänkte på sin stille, storvuxne och tungsinte fader, vars långa jättegestalt alltid fick gå en smula krökt under Stensborgsrummens låga tak. Han hade haft fina aristokratiskt skurna drag, milda blå ögon och på den tidigt kala hjässan en liten svart sidenkalott. När han var sjuk sökte han aldrig läkare eller apotek: han hade alltid blodiglar i en glasburk på kakelugnsnischen inne på kontoret: dem begagnade han både för sjukdom och svärmod.

Hans livs stora historiska tilldragelser hade varit det italienska fälttåget 1859 och det fransk-tyska kriget, hans hjälte i århundradets galleri var [Napoleon III](#), och han gömde och läste ännu på ålderdomen illustrerade tidningar från dennes tid.

Han kände sig alltid obildad och ville alltid lära, och han brukade stiga tidigt upp på morgnarna för att läsa »[Das einzige Meisterschaftssystem](#) sich deutsch, englisch und französisch in zwanzig Lektionen zu lernen«. Men när husets folk själva stego upp, funno de ständigt patron sovande i skrivstolen vid chifonjén.

Helst läste han emellertid poesi, och Fritiofs saga kunde han så gott som utantill. Han citerade alltid verser därur, men på sin bondska provinsdialekt. När han satte sig till måltiderna sade han alltid:

[på bordet väntar maten](#)
[och törsten gör mig men,](#)

och modern avbröt gärna med emfatisk avsky:

– Du menar väl törsten, min vän!

De lyckligaste åren på Stensborg hade varit, när modern var död och fadern fått gå i ro och ensamhet på sina rum. Han klädde sig då alltid i hemmavävda och hemmasydd kläder, var nästan aldrig utom ägorna och tog ej emot bjudningar. Han blev med åren alltmer bonderadikal och pessimistisk, föraktade ämbetsmän, Präster, ordnar och kunglighet, ville kallas frälsebonden Henrik Johansson på Stensborg och den enda tidning, han höll, var Fäderneslandet.

Han hade lämnat efter sig ett skriftligt förordnande, att liket skulle läggas i en vanlig brädlår och på en flakvagn köras ned till familjegraven, där han skulle jordas utan blommor och sång, och där ingen vård finge resas över hans gravplats.

Denna begäran uppfylldes naturligtvis icke.

Johan hade tittat uppåt backen mot herrgården: där på krönet syntes i regndiset Stavas figur avteckna sig mot den grå bakgrunden. Hon kom från svinstian med stävan i handen, och där hon, stödd på sin lilla käpp, kutade upp emot herrgårdsbyggnaderna, var hon mest lik en stor hund, som sprang nosande på alla fyra.

Johan kom plötsligt ihåg ett uttryck av fadern på hans sista år:

– Nej du, jag skulle gift mig med Stava och struntat i huvudstaden.

Så hade det gått oss alla bättre!

Brevet var från Henrik:

Han hade börjat arbeta i finansdepartementet och kommerskollegium, i mars skulle han gifta sig.

Nu ville han hava pengar igen och förebrådde brodern hans likgiltighet och lättja: han kunde väl förstå, att han skulle få igen allt, när giftermålet och bröllopsresan väl vore över.

Johan tyckte allt sämre om Henrik. Han gifte sig bestämt bara för pengar. Men man måste ju i alla fall hjälpa honom: blodet är tjockare än vattnet.

Slutet av Henriks brev kom Johan att ofrivilligt rodna och bliva ängsligt förvirrad. Brodern berättade att efter morbror Berg hade det varit en kassabrist på tjugusex tusen. Den hade täckts med gubbens efterlämnade pengar, genom sammanskott av vänner, kamrater och Johans fader samt genom försäljning av det gamla möblemanget och biblioteket. Gubben hade varit samlare och försnillat för att tillfredsställa sin mani.

Allt detta hade Henrik hört av en gammal häradshövding, vilken han nu ofta råkade. Han misstänkte, att underrättelsen om försnillningarna och utredningen av svågerns affärer påskyndat faderns död.

Johan blev sittande en lång stund apatiskt trött med brevet i handen, utan att klart tänka eller utforma sina känslor.

Han gick ej längre så gärna upp i förmaket. Medvetandet om böckernas frånvaro irriterade och plågade honom alltid, fastän han visste, att ingen besökare kunde märka deras frånvaro bakom de stängda trädörrarna. På de öppna hyllraderna och bakom bokskåpens glasörrar prunkade ju alltjämt orörda de lysande gamla franska banden.

Nu satt han kvar i rummet därefter och tog från den lilla hyllan av [sockerkist](#), som stod uppe på chiffonjén, en av de gamla lånbiblioteksromaner, som modern förvärvat eller glömt att lämna igen. Den var hans favoritlektyr härnere: han skulle ej kunnat säga, hur många gånger han läst den från pärm till pärm. Det var två tjocka band på tillsammans tusen sidor, bladen voro gulnade av ålder, smutsiga och nötta av tummar, och dess titel var »Lewis Arundel eller Livvets jernbana«.

Johan läste sitt favoritkapitel, scenen i spelsalen, då Lewis Arundel med ansiktet blekt av vrede, men med en stolt och lugn geste, till allas förvåning efter förolämpningen först drar på sig en smutsig gammal handske för att sedan med den giva lord Bellesfield ett slag i ansiktet.

Men läsningen förströdde honom icke längre.

Johan sköt undan boken om Lewis Arundels märkliga öden och sjönk in i osäkra och vaga drömmier:

Det hade kommit ett hårt och elakt drag kring hans mun, och ögonen tycktes fixera ett fjärran, men bestämt mål.

VI.

Olyckan ligger över Stensborg. Hemliga tecken och varningar, som endast Stava förstår och kan tyda, förebåda den nalkande faran.

Stensborgs husandar och tomtar äro i oro och hemlig ångest: två gånger hava tegelpannor utan synbar anledning fallit ned från taket på stora byggnaden – en morgon, när Stava kommit in för att städa på rummet innanför kontoret, låg hovrättsassessorns porträtt nedfallet på chiffonjén. Stava har ej vågat omtala det rätta förhållandet för nådig herrn, utan sagt att hon själv dragit ned det under damningen. Men det finnes ett hål vid ena ögat på hovrättsassessorns porträtt, det är litet och herr Johan har ej sett det. Stava vet dock att det finns där: ett hål i högra ögat.

Vildbien, som hava haft sitt bo i skorstensröret, äro dömda att dö i vinter. En morgon, när Stava kokade kaffe, föll boet med all honungen ned i den öppna spiseln. Honungen var svart av sot och oätbar för människor, men den skulle varit biens föda. Nu skola de dö, alla de små lustiga vildbien på Stensborg, som i så många år kunnat leva och bo i ett gammalt skorstensrör. De skulle ej längre förirra sig in i rummen som förr under vår och sommar. Två stycken av dem höllo nu till i skafferiet innanför köket, och Stava hade grönt i en gammal kopp och smält socker på ett tefat för deras räkning.

Hon hoppades nu endast att de skulle överleva vintern – det vore dock ett lyckligt tecken, en liten förhoppning att ty sig till.

Men det var hemligare och farligare varningar, som Stava hade att grubbla över och söka tyda, två drömmar, som med plågsam verklighet gömt sig i hennes minne.

Hon hade legat i en stor säng och vid hennes sida herr Jo-

hans fader: han hade varit sig lik som i ungdomen, endast håret var vitt, och han bar den lilla svarta sidenkalotten på huvudet.

Han hade smekt Stava – de voro ju gifta, gifta sedan många år.

Plötsligt hade hon sett ut: det var ett stort fönster tätt invid deras säng, och utanför det såg man en stad med ett stort torg. På torget var en galge rest, och i den hängde nådig herr Johan, och hans fader sade plötsligt till Stava:

– Men det är ju våran pojke.

Den andra drömmen är än sällsammare.

Stava och herr Johan hade varit ute och gått hand i hand som när nådig herrn var liten och Stava var hans enda vårderska och tröst. Han hade som i barndomen än sprungit ett par steg framför, än ett par bakom Stava och i handen hållit samma gamla käpp, vilken han som barn hade brukat få leka med. De hade mött herr Johans fader till häst på vägen nere vid Stensberget, och Johan hade provat sitt gamla pojkknep att med käppen söka lägga krokben för faderns häst i den förhoppningen, att den skulle snubbla och falla.

Hästen och herr Johans fader hade plötsligt försvunnit i jorden, men Stava och Johan gingo båda vidare utan att tänka eller förvånas däröver, tills de kommo fram till ett stort sund, på vars vatten många väldiga skepp seglade, och på vars andra sida man såg en stor stad och ett vitt slättland med åkrar och ängar.

Plötsligt sjönk allt vattnet undan, och herr Johan ropade förtjust:

Nu kan vi gå över, Stava.

Stava såg då att det var Bråviken, och på andra sidan låg Norrköping.

De gingo torrskodda över på den fasta och steniga sjöbotten, men kommen på andra sidan, sprang herr Johan plötsligt ifrån henne och blev borta i en gränd. Stava rusar omkring på främmande och okända gator, ropande på Johan och frågande

alla människor, hon mötte, om de sett honom. Men dem hon frågade, kände varken Johan eller henne.

Det började att skymma, och gråtande springer hon allt ångestfullare omkring i den stora staden, tills hon åter befinner sig nere vid Bråviken, och nu ser hon plötsligt vattnet komma tillbaka med ett stort dån.

Herr Johan är fortfarande kvar i Norrköping, och hon måste över till andra stranden och Stensborg, innan vattnet hunnit komma tillbaka. Gråtande och snubblande springer hon över de halkiga, kullriga stenarna på sjöbottnen, och bakom henne jagar vattnet brusande fram.

Ur den drömmen hade Stava vaknat vid att höstregnet piskade mot kökets rutor, och hon hade gråtit länge, snyftande och krampaktigt som ett ängslat och hjälplöst barn. En sådan dröm hade hon icke ens haft nätterna innan herr Johans fader dog, då hennes drömmar dock varit hemska och betydelsefulla.

På kvällen lägger Stava »stjärnan« för gårdens och herr Johans räkning, men korten giva inget klart svar – endast stora pengar och stora olyckor. Ej heller kaffesumpen lämnar tydliga anvisningar, och till nyårsnatten har Stava beslutit att stöpa bly. Det är ett farligt, men ofelbart medel att se in i framtiden och det kommande.

Men det är något som oroar Stava mer än drömmarna:

Herr Johan är sig icke lik.

Än deltagar han med plötslig iver i arbetet för att lika snabbt tröttna och gå bort. Han är otålig och slår djuren vid minsta anledning – herr Johan, vars hand aldrig varit snabb till slag. Han går oroligt av och an inne på sitt rum i timmar. Stava kan höra honom tala för sig själv och skratta, ett kort och kallt skratt, som Stava aldrig har hört hos husbonden förr, och vars innebörd hon icke förstår att tyda.

Stundom är han uppsluppet munter, sitter i köket i timmar hos Stava, skämtar, **paschasar** och gycklar med henne och vill

aldrig gå in och lägga sig. Andra dagar är han kort och fåordig, och en kväll har Stava sett spår av tårar i hans ansikte. Ofta hittar hon i papperskorgen sönderrivna lappar med siffror i mängd och långa additioner.

En dag har han plötsligt rest upp till Stockholm med en tung koffert, och vid återkomsten var kofferten lätt att bära som en liten nattsäck och herr Johan blek och tystlåten, men munter på ett sätt, som endast ytterligare ökar Stavas ångest.

Ty herr Johans ögon äro icke muntra: de ligga tysta och slutna långt inne, och ögonlocksränderna äro rödkantade. Ibland kan han ej möta Stavas blick, utan ser rodnande och förvirrad åt sidan.

Nu sitta Stava och herr Johan på stentrappan. Morgonens regn har slutat, och himmelen klarnar under de drivande skyarna. Johan är klädd i en hög knäppt rock av grått ylle, och byxskäften äro instuckna i de leriga smorlädersstövlarna. Han ser mest ut som en lantbruksinspektör eller storbonde, där han sitter och petar med sin käpp i jorden nedanför trappan, och ögonen stirra blyga och svårmodiga ut i rymden, medan de båda tiga. Ur ett lerfat lapar yngsta kattan, Rosa, mjölk, och Johan stryker henne ibland över ryggen.

Då och då blossar han häftigt på sin cigarr. Han har köpt två hundra dylika på en realisation i Stockholm, och nu går han ständigt rökande inne som ute.

Pluto, den stora tjuren blev i går såld till Rörsta. Johan och Stava börja tala om alla tjurar, som Stensborg haft, deras fel, förtjänster och öden.

Stensborgs kreatursbesättning är av gammal god svensk bondras, korna giva icke så mycken mjölk som de moderna och importerade rasdjuren och få ej heller så mycken artificiell föda, men deras mjölk är bättre, och på Stensborg har aldrig varit tuberkler. Nu skall patron på Rörsta söka driva upp en ny

och starkare kreatursbesättning genom att **beskälla** sina raskor med Pluto. Han väntar sig goda resultat därav, och Stensborgstjuren har blivit väl betald. –

– Kommer Stava ihåg Olivelöv?

– Om jag gör det, nådig herr Johan – han höll ju på att ta livet av gumskrället engång.

– Det var väl mig och inte Stava.

– Ack, snälle herr Johan, det var som han trampat på hjärtat i brystet, när nådig herrn låg där under honom och bara tittade och inte rörde en lem. –

Johan skrattar.

Olivelöv och han hade engång varit lekkamrater. Det var en sommar, när Johan ännu var pojke och fick ströva omkring som vaktare åt kon Steffanie – så uttalades namnet på gården – och hennes sex månaders gamla kalv, Olivelöv.

De hade hållit till längs dikesrenarna ända nedåt Gatan. Steffanie hade varit tjudrad, och Johan hade vandrat kring med tjunderpinne och klubba som symboler på sin makt och hade haft ett litet rep, som han brukat knyta kring Olivelövs små spirande horn. När Steffanie var tjudrad, drog han alltid tjurkalven med sig ett stycke längre ned för att få vara ensam med sin lekkamrat och förtrogne. Johan och Olivelöv hade knutit ett varmt och innerligt vänskapsförbund, och när kalven låg dåsande i solskenet och idisslade, sov Johan med huvudet lutat mot hans sida. Olivelöv följde honom nästan alltid, även utan repet, troget som en hund, och när sommaren led mot sitt slut, var kalven så stor och stark, att Johan kunde till och med rida på hans rygg från ladugården ned till den för var dag nyvalda betesplatsen.

När terminen skulle börja i skolan, tog Johan ett ömt och rörande farväl av sin sommarvän, och han grät och kysste Olivelöv på mulen och lovade honom invärtes en evig vänskap och trohet. Johan hade tyckt att ingen hade så goda och milda ögon som Olivelöv, och nästa sommar avvaktade han med barnslig

glädje och spänning. Han föreställde sig i tankarna hur glad Olivelöv skulle bli vid återseendet och genast känna igen honom och Johan än engång få tillbringa en sommar i frihet från läxor, skoltvång och ständig uppsikt.

Den nya sommaren hade kommit, och när Johan återvände till Stensborg, hade alla kreaturen varit ute redan i en vecka och med dem Olivelöv.

Men nu var Olivelöv bliven en stor, nästan fullvuxen tjur, och när Johan kommit för att smeka honom, hade han brutalt slagit ikull den främmande inkräktaren.

Olivelöv hade fått sin tjurnatur fullt utvecklad och hade redan en tjurs retlighet och motvilja mot människor.

Hade ej Stava varit tillhands och modigt skrämt undan honom, hade Johan kunnat bli illa medfaren.

Men denna händelse hade blivit Johan en källa till ständig bitterhet för hela den sommarn, och hans moder hade hånat honom och sagt, att han borde förr bo i ladugården än i herrskapsrum. Han komme väl att gifta sig med en ko, när han blev fullvuxen. Dock sörjde Johan aldrig så mycket över dessa stickord som över Olivelövs gränslösa otacksamhet och glömska. Näst orättfärdigheterna mot honom efter upptäckten av skolpojksförbundet blev detta Johans bittraste minne från barndomen av tillvarons orättfärdighet och grymhet.

Den sommarn hade ej varit så rolig som den förra. Johan hade strövat ensam omkring på ägora och mest hållit till i oxhagen nedanför Stensberget, där han brukade ligga och läsa »En yngre sons äventyr« av [Trelawney](#) eller de svenska ostindiefararnas gamla resebeskrivningar från 1700-talet.

Johan hade känt sig ensammare än någonsin dessa månader: varken människor eller djur kunde han numera lita på eller förtro sig till. Hans medfödda inåtvändhet och skygghet för människor utvecklades till hat och motvilja mot allt umgänge. Han

höll sig undan från alla, föräldrarna och brodern som folket på gården, och var endast inomhus, när han åt eller sov.

Men när han strövade omkring de långa sommardagarna på Stensberget, där ormarna gled skrämda undan och bär voro att plocka i tusental, eller när han låg på ryggen i gräset nere i oxhagen och följde de små, vita strömolnens färd i den djupblå rymden, frossade han och njöt av sin ensamhetskänsla och sitt människohat. Han levde då endast i Trelawneys bok, var sjörövare och tyrannhatare med dess unge hjälte, rövade skepp och dräpte feta köpmän och var älskad av en schön och underbar malajprinsessa, och han skyddade oskulden och de förföljda, fast han längesen prövat och genomskådat allt levandes otacksamhet och grymhet, djurs som människors.

Men den sommaren hade Johan även börjat mogna till yngling och man. Hans kropp hade växt och förvandlats, han hade ofta underliga invärtes smärtor och dunkla drömmar om nätterna, och hans oro och människohat hade därav ytterligare stegrats. Från denna tid lärde han sig älska ensamheten och vara förtegen inför människor. Det var ingen som då eller sedermera kunde ana något av hans fantasier och drömmar, och han talade aldrig med någon om sig själv.

För varje motgång och tillrättavisning i skolan eller hemmet blev han endast alltmer sluten och tog skadan igen i sina fantasier, där han som en väldig sjörövare eller erövrare utkrävde grym och plågsam hämnd av sina lärare och kamrater.

Året därpå hade han gått fram, fått skjortveck, halsduk, utskuren väst och en liten rund hatt, ett så kallat plommonstop, och modern hade föreslagit att han skulle sättas i lantbruksskola på någon gård. Han såg ju ut som en bodbetjänt, och lärarna väntade ingen framgång av hans studier. Det var en skam och sorg, att han vore fideikommissarie till Stensborg i stället för Henrik, som fick goda betyg och ständigt beröm i skolan och lovade att bli något verkligt betydande.

– Se, Henrik brås på mig, men vem Johan brås på, det vet inte jag, brukade modern säga med en elak blick och ett hånleende till fadern. Men denne svarade aldrig något – varken för eller mot – och Johan fick fortsätta skolgången och fantasierna, utan att någon närmare intresserade sig för honom eller sökte taga del av hans tankar och känslor.

Hade någon för resten sagt till lärarna eller modern att Johan ägde ett inre liv eller en själ, hade den djärve säkert mötts med ett tvivlande skratt. Bara Johans under övergångsåren otympliga och grova figur med de osäkra, valpaktiga rörelserna, den förlägna blicken och den hängande tunga munnen vederlade varje antydning åt det hållet.

Modern hade för övrigt på det bästa sätt hämnat sig på Johan för det missnöje och den motvilja, han ingav henne. Hon hade på en realisation i Norrköping förvärvat ett otroligt billigt och smaklöst byxtyg med breda ränder i gult, klarblått, högrött och grönt. Av detta hade hon låtit sockenskräddarn sy ett par långbyxor åt Johan, och i fyra terminer utgjorde detta plagg ett utsett föremål för stadens, skollärarnas och kamraternas ständiga och osläckliga munterhet.

Johan hade fått ett konstant öknamn: »herrn med [spektrumsbyxorna](#)«, och det gick knappt någon fysiklektion under en hel hösttermin, då Johan ej under klassens hejdlösa skratt fick för fysikläraren uppräknade färgerna i spektralanalysen.

Men genast modern dött, brände Johan sitt skam- och toryrplagg i kakelugnen på det lilla skolpojksrum, som han delade med sonen i den familj, där han var inackorderad. Och av fadern hade Johan lyckats utverka tillstånd att få avsluta sin skolgång i Norrköping och flytta till Linköping där han ock sent omsider avlagt sin mogenhetsexamen.

Johan har länge suttit tyst, och Stava betraktar honom full av ömkan och oro från sidan.

Vad är det som kan plåga husbonden?

Ådrorna vid tinningarna hava svällt, munnen är hopknipen och bitter, och ögonen stirra förebrående, sorgsna ut i det tomma. Herr Johans ögon äro djupa och klara, men det är som voro de genomskinliga av tårar, tycker Stava, och hon sitter där ängslig och tafatt och stryker med händerna över sitt förkläde. Hon vet ej vad hon skall säga och hur hon skall börja.

Plötsligt bryter hon tystnaden:

– Kommer nådig herr Johan ihåg Herr Kules?

Johan skrattar hjärtligt till.

– Jo, Stava, det må Stava tro att jag minns, jag fick ju själv springa efter bössan åt far.

Och de börja åter utbyta sina minnen.

Tjuren **Herkules** hade blivit vild och tagit drängen Anders på hornen – det var den starkaste och ilsknaste tjur, Stensborg ägt – den hade hållit på att kosta än den ene än den andre av gårdsfolket livet, och nu var Anders skenbart räddningslöst förlorad. Då hade herr Johans fader, gamle herr Henrik, tagit till bössan för att rädda drängens liv, och Herkules hade stupat för ett enda skott.

– Si, herr Johans fader, han kunde sköta byssor, han! Men en gång gick det inte som han tänkt – har herr Johan hört det?

– Nej, vad då, Stava?

– Jo, si, herr Johans far hade slagit vad med baron på Nyckelby – det var på den tiden, när gamle baron var i första och herr Johans far satt i den andra kammaren. Då var här middag en gång på förhösten, och då slog di vad efter middagen, om herr Henrik skulle kunna skjuta av en av byssorna med en ebenholtsladdstake som kula i pipan, rakt vinkelrätt, di kallar't, upp i luften, så att laddstaken skulle falla ned inom hundra stegs omkrets. För si, herr Henrik hade påstått, att hans ebenholtsladdstakar voro starkare än järn.

Och där gick alla herrarna ut på åkern här nedanför – det var

många, skall herr Johan tro – det var överste Leijonclou på Kolfall, och det var Serenius på Ryd – och det var –

– Historien, Stava!

– Ja, si, herr Johan, då klev di ut där allihop i lerjorden, och gamle herr Henrik han laddade byssan med krut, så att Serenius blev rädd och skrek:

»Nu springer den« – och så rusade han in, men herr Henrik sa bara:

»Jag tror det är Serenius som springer.« Och då skratta herrarna och majoren på Spånga han skratta så han skrek och föll ikull i leran. Men herr Henrik satte ebenholtsladdstaken i pipan och lade sig ned på knä och riktade byssan rakt opp. Då sprack det i byxsömmen, så som herr Henrik låg spänd, och då sa baron på Nyckelby:

»Inte skall du skjuta med båda byssorna på en gång, Silfverstååhl!« – Och i detsamma gick skottet av.

Ja, si, herrarna gick där en halvtimma och leta i leran på hundra stegs omkrets, och di halka och snubbla och föll ikull, men inte såg dom röken av laddstaken engång. Då sa baron Kurck:

»Nu har jag vunnit din bästa byssa, Silfverstååhl!«

»Nä inte har du det, Kurck« – sa herr Henrik – »för laddstaken har inte kommit ned än.«

»Då ska vi vänta på den« – sa gamle greven på Tissinge – den där di kallade riksfnyssan, herr Johan vet – för si han var ju alltid fallen för galenskap. Och då tog herrarna ut punsch och stolar och bord och satt och drack och väntade på laddstaken, tills herr Johans mor – hon var ju **resselut** av sig – gick ut och sa åt dem att komma in.

I detsamma blev det ett stort och grant stjärnskott, och då sa herr Henrik:

»Där for staken« – och så gav han Kurcken den där byssan, som han alltid är så stolt av.

Johan känner historien förut, men det roar honom att höra

den utförligt och på nytt. Den påminner honom om att hans fader engång var en annan än den gamle fåordige och inbundne åldring, som han mindes från de sista åren. Han var engång en munter jätte, som på Sandemar hade mött en av de missnöjda drängarna, som knogade och dignade under en rågsäck, och när drängen sade: »Sånt här orkar du inte med, bondplåga«, hade herr Henrik tagit både drängen och säcken på ryggen och burit upp dem på spannmålsvinden.

– Och där var tolv stycken, som försvurit sig på att sätta yxan i herr Henrik, när di engång voro ute tillsamman på timmerhuggning, men från den stunden kunde di burit honom på sina händer, sånt värde hade han fått för dem. Och då var han bara tjugufyra år och hade inte gått genom lantbruksinstitut engång. För si, han hade fått platsen hos baron [Brännerhjelm](#) bara på rekommendation av baron Bunge på Stor-Rasta, som varit kamrat med herr Henriks fader, gamla löjtnanten.

Stava ser hur herr Johan blir lättare till lynnet och muntrare ju mer hon berättar, och Stava har tusen ting att förtälja, sorgliga och glada. Hon kan historier ända från herr Johans farfars tid, och det finns ingen herrgård på Vikbolandet, från vilken hon inte har en tilldragelse att förtälja eller en person att omnämna. Hon är en levande herrgårdskrönika, och hon berättar med tusen detaljer och ordstäv, och herr Johan lyssnar och flikar in sina anmärkningar och frågor, och han glömmet sig själv och skrattar och sörjer med berättelserna som ett barn.

Det är anekdoter om Swartzarna och deras [schäferi](#), om gamle baron på Huvudsta som gifte sig för att fideikommisset skulle stanna inom slakten, med en flicka, som folk påstod vara hans oäkta dotter, om den siste greve Clerck, som hade nittio oäkta barn, men, när han blev gammal och gifte sig, inte kunde få en enda bröstarvinge.

Det är historien om lagmannen-kammarherren på Gränsö

och hans visiter hos gamla grevinnan på Beckershov, som frågar: Nå hur är det med kammarherren nu? – Ah, goda grevinnan, det är med mig som med alla människor! Hur är det då med alla människor, käre kammarherren? – Det är bara strunt, goda grevinnan, och litet skinn som håller ihop'et. –

Stava berättar och berättar – naturalistiskt och utan omsvep med lantliga människors sunda ärlighet, historier med saft och must och drastiskt grova ord att skratta åt med friska, starka människors bullrande och bekymmerslösa skratt.

Men det är även historier om gamla mord och passionella förbrytelser, som komma Johan att rysa av spänning och intresse.

Det är berättelsen om Johans farfars kusin filosofie magistern herr Georg Silfverstååhl, som var på Brunna som ung informator, och som grevinnan blev förälskad i. Det är historien om deras hemliga kärlek och lycka, hur grevinnan älskar honom som sitt eget liv och till slut syr och märker alla hans kläder och till och med broderar dyrbara nattskjortor åt den unge informatorn, som endast får bära på och röra vid ting, som stamma från hennes hand och arbete.

Det är berättelsen om katastrofen: hur guvernanten, som även blivit förälskad i magister Georg, förråder de båda brottslingarna, hur grevinnan straffas och hennes barn dö eller dödas, och hur greven på Brunna gifter om sig och magister Georg blir vansinnig och irrar omkring i landet och en vintermorgon finnes ihjälfrusen i en snödriva i allén upp till Brunna slott.

Det är icke sextio år sedan, och Johan har själv sett greven på Brunna som en nittioårig gubbe, spökande i bondfantasien som snåle greven. Och Georg Silfverstååhl har varit av hans släkt: de hava varit blod av samma blod. Det går en våg av dunkel hänförelse och bördsstolthet genom Johans själ.

Det är historien om baron Bunge på Natersta, som aldrig tålde att någon plockade bär på hans ägor, hur han en dag får

se tre statarhustrur plocka bär i en hagmark och springer dit för att jaga bort dem och därvid piskar den ena gumman med sitt spanska rör.

Det är en vecka senare, och han kör sin hustru på väg in till staden, där hon skall tala med en läkare. De äro endast de två i vagnen, han, som kör, och hon, som är i havandeskapets nionde månad. De passera samma hagmark – och se – därinne gå tre kvinnor och plocka bär. Man kan ej urskilja deras gestalter, och över huvudet bära de liksom stora hucklen. Baron Bunge har alltid varit snar till vrede, han glömmer sin hustru och sitt ärende, och innan hon hinner hindra honom, har han kastat tömmarna till henne och rusat in i skogen med lyftad käpp. Kvinnorna försvinna springande in mellan träden, och baron Bunge följer efter dem och blir borta inne i skogen.

Och han kommer aldrig tillbaka.

Då kör friherrinnan vagnen hem till Natersta och befäller folket på gården att gå skallgång genom skogen ned till Hult – och där ligger baron Bunge på Natersta med hjässan kluven av ett yxhugg och en tuva blåbärsris i den gapande och förvridna munnen.

Man säger, att det är de tre statarhustrurnas män, som förklätt sig till kvinnor för att hämnas. Men där finnas inga bevis, och man vågar endast viska eller tala i antydningar därom.

Den natten ger friherrinnan livet åt en son och dör själv – och den sonen är den gamle baron på Natersta, som Johan känner, och som alltid darrar på handen, så att han ej ens kan hålla i ett glas vatten utan att spilla. Så darrhant har han varit från den natt, han utgick ur moderslivet.

Historia knyter sig till historia.

Det är hela Östergyllens alla herrgårdar och deras döda ägare, som passera revy för Johan med deras egenheter och särdrag sådana som de leva i bondemun eller ännu berättas av

gamla trotjänare, och så som de kunna hågkommas och utläggas av de kvarlevande veteranerna vid toddyglaset och spelbordet i provinsens avlägsnaste och minst trafikerade landsändar.

Plötsligt säger Stava med sitt torra, skrockande gumskratt, i det hon stryker med avigsidan av handen över sin tandlösa, insjunkna mun:

– Har herr Johan hört vem gamle herr Henrik mötte på färd till Norrköping och vem han klådde på öppen landsväg?

– Nej, vem då, Stava?

– Har herr Johan aldrig hört historien om den falska växeln? – Johan blir blodröd – förvirrad – och frågar häftigt:

– Vad menar Stava?

Stava skrattar:

– Ja, si nådig herr Johan får inte bli te sig för de inte – men engång kom gamle herr Henrik från Norrköping och på vägen möter han sin son Johan larvandes med ett papper i handen.

Då frågar gamle herr Henrik:

»Vart skall du taga vägen, Jonte?«

Då svarar nådig herr Johan:

»Jag skall gå till banken och taga pengar.«

»Men vad har du i handen, pojke?«

»Jag har en växel, far!«

Då tar den gamle herr Henrik papperet och tittar på det, och minsann är det inte en växel ställd på honom med två goda namn. Si då hade nådig herr Johan just lärt sig skriva, och det fanns ingenting, som han inte skulle rita av eller kluta ned.

Men gamle herr Henrik blev så rädd och hjärtskrämd och ond på engång, för han tålde aldrig skämt med allvarliga ting, så att han knäppte ned byxorna på unge herr Johan och gav honom **stut** så på öppen landsväg och vinter som det var.

»För så hjärtängslig har jag aldrig blivit i mitt liv«, sa han efteråt till mig, »för pojken hade skrivit en riktig växel, fast den var på en miljon.« –

Stava blir alldeles stel av förskräckelse.

Herr Johan reser sig upp med ett förvirrat, ansträngt leende och en hopplös, trött ryckning av ögonbryn och panna – och så går herr Johan tyst in till sig.

VII.

Johan hade verkligen skäl att vara vid gott lynne.

Den gamla [dubbelboetterade guldklockan](#) från sjuttonhundratalet, som han i tankspriddhet hade stoppat i byxfickan och tappat med den uppdragna näsduken, hade han återfunnit på det mest oväntade sätt, medan han gått runt och sökt i den lilla så kallade »stora trädgården« bakom herrgårdsbyggnaden.

Klockan hade ej stått att finna, men plötsligt får Johan se två av Svenssons fosterbarn, ett par åttaåriga pojklummar, sitta viskande uppe på stättan vid gårdsgårn, där gångstigen tar av ned till statstugan. Han hade ropat på dem, men i stället för att komma hade de båda huvudstupa rusat sin väg och försvunnit in i fårhagen. Johan hade skyndat efter dem – och på andra sidan gårdsgårn låg guldklockan, hel och oskadad.

De små tjuvarna hade tappat sitt hittegods vid sin alltför brådstörtade och snabba flykt.

När de ej användes av Svensson i arbetet, hade hans så kallade fostersöner endast tjuv- och rackartyg för sig. Johan misstänkte, att Svensson tog hand om deras oärliga förtjänst, men hade aldrig för dennes duglighets och oumbärlighets skull velat göra någon sak av det. Man hade fått låta udda vara jämnt – och nu var i alla fall klockan återfunnen.

Johan gick in till sig för att kläda sig fin till förlovningsmiddagen på Nyckelby.

Den här gången var det roligt att fara bort på bjudning. Fracken var ny, skjortbrösten var bländande och halsduken vit, hela förlovningsståten från Stockholm och Hedlunda kunde nu Johan taga på sig, och han smålog förtjust för sig själv vid blotta tanken på vilken effekt den röda sidennäsduken skulle göra på Nyckelby. De nya kragknapparna voro bättre att knäp-

pa, det tog icke en halvtimmes tid längre att få på sig en krage, och stärksakerna blevo inte onödigt tummade.

Det var minsann annat än förr i världen, när Stava hade fått pressa, blöta och taga ut fläckarna på den gamla frackkostymen, som var sliten i alla sömmar, blank både fram och bak och hade en jättesmörfläck på västen, som måste döljas av den ständigt hopknäppta fracken. Och den var i alla fall för trång över axlarna, även när den var oknäppt.

Detta är annat.

Johan känner sig sorglös, munter, säker på sig själv och hela världen. – Det finnes egentligen ingenting, han just nu har att sörja över.

I förrgår var han inne på banken i Norrköping och gjorde den sedvanliga halvårsavbetalningen på femårslånet. Denna gång hade han icke behövt göra någon växel för räntebetalningen. Pengarna för tjuren, de sålda gödoxarna och de för avbetalningen dessutom under halvåret hopsparade slantarna hade räckt, till och med mer än väl, ty det fanns pengar kvar i chiffonjén. Nu har Johan tagit en hellott i Hamburgerlottedriet: från en av dess kollektörer, Haupt & Voges Nachf., hade Johan fått ett frestande prospekt.

Själva korrespondensen roar Johan bara den: att skriva till en bankirfirma i Hamburg. »Min bankir i Hamburg«, det är ju nästan vräkigt, och Johan har bestämt räknat ut, att han skall vinna en större summa i första dragningen, och för de pengarna skall han göra en resa till Monte Carlo, där han tänker fresta lyckan och vinna en liten förmögenhet. Dessutom är han till hälften säker på att vinna den högsta vinsten i sjunde dragningen, 600 000 mark. Det gör med avdrag till kollektören en vinst på nära 430 000 kronor och Johan fantiserar redan om hur han skall placera denna svindlande summa på det förmånligaste sättet.

Han har ej ens tid att tänka närmare över Greta Kurcks för-

lovning med kammarjunkare von Stahl i utrikesdepartementet, ja, han har knappt sört en timme däröver. Hans inrotade stolt-hetskänsla har lätt tröstat honom: kan en kvinna leva utan Johan, nog skall han kunna leva utan henne.

Mätte hon bara icke få skäl att ångra sig!

Detta brev med lotteriprospektet har kommit plötsligt, bländande som en blixtn från en klar himmel, fångslande och gåtfullt som en personlig anvisning av ödet, hur Johan bäst skall kunna rädda sig ur de ekonomiska trångmålen. Han har tagit det som ett så gott som säkert löfte om kommande vinst och framgång.

För tillfället misströstar han icke om något.

Nu är Johan färdig, han går av och an framför spegeln och njuter sin egen åsyn och knäpper muntert med fingrarna, medan han väntar på att Svensson skall köra fram med kupén och **Brutus**. Stava har i två dagar hållit på att lappa och pyssla med kupén, och den skall nog än engång kunna göra sig, det vill säga: dess skröplighet skall ej göra onödigt uppseende bland de andra herrgårdsvagnarnas mer eller mindre nutida elegans och komfort.

Kupén kör fram och Svensson hälsar på kuskmaner, och Brutus springer som vore han fem år och ej tjugufem, och inne i kupéhörnet lutar sig Johan bekvämt bakåt och känner sig vara godsägare och herreman ut i fingerspetsarna, och den långa färden förkortas av de angenämaste fantasier och drömmar.

Gamle baron Kurck på Nyckelby är den störste hedersmannen på Vikbolandet, och det vill säga mycket. Han är av gammalt Stensborgarnas vän, och han står som ensam borgesman på ett lån för Johan.

Men gamle baron Kurck är egentligen ingen riktig »lantjunkare«. Han har varit löjtnant på hästgardet och kammarherre hos konung Oscar II, men har alltid varit en frispråkig och kvick karl, som aldrig kunnat tiga med en lustighet. Han gifte

sig med en högdlig arvtagerska, och en dag, då de kungliga voro hos hans svärföräldrar på middag på deras slott och det serverades bourgogne, frågade kammarherre Kurck sin svärfar: – Hur gammal är bourgognen, pappa? – Och på dennes svar: – 1807, replikerade den tjänstgörande kammarherren helt tankspritt:

– Tänk, då är den ju äldre än dynastin!

Kammarherre Kurck hade därmed avslutat sin hovmannakarriär och var sedan bara baron Kurck, skötte sina två lantbruk och sina goda affärer och kom tidigt i första kammaren, där hans kvicka huvud och roliga historier gjort honom till klubbmästare och suppleant i bankoutsrottet.

Nu är han över sextio år – en högdlig konservativ frondör, en klarögd hedersman, som alltmer vuxit fast i det fäderneärvda gamla godset på Vikbolandet. Han älskar många gäster och muntra tillställningar, och han är den yngste bland de unga, när han är vid det lynnet.

Det är därför han bjudit så många utomstående till förlovningsmiddagen: ju fler glada ansikten gamle baron ser vid sitt bord, dess gladare är han själv, och Nyckelby är en stor herrgård med stora flyglar och otaliga gästrum.

Middagen är slut.

Den har varit lång, med många tal och mycken mat och många främmande ansikten, släktingar till kammarjunkare von Stahl, som Johan icke sett förut. Det är den där lilla flintskallige herrn, med pincenez och yviga knävelborrar över en fryntlig mun, som är generaldirektör Friedholm. Där är en major på hästgardet, som är skön och blaserad som en romanhjärte, där äro ledamöter av riksdagens första kammare med fruar i högeleganta toaletter, där äro även några unga herrar från Stockholm med broderade västar och knäbyxor, över vilkas elegans Johan känner sig nästan förnärmad. Han fläktar sig

med den röda sidennäsduken och suger otåligt på den stora havannacigarren, som är för litet snoppad.

Men middagen har varit rolig:

Gamle baron Kurck har hållit ett särskilt litet tal för Johan, »sin gamle väns äldste son«, och gratulerat honom till Henriks förlovning. Johan har känt sig säker och trygg i sina fina kläder, och vid kaffet har han nu ett långt samtal med kammarjunkare von Stahl, som är en ung man i Johans ålder med ett egendomligt, oåtkomligt och förnämt ansikte och en suggererande stämma.

Han är mycket bildad och berest och bär redan tre ordens-tecken på fracken: han har nämligen varit **attacherad vid** en av de extraordinära ambassader, som vid utländska hov meddelat budskapet om konung Oscar den andres frånfälle.

Han har ett litet ironiskt löje för det, som är alltför officiellt, och vad han yttrar har en egendomlig charme för Johan.

Sådan skulle han vilja vara, tänker Johan för sig själv.

Kammarjunkare von Stahl känner Johans bror och blivande släkt och gratulerar även han till förlovningen:

– Det är en mycket fin och genombildad familj med verkliga intressen för fosterländsk odling. Det är sådana förmågor och kapitalbildare, som vi behöva och böra understöda här hemma i Sverige. Vi behövde fler ministrar av typen **Wallenberg i Tokio**.

– Anser kammarjunkaren inte att våra ministrar äro bra som de äro nu? frågar Johan förvånad.

Kammarjunkaren ler ironiskt och inåtvänt:

– Svensk diplomati har alltid varit usel – den har aldrig sträckt sig öster om Petersburg och väster om Paris! Nu behöva vi praktiska och moderna människor, om det skall bliva något av det hela.

Kammarjunkarens röst är tyst och dämpad, han liksom talar med hemliga förbehåll, men stämman har en förtegen säkerhet, som verkar övertygande och sakkunnig.

Han är ärelysten – han vet vad han vill – han kommer att gå långt, tänker Johan plötsligt för sig själv och ser full av avund efter den unge diplomaten, som går tvärsöver golvet fram till ett par av första kammarledamöterna, som vinkat honom till sig. Johan vänder sig om och möter i dörren Greta Kurck, vars skära flickansikte lyser av glädje och rörelse, och hon frågar:

– Var är Adolf? men ser i detsamma på Johan. Så ståtlig och bra har han aldrig sett ut förr som nu i sin nya frack.

– Nå, blev inte herr Silfverståahl förvånad över min förloving?

– Inte särskilt förvånad, fröken Kurck, men destomer glad, när jag fått se vilken utmärkt och fin fästman, som fallit på er lott.

– Det låter som herr Silfverståahl lyckönskade mig mer än min fästman.

Fröken Gretas flickmun stramar förargat och tyckmycket.

– Då missförstår fröken Kurck mig, men jag har sällan råkat en så sympatisk person som er fästman.

Här nere har aldrig någon »ni-reform« blivit genomförd, och titlar och omskrivande talesätt giva alla samtal, där personerna ej äro du och bröder, en prägel av tråkig och ansträngd högtidlighet. Så småningom klyver sig också sällskapet med naturnödvändig ödesbestämmdhet i två halvor:

De nykomna gästerna som hålla till i salongen och stora rökrummet, medan det gamla Kurckska godsägar- och officersumgänget så småningom drager sig inåt spelborden på herrsidan.

I salongen har friherrinnan Kurck lagt fram Nyckelbys stora »Minnesbok«. Den är bunden i helt skinnband med det Kurckska vapnet på pärmen, och konung Oscar den andre är den förste, som skrivit sitt namn däri. Boken anskaffades nämligen till det år, då det var stor manöver på Vikbolandet och Majestätet tillbragte en natt på Nyckelby.

Nu skola generaldirektör Friedholm och ett gammalt hovrättsråd från Stockholm skriva in sina namn. Hovrättsrådet tar prudentligt upp ett stycke papper ur plånboken och provar penna och bläck med att skriva sin namnteckning.

Det lyckas bra.

Även generaldirektören skriver sitt namn på prov för att sedan högtidligt inrista det i minnesboken.

De båda herrarna bliva bortkallade av en röst – det är ingen framme vid minnesboken. Plötsligt – han förstår ej hur och varför – känner sig Johan tvingad att gå fram till bordet, luta sig över boken, som om han ville läsa något, och taga den lilla papperslappen, som han skyndsamt skrynklar samman i byxfickan.

Ett ögonblick blir han stående villrådig, förvånad över sin handling: skall han inte kasta bort lappen? Ögonblicket efter skyndar Johan sin väg, rodnande, med en underlig känsla av skam, förakt och kittlande nervspänning, som driver honom huvudstupa in till herrarna vid spelborden.

Här stå spelraseriet, glädjen och herrumstämningen redan högt. Man spelar **ekarté** med enkronas poäng, och bakom de spelande stå åskådare, som satsa och slå vad. Här känner sig Johan genast lugnare och mer hemma: alla känna honom och han känner alla. Man utbyter små förtroliga hälsningar och vänskapsfulla glåpord – skämten, skrattsalvorna och svordomarna äro gamla bekanta liksom ansiktena och gesterna.

Och åskådarna stå bakom och berätta underbara anekdoter om spel och spelare, om tur och otur. En gammal godsägare och landstingsman berättar för Johan historien om gamle kapten Hårleman på Finnby, som var så drucken att han inte såg korten engång, utan höll dem avigt och vann i alla fall, för hans kort togo den kvällen alltid över motståndarnas. Men när han vaknade i sitt lilla officersrum på morgonen med kopparslagare och nattduksbordet fullt av skrynkliga sedlar, hörde honom en kamrat genom väggen svärmodigt kvida för sig själv:

– Om jag åtminstone i stället hade spelat om vichyvatten!

Det är underbara och sällsamma spelhistorier, ledsagade av de banalaste resonemang:

Om ekarté är ett intelligens- eller hasardspel, om man skall spela mer än vissa timmar, om man har rätt att bryta av när man »sitter i tur«, om inte vinst och förlust på längden taga ut varandra.

För det sistnämnda åberopar en av de spelande sin egen erfarenhet. Han hade legat på en tiomånaders lång kommendering, och de hade varit fyra stycken, som spelade femtioöres ekarté varenda kväll, och vid kommenderingens slut stod vinst- och förlustkontot på plus minus två och femtio.

– Två och femtio – är det inte obegripligt?

Man tycker så allmänt, Johan går från bord till bord, men den inre oron låter honom ingenstans dröja för att satsa eller spela. På somliga håll hava redan insatserna sprungit upp till två, ja, vid ett hörnbord sitta fyra ungdomar uppe i femkronors poäng.

De äro officerare, gamla skolkamrater till Johan, och de gyckla vilt med en annan officer, vars namn Johan glömt redan vid presentationen, och som sitter med de uslaste lankor på hand.

Man berättar just en typisk historia om hans otur: han hade en kväll spelat bort hela sin samma dag lyftade månadslön och till sist satt upp en kvartslott i Hamburgerlotteriet mot en femma – och förlorat. Men veckan efteråt vann den nye ägaren två tusen femhundra mark på den lotten.

Johan betraktar den okände olycksmannen. Han är en norrlandsofficer, som tjänstgör på fördelningsintendenturen. Han är lång och mager med ett egendomligt halt och listigt ansikte, mörka ögon och mörk mustasch. Alla dragen äro tunna och fina, men verka vax och pomada och väcka Johans motvilja och instinktiva avsky. De andra officerarnas ogenerade gyckel med

honom anar Johan vara en maskerad misstro och ringaktning. Så tycker han en falskspelare bör se ut, och när den främmande reser sig med ett svävande och osäkert leende efter att än en gång hava förlorat, ökas Johans skräckstämning. Så ser endast en ödesmärkt och undergångsbestämd människa ut.

Mannen går helt oförmodat fram till Johan – han verkar på en gång arrogant och inställsam – och han blir stående med händerna i byxfickorna och ett artigt salongsgrin framför honom.

– Är herr Silfverstååhl släkt med löjtnant Thure Silfverstååhl på Svea garde?

– Han är av den friherrliga grenen, svarar Johan kort.

– Nej, tala inte om Silvret – det är den äckligaste människa jag vet. Arma barn, fattiga föräldrar, mitt innerliga deltagande. Det är yngste sonen i huset, löjtnant Gösta Kurck, som replikerar med sin vanliga formel för människoförakt.

– Förlåt jag frågade, men han är skyldig mig en mindre summa – det var bara därför – får jag lov.

Johan och den främmande officern klinga med punschglaset, och Johan drar sig snabbt undan hans närmande. Han har blivit kall av ångest invärtes:

Tänk om den där karln på något sätt kände sig vara kamrat och like med Johan! Tänk om han, Johan Silfverstååhl, verkade lika suspekt på de andra och deras vänskap endast var en maskerad misstro och ringaktning. En skräckföreställning kommer ett ögonblick allt att virvla runt för honom: kanske döma de honom alla här efter skolpojksförbundets mandater och elvaåringens snatter.

Johan känner sig utan fotfäste i världen och han söker instinktivt efter en spegel. Han vill mönstra sig själv, se sin bild, veta vem han är och hur han kan verka på sin omgivning. Kanske han ser ut som en tjuv.

Johan sköt ett draperi åt sidan och steg in i rummet innanför.

Där sutto fyra gamla herrar och spelade kort.

Men det var endast en av dem som vann, en gammal man med spritröd kroknäsa och förnäma, ytterst aristokratiska drag. Han hade sannerligen ett ansikte som ett gammalt släktporträtt, men kläderna voro nästan hemska i sin nötta, skröpliga fattigdom. Det var en svart, tillknäppt **bonjour**, som var sliten nästan intill fodret, och vars mönster var en enda rad av fläckar. Han hade en smutsig krage och en violett, luggsliten halsduk, i vilken satt en emaljerad guldnål.

På ena fingret hade han en jättestor **signetring**, som dock var för vid för mannens magra fingrar, så att den vid alltför häftiga rörelser åkte nedför fingret, men alltid i sista stunden infångades och skakades tillrätta på sin plats med ett vant grepp.

Det är den gamle baron Bååt från Rådmansö, som för skulder tvungits att sälja detta gamla slott, som grundlagts av Bo Jonsson och varit i Bååtarnas ägo sedan Gustav Vasa.

Det är en hel släkttragedi i det namnet och den mannen, och hans blotta närvaro väcker en serie minnen och historier i Johans själ.

Det finnes ej en gammal godsägarfamilj i Östergötland, som ej respekterar hans trådslitna kläder och skugglika tillvaro. Han har varit ordonnansofficer och gunstling hos **Karl XV**, han har varit spelare och **don Juan**, och nu är han fattigare än den fattigaste och bor på ett litet rum i Linköping. Han far omkring bjuden som gäst på herrgårdarna, men han tar aldrig emot något understöd. Det är endast som spelvinst man kan narra honom att taga några pengar, och nu sitta dessa tre gamla herrar och spela ekarté och förlora till honom, som var deras ungdoms hjälte och **dandyideal**.

Men baron Bååt har ingen aning om detta, han vet endast att han är en spelare av rang, och medan han maskerar sitt ansikte till artig, förbindlig likgiltighet, skälver han invärtes och kan ej hålla korten i handen. Så darrar den av spänning. De ligga all-

tid fällda framför honom på bordet, och han lyfter dem ett och ett med ett hastigt och nervöst grepp, och för varje gång halkar signetringen ett stycke nedför fingret.

Medan han spelar, berättar han bravader från sin ungdoms glans- och stormaktsdagar. Han talar med en beslöjad nasalton och halvslutna ögonlock, och Johan ser att han liknar Napoleon III.

– Det var en fisk, en v. häradshövding, som ville bli presenterad för Hans Majestät i Marstrand. Jag svarade, att inte kan Hans Majestät taga emot varje advokatbracka, som råkar ha stulit litet pengar. Då begärde mannen upprättelse av mig, men jag svarade honom i fleras närvaro, att den får häradshövdingen begära av min betjänt. Ni – jag sa Ni – Ni torde inte vara [satisfaktionsfäbig](#).

Baron Bååt skrattar, ett skrockande torrt skratt som slocknar i en hostattack. Det är hemskt och beklämmande, men de tre gamla herrarna skratta förstående med, och äro fulla av aktning och hänsyn för den gamle. Ingen av dem behandlar honom ens kamratligt, och deras »du« är lika smickrat och aktningsfullt, som i deras fänriksår den första gången, när de finga den äran att kalla honom du och bror, som var konungens gunstling och adjutant.

En av de tre, en förstakammarledamot, berättar om en kamrat i utskottet, en generalkonsul Hagman, som fått podager.

Baron Bååt rynkar näsan:

– Jag trodde podagern var en bättre folks sjukdom – nuförtiden måtte inte ens sjukdomarna hava någon känsla för rang och stånd.

Johan sjunker ihop i en länstol på aktningsfullt avstånd, och det kommer ett stort lugn över honom. I detta lilla tysta rum bland dessa gamla människor finns ingen småsint elakhet och inga brott. Här är allt godhet och stillhet, här känner han sig hemma och skulle kunna vara i år, tycker han. Han skulle vilja

bo tillsammans med dessa gamla fina män. Det skulle vara i ett kloster: stilla visa samtal och milda tankar.

Deras ord och långsamma tal äro som stilla smekningar över Johans huvud, som en bäcks milda och sövande sorl i hans öron, och han sjunker samman i befriad dvala, och cigarren slocknar i hans hand.

Plötsligt hör han den gamle höja stämman:

– Är det inte ganska lustigt att alla mina bröder och systrar ärvt min mors utseende – de äro Brahar varenda en – jag är den ende, som har kvar det gamla Bååtska utseendet.

Min salig far brukade alltid klappa mig på huvudet och säga:

»Claës, du är **den siste mohikanen!**« –

De gamla herrarna resa sig från spelbordet, och Johan följer maskinmässigt efter dem ut och blir stående mitt i salongen, förvirrad liksom yrvaken. Där sitta friherrinnan Kurck och tre av Stockholmherrarna och spela bridge.

Plötsligt kommer generaldirektör Friedholm med sitt fryntliga leende och sin skarpa genomträngande blick bakom pinne-nezen fram till Johan:

– Vet agronomen att jag har köpt en bok på ett antikvariat i Stockholm med er familjs ex-libris och en namnteckning Jean-Jacques Silfverstååhl. Jag undrar just om det är någon av era förfäder?

Johan rodnar icke. En lugn överlägsen kyla fyller hela hans väsen, och han svarar med ett sorglöst och likgiltigt intresserat småleende:

– Ja se, generaldirektörn, Silfverstååhlska biblioteket och samlingarna skiftades redan i början av 1800-talet. Men det är mycket intressant i alla fall att få veta. Är det någon dyrbar volym?

– Det är **Suecia antiqua et hodierna** – jag fick betala den med trehundra. Men det var ett utomordentligt exemplar, alldeles sällsynt väl bevarat – en verklig fröjd.

Trehundra, tänker Johan ett ögonblick för sig själv. –

– Ni har kanske kvar mycket gamla böcker på Stensborg – förlåt, det hette ju Stensborg – det är så svårt att komma ihåg alla namn och herrgårdar, när man är så här första gången på en plats.

– Ja, vi ha ett stort bibliotek.

– Ja, se gamla böcker, agronomen – se det – – –

Johan har icke förrätt sig ens med en rodnad. En omätlig säkerhet och triumfkänsla bräddar hans själ. Det är som alla lemmar i hans kropp växte och sträckte sig i självmedveten styrka. Han känner sig som sitt ödes herre och Gud, i sina händer väger han kallblodigt liv och gärningar. Han går omkring och talar med gamla och nya bekanta lika överlägset och tryggt, vid supén roar han alla med sina oanade sällskapstalanger, och efteråt sitter han vid spelbordet, vinner och vinner.

Han tackar och tar avsked och stiger i vagnen med samma självmedvetna värdighet, och hemkommen i natten skyndar han in på rummet, innanför kontoret, där han i chiffonjén i en lönnlåda låser in en liten skrynklad papperslapp, som hela kvällen legat hoppresad i hans ena byxficka.

VIII.

Veckor hava gått och det har fallit mycken snö. Stensborg sover inbäddat i det vita höljet, och Johan håller till än i det ena rummet, än i det andra. Överallt var han är, låter han elda, och han sitter gärna hopsjunken framför brasan och njuter av värmen och ljuset, medan man genom rutorna ser de snötyngda träden och skymtar slättens sovande vita plan.

Johan är på en gång orolig och kallt beslutsam. Hans vandringar från rum till rum kunna icke förändra något av hans planer, av det, som han funnit vara nödvändigt och oundvikligt.

Det har timat svåra och tunga tilldragelser, sedan Johan var på förlovningsmiddagen på Nyckelby. Gamle baron Kurck har helt plötsligt fått slag och dött, dött innan de sista kvardröjande och kvarbjudna gästerna hunnit vara där veckan ut.

Det är ett dödsfall, som betyder mer för Johan än kanske för någon annan.

Gamle baron Kurck stod ju som ensam borgensman för Johans ena banklån, och nu är han påmint av banken om anskaffande av en eller helst två nya borgensmän, eller inbetalande av lånet.

Johan vill icke störa i sorgehuset genom att tränga sig på med en anhållan till någon av sönerna. Man skall hava aktning för de efterlevandes känslor, och vad intresse kunde för resten de unga baronerna Kurck äga för Johan och Stensborg. Den äldsta av dem är riksdagsman i andra kammaren och juris kandidat, han bor på Näs, den Kurckska egendomen i Sörmland, och Johan känner honom knappast, den andre är disponent och stor delägare i ett bruksföretag här i Östergötland. Men honom känner Johan knappt mer, och den tredje, löjtnant Gösta Kurck, har säkerligen nog av att sköta sina egna affärer,

och Johan finner honom för resten för ung och pojkkaktig för att vilja välja honom till förtrogen för sina bekymmer.

Johan har ingen att vända sig till längre. Alla de gamla, som voro faderns och Johans vänner, hava gått bort, och Johan är ensam och främmande bland sin generation av godsägarpojkar. Johan har överhuvudtaget alltid haft lättare att umgås med äldre än med jämnåriga, och han har aldrig försökt eller förstått att skaffa sig förtrogna och kamrater bland de unga. Det har för resten hans penningbrist och hemliga fattigdom hindrat honom från.

Även nu har han att ensam kämpa sin strid.

Det finnes endast *en* möjlighet och *ett* beslut, och Johan förstår ännu ej vilka vägar, han vandrat, och vilka strider, han genomvakat, för att finna detta beslut vara det enda möjliga och riktiga.

Johan har under veckor och månader endast haft en tanke där innerst inne, dit han aldrig släppt någon utomstående, och dit han ej själv gärna sett in i det instinktiva medvetandet att där försiggått något, som var farligt att taga del av även för honom själv.

Han vet ej ens hur det börjat och varför det börjat. Det är ett frö, som tillfälligheternas vind kastat in där utifrån den stora världen, och som nu vuxit högt till ett stort träd, som förträngt och överskuggat allt annat. Det är en stämning och ett infall, som vuxit sig starka i det omedvetna och nu med en naturdrifts skoningslösa nödvändighet pocka på att tillfredsställas och få utlopp. Det är en nyck och en fantasi från sysslolösa och nedstämda dagar, som nu fordrar att bliva vilja och verklighet, och Johan vet att han ej kan vägra dem utlopp i handling.

Stundom tror han, att det är ödets förutbestämda mening, och han tänker då på något som Stava berättat honom från hans tidigaste och glömda gossår.

För resten säger han sig själv med visshet, att han överdriver

och gör det värre än det är: hans beslut är ingen tjufs och bedragares, hans heder och ära skola stå ofläckade inför världen trots den handling, som han nu förbereder och snart skall verkställa.

Johan tänker skriva en växel med tvenne borgensmän och ett främmande namn för sitt eget.

Men det skall icke vara någon riktig växelförfalskning eller bedrägeribrott. Det skall vara en växel på tre månader, ställd på lantbrukare Bergström på Vilan, och som borgensmän skola stå generaldirektör Friedholm och hovrättsrådet von Block. Den skall diskonteras i Stockholm på en stor bank, den skall lyda på två tusen kronor, och för pengarna skall Johan resa till Monte Carlo, där han tänker spela och vinna. Han skall komma hem innan växeln förfallit och skicka upp de två tusen med ränta till banken med tillsägelse att lånehandlingen skall makuleras.

Han skall gå upp i Stockholm på en bank, där han med säkerhet vet sig okänd och ingen skall kunna ana eller spåra vem han är.

Till brodern skall Johan säga, att han vunnit på Hamburgerlotteriet och nu har lust att se sig om i världen, när lyckan för en gångs skull varit honom bevågen.

Detta är Johans beslut, och detta är ingen förbrytelse och inget bedrägeri:

Det finnes ingen, som skall bliva lidande på Johans handling, och är den en synd, så tror han den tillhöra de synder, som han anser överkliga och förlåtna, därför att ingen känner dem.

Johan har genomtänkt allt, och han har ingen medbrottsling. Det finnes överhuvudtaget ej en människa, som kunnat få skuggan av en aning om vad som försiggått denna höst i Johans innersta, och han känner sig trygg och säker i vissheten om sin ensamhet och sitt besluts kloka och försiktiga planering.

Han har varit sorgsen, förtvivlad, utom sig denna tid under

kampen mot den växande, allt starkare viljan till beslut och gärning. Men det har varit en kamp, som hållit allt tungsint ruvande svårmod fjärran från hans själ: det har varit strid och liv. Nu njuter Johan i grund och botten av all den spänning och alla de äventyrmöjligheter, som komma att följa med och födas ur denna handling, denna insats i striden för Stensborgs bevarande i gammal traditionell godsägareglans.

Så frisk har Johan egentligen aldrig varit någon höst, och striden, oron och nattvakorna hava endast stärkt och härdat honom. Patiencen och toddyn och det tungsinta ruvandet i soffhörnet hava sällan förekommit.

Detta underliga och djärva beslut, som ännu i svaga och trötta timmar kan verka avskräckande och farligt, tillfredsställer hela Johans förtvivlade handlingsbegär och verksamhetslust. Detta är dock något annat än de ständiga bekymren med småväxlar, hypoteksräntor och avbetalningslån – detta är dock ett djärvt och manligt försök att lägga om det hela på en annan bog, att lyfta Stensborg och sig själv på ett högre plan och göra tillvaron tryggare och säkrare för kommande ägare.

Och det finnes ingen möjlighet till uppskov och förhållningar. Det är omöjligt att skjuta upp och undvika detta.

Henriks giftermål utgör ingen räddning för Johan – det förstår och anar han väl. Han behöver bara i minnet återkalla bilden av Elsa Herner med hennes medvetna, kalla ansikte, den fasta munnen, den framskjutande hakan och den kalla, torra stämman för att förstå vem som skall sköta affärerna och bestämma allt i det hemmet.

Johan har haft nog av onödiga förödmjukelser och besvikna förhoppningar för att vänta någon ekonomisk godhet eller hjälp av någon människa.

Familjen Herner och deras anförvanter, de nedlägga minnsann ej en krona på något, som ej är fruktbringande för dem själva eller som ej är att räkna till de offentliga och äregivande

allmänna företag, som leva på de stora kapitalistmecenaternas stöd och välvilja.

– Ingen av vår släkt skriver av princip på borgen eller ger något åt en tiggare, kommer Johan ihåg att han hört hovrättsnotarien Herner yttra sig. Familjen Herner och anförvanter äro endast vana att få full valuta.

– »Alltså«, säger Johan sig själv, och detta alltså ger honom ny styrka. Det är honom, som ett personligt valspråk, och han gnolar det muntert för sig själv, där han denna förmiddag går av och an uppe i Stensborgs förmak och brasan sprakar och glöder, medan isblommorna växa i höjden på fönsterrutorna.

– Alltså! – Alltså gick César över Rubicon.

Johan känner sig verkligen som en fältherre dagen innan ett stort och avgörande slag, som en statsman ögonblicken före den riksenande gärningen, och han kommer med ett belåtet småleende ihåg, hur han i pojkåren stundom brukade fantisera om sig själv som en stor och hänsynslös machiavellistisk statsman, fruktad av alla för sin grymma hänsynslöshet och sin dolska, snabba hämnd, som inga förbrytelser skydde.

Nu har handlingens ögonblick kommit, och när den ingrodda motviljan mot att överhuvudtaget fatta ett verkligt beslut och samvetsförebråelserna och oron för denna handlingens moraliska innebörd ansätta Johan, dövar han all tvekan och alla invändningar med den tanken, att vågar han icke nu ett hänsynslöst avgörande, sätter han icke nu allt på ett kort, så kommer aldrig handlingens gyllene ögonblick åter. Då skall han leva vidare på Stensborg i samma maskerade misär, med samma futtiga bekymmer, och liksom far och farfar skall han offra och ödelägga sitt liv för en lögn och framsläpa sina dagar i förgrämd och enslig bitterhet.

Nu eller aldrig. – Alltså. –

Förmaket och rummet därinnanför, som Johan på något outgrundligt vis börjat kalla »notarien Herners rum«, sedan den-

ne bodde där, hava undergått en viss, säkerligen endast för Stava och Johan märkbar förändring – men dock en förändring. Bokhyllan över sängen i det inre rummet är borttagen, och dess gamla skinnband hava ryckt in i förmaket på en av de öppna hyllorna därstädes. – Deras ryggar äro egentligen av mörkare skinn än de gamla franska bandens, men det kommer ingen utomstående att lägga märke till. –

Johan har upphört att observera det själv.

För resten har han under denna omflyttning gjort en upptäckt, som roat och förvånat honom över beskrivning. Bakom alla böckerna på en av de undre hyllorna i stora skåpet har han nämligen funnit ett par manuskript, daterade Stensborg 1859, och skrivna med faderns lutande, litet tafatta, men lättlästa stil, ett par små häften med omsorgsfullt skönpräntade titlar: »Gabrielle de Montfaucon eller den gyllene rosen på berget Montsalvat« och »Eleonore, den sista dagen. Ett fragment«. –

Johans fader har varit skönlitterär och skrivit en mystisk rid-darroman och en högromantisk passionsnovell, i vilken en ung man för evigt tar avsked av sin älskade, som på den utsatta bröllopsdagen ligger på lit de parad i sitt flickrum.

Johan har ingen rätt kritisk känsla för de många romanfraserna och alla de ord, som klinga tomma – han har ju aldrig själf haft förmågan eller driften att i ord och fraser giva uttryck åt sitt väsen. – Han känner endast lidelsen som trots allt talar ur dem, och han är häpen över detta faktum: fadern, som han trott sig så väl känna, fadern, som han minns från de sista åren som en torr praktisk man, som påstod sig förakta alla böcker utom almanackan, han hade skrivit romaner.

Skrivit romaner!

Johan har fått en svindlande känsla av alla människors oåtkomlighet – hur alla äro okända och främmande världar. Icke ens fadern, som han år ut och år in mött och dagligen varit samman med, har han någonsin känt och förstått. Vad allt har

icke han tänkt och drömt i sin ensamhet, som ju i alla fall till det yttre ingen ensamhet var, då barn eller hustru alltid voro i hans närhet.

Varför hade han blivit så gränslöst upprörd och förtvivlad, när han mötte sin sjuårige son med leksaksväxeln på landsvägen?

Skulle icke Johan hava ärvt av honom förmågan att dölja och vara förtegen? Hade han så vansläktats, att han ej ens en enda gång skulle kunna bedraga människorna och sin omgivning med en mask av likgiltighet och yttre ro?

En rastlös verksamhetsfeber driver Johan omkring i övre våningen: ur skåp och gömmor plockar han fram, betraktar och ordnar alla möjliga av Stensborgs dyrgripar. Han tycker sig taga avsked av varje ting för en lång och snart förestående vågsam resa, och det är hans skyldighet att hava allt ordnat för arvingarna.

Det är familjesilvret med Bungeska och Silfverstååhlska vapnen, som han radar upp på förmaksbordet, det är tunga gedigna ting, ärvda efter gamle hovrättsassessorn. Det är den gamla ostindiska servisen, som ännu är så gott som fullständig, och som oskiftad gått i arv inom ätten genom ett och ett halvt sekel. Johan tar fram bläck och penna, och han slår in silvret i paket och skriver på varje: »Till hovrättsnotarien välborne herr Henrik Silfverstååhl. Första lysningsdagen.« –

Henrik skall få allt detta.

Johan känner ingen stolthet eller dramatisk hänförelse över att han skänker bort allt det, som föregående generationer under mer än ett århundrade kämpat för att behålla på gården, och som nu är hans arv och eget. Han känner endast att så skall det vara – en Silfverstååhl får ej gå som tiggare och fattighjon till ett rikt gifte.

Det enda, som egentligen bekymrar honom, är att den HERNERSKA släkten ej skall förstå dessa gåvors verkliga värde. I bott-

nen på den stora bålen, som tillhör den ostindiska servisen, och som begagnats som dopskål på Stensborg, lägger Johan ett kort, på vilket han skrivit:

»Stora Silfverstååhlska servisen, 1749. Till min broder Henrik och min blivande svägerska på den första lysningsdagen med önskan om tomtebolycka.«

Han hade velat tillfoga några ord om att de skulle känna ansvaret inför seklerna och vårda ättens traditioner som de skulle vårda detta bräckliga porslin, men Johan har resolut strukit frasen som alltför poetisk och opassande. Det hade för resten varit att uppträda pretentiöst.

Fruarna på Stensborg hava aldrig varit rika på smycken, och det lilla, som finnes av nipper och pretiosa, har Johan tagit fram, slagit in och lagt ned i en cigarrlåda.

Det är den gamla guldringen med två händer slutna i ett handslag, som varit Johans farfars mors, och som inuti rymmer de båda makarnas hår, hans svart och hennes blont, hoplänkat i den allra finaste och tunnaste fläta. Det är luktdosan med tvenne ingraverade brinnande och hopbundna facklor, årtalet 1781 och devisen »*ardet nec consumitur*«. Den Silfverstååhlska signetringen och alla gamla släktsigillan lägger Johan undan för egen räkning, men ringen med den skurna *karneolen* föreställande en örn, som i sin näbb håller ett fladdrande band med det Silfverstååhlska valspråket: »*Nec aspera terrent*«, den skänker Johan åt Henrik och skriver på papperet, som han vilar runt:

»Till din förstfödde son.«

Där är kedjan, broschen och de båda armbanden av guld med väldiga *ametister*, en uppsättning, som är alltför stor och pompös och med, trots infattningens dyrbarhet, alltför billiga stenaar för att kunna bäras av en modern dam. Men Johan miss-tänker icke något dylikt. Han lägger dem på botten av cigarrlådan och breder över dem ett papper, på vilket han skrivit:

»Henrik att giva sin hustru efter första barnsängen.«

Alla de andra små nipporna och medaljongerna lägger han därovanför och viker upp underpapperet omsorgsfullt med stora kanter, så att de ej skola förblandas med de övriga, och ovanför dem lägges ett kuvert med ett av Johans gamla gulnade visitkort och påskriften:

»Till Vålborna Fru Elsa Silfverstååhl. Bröllopsdagen.«

Cigarrlådan slås omsorgsfullt in och förseglas med röda lack och Silfverstååhlska vapnet, och utanpå allt skriver Johan:

»Att öppnas av Henrik Silfverstååhl i händelse av min frånvaro eller död.«

Middagen äter Johan senare än vanligt och han har sagt till att den skall serveras i matsalen en trappa upp. I vardagslag äter han inne på kontoret.

Nu har han låtit duka med den kniv, gaffel och sked av silver med sitt namn och vapen, som Johan fått i faddergåva av gamle baron Kurck på Nyckelby. Stava har fått taga fram det fina duktyget och de slipade vinglasen, och ur källarn har han själv hämtat upp en butelj bourgogne, och på bordet stå förmakets silverstakar med alla ljusen tända.

Stava har fått tillsägelse att sätta upp maten med en gång, men nu står hon tveksam i dörren. Hennes stämman, när hon börjar tala, är sällsamt förvirrad, men Johan märker det icke för sina egna tankar.

– Det blir en stor fest, nådig herr Johan – men vem har herr Johan bjudit som gäst?

– Ja, se jag har fått lyckobrev i dag Stava, och i morgon bittida reser jag till Stockholm på ett par dar.

– Res inte i morgon, herr Johan, det blir säkert snöhinder!

– För mig finns inga hinder, Stava!

– Skräpp inte, nådig herr Johan. Om herr Johan visste vad jag vet!

Stavas röst har blivit tung och olycksbådande. Johan lyssnar

förvånad: det är något mörkt och varnande i själva orden, som kommer honom att lystra.

– Vad vet Stava då?

– Herr Johan vet inte vad jag vet. Det har kommit råttor i huset – råttor i trossbottnarna, herr Johan.

– Nå än sedan då, snälla Stava?

Stavas stämman är dunkel och gåtfull som en sierskas, och den skär sällsamt beklämmande i det ljusa, festliga rummet:

– Nådig herr Johan, det är aldrig råttor på Stensborg annat än när någon skall dö. Kommer herr Johan ihåg, när gamle herr Henrik skulle till att dö: skvatt det inte råttor ur vart hörn, när man kom in i ett rum? – Det var råttor i kläderna – råttor i kängorna, som man skulle ta på sig på morgonen.

– Det är kölden, snälla Stava, som jagat upp dem i byggnaden. Kattorna tar väl dem för resten snart.

– Kattera – vad vet herr Johan – jag kommer fäll ihåg, hur di stora kattera va rädda för di små, små myssen. Nej, herr Johan, jag har inte läst mycke böcker – men jag vet vad tecknen betyder!

– Herr Johan.

Stava har tagit ett par steg in i rummet, hennes stämman är darrande av skräck, och Johan reser sig ofrivilligt vid åsynen av hennes ångestförvridna ansikte.

– Men Stava – vad är det?

– Vet herr Johan vem jag mötte i trappan?

– Stava, vad är det?

– Vet herr Johan vem jag mötte nyss?

– Stava.

– Det var gamle herr Henrik.

Stava har sjunkit samman gråtande i stolen nere vid dörren, och Johan känner skräcken lama hela sin kropp.

– Vad menar Stava?

– Det var gamle herr Henrik – och hans ansikte – var – bortvänt.

Det kommer på den sista upplysningen en serie krampaktiga stönanden från Stavas plats, men Johan reser sig lugnt och beslutsamt och går fram och smeker Stava över nacke och skuldror.

– Lilla Stava – det betyder ingenting annat än att Stava inte sover bra om nätterna. Kära Stava, var nu inte ledsen! Det har hänt herr Johan så mycket glada ting de sista dagarna, så att Stavas syn har ingenting att betyda.

Stava plirar med sina tårade ögon och ser nyfiket upp i herr Johans ansikte.

– Är det sanning – herr Johan?

– Alldeles sant, Stava lilla – och nu är jag så hungrig att Stava måste gå efter maten, om inte jag skall få gå efter den själv.

Johan äter sin middag i en stämning, vars allvarliga, tunga högtidlighet Stavas berättelse ytterligare ökat. Men den har icke skrämt och avskräckt honom. Det, som skall ske, skall ske, vare sig man vill eller ej, tänker Johan. Han känner endast ytterligare sin gärnings betydelse, innebörd och sammanhang med Stensborg och de dödas öden och mödor.

Med en djup och förtegen stolthet känner Johan som om han vigt sig till döden och undergången för att rädda Stensborg åt ätten Silfverstååhl. Johan vet hela sitt framtida liv bestämt från morgondagens gryning.

Han skall endast leva för Stensborg – en person, som vågat hans bragd, bör icke gifta sig och föda barn – det är ett tungt arv.

Johan ser sig långt fram i tiden som gammal och ensam på Stensborg – nej, icke ensam: Stensborg är favoritstället för Henriks barn och Henriks äldste som håller av Johan som en far. Henriks äldste son heter Johan-Henrik och är en typisk Stensborgare. Det händer ju att släktligheten kan hoppa över en generation.

Johan-Henrik skall engång sitta som ägare till allt detta, och då vet Johan att hans offer och gärning ej varit förgäves.

Han har hjälpt sin broder att gifta sig utan förödmjukelser, och han har räddat, bevarat och förbättrat för hans sons räkning arvet – fädernegården – Silfverstååhlarnas stolthet – Stensborg.

Vinterstormen piskar yrsnön i långa drivor upp mot den ensamma gården, där Stava sitter hopkrupen i köket framför den stora spiseln och stirrar in i glöden, som blossa och flämta under luftdraget. Men uppe i matsalen skåda de gamla gravyrerna och familjeporträtten ned på Stensborgs siste ägare, som sitter bakåtlutad i stolen och ser in i silverstakarnas stora, gula ljuslågor med ett lyckligt och fördrömt leende.

Han tänker åter helt plötsligt på faderns romantiska, mystiskt-passionella romanfragment: Tänk att pappa skrivit romaner! Och i sin barnsliga okunnighet om sig själv och i sin brist på själsliga perspektiv förstår han ej, att den falska växel, han går att skriva, och den frälsande och förnyande gärning, han bereder sig till på detta sätt, ej är mindre romanaktig och uppfantiserad än faderns skönlitterära stilövningar.

Hans lilla skrift är endast ett mer koncentrerat men farligare försök att fortsätta den Silfverstååhlska verklighetsförfalskningen.

IX.

För hundra gången lever Johan igenom scenerna på industribankens lokal.

Det är första dagen.

Han går uppför trapporna – hjärtat bankar i bröstet så att han tror att det skall brista – stämman stockar sig i halsen. Plötsligt tror sig Johan observerad av pojken, som öppnat dörren, och i samma ögonblick ligger ångesten bunden och betvingad.

Allt är klar ro – nu – nu – kyla och beslutsamhet – handling – manlig fasthet.

Johan går tvärsigenom den stora banksalen. Han ser endast glasskivan med ordet »Kamrern«. – Människorna, han går förbi, och möblerna existera icke.

Det är fullt av väntande låntagare kring luckan. Johan stannar trygg och lugn, tar sävligt upp plånboken och växeln, genomläser den än engång utan att se vad där står. Han tänker endast, att slängen är bestämt för stor under hovrättsrådets namn.

Han hör en skrovlig basröst bredvid sig:

– Men se kamrern, just nu – det är liksom litet trångt skall jag säga – hä, hä –

Johan fixerar den talande: ett rödmosigt fett ansikte med stora mustascher och fläckig rockkrage. Johan ser varje detalj plågsamt tydligt. Mannens skjortknapp lyser gul ovanför den nedvikta och flottiga färdigknutna svarta rosetten. Han har en smutsig nedvikt stärkrage.

Skjortknappen lyser gul och Johan fixerar den stirrande, ofrivilligt och omedvetet.

Mannen rynkar näsan och mumlar något. Johan lämnar fram växeln till kamrern.

Där ligger fullt med papper och lånehandlingar på pulpeten

framför honom. Kamrern är rund och fet med ett blekt ansikte, där den guldbågade pincenezen är den enda färgfläcken. Ögonen äro vattnigt blå och trötta, men dock iakttagande och vakna. Han blinkar nervöst med dem, och handen trummar på bordsskivan.

Det ringer i hans telefon, en banktjänsteman kommer fram och frågar honom om något.

Han svarar förargat, kort och brådskande och tar Johans papper.

Blickarna irra över det. Han nickar igenkännande till vid ena borgensnamnet och lyfter ögonen mot Johan. De äro lugna, fasta och genomträngande, dessa ögon. De samla hela Johans vilja till lugn och beslutsamhet.

Kamrern tiger en halv minut. Han har värderat Johan – en pålitlig, trygg lantmannatyp – all right – papperet är gott.

Han frågar och begär några upplysningar. Johan svarar lugnt och mekaniskt, men han vet ej ögonblicket efter, vad föregående fråga inneburit, och vad han själv svarat. Han har endast ryckt till, när kamrern första gången kallade honom herr Bergström.

Frågorna och svaren hava slutat. Johan skall återkomma dagen därpå för att få veta om växeln är beviljad.

Det är tjugufyra timmars nervfrätande, ångestfull spänning. På natten drömmer Johan, att han är på Stensborg. Men Stensborg är ett stort stenhus, och alla de gamla möblerna äro utvräktade på gårdsplanen, och mitt ibland dem sitter Johans fader, gamle herr Henrik.

Johan frågar honom, varför alla möblerna äro utflyttade.

– Det finns för mycket ohyra i huset, säger gamle herr Henrik och ser förebrående på Johan.

Det är dagen därpå.

Johan står framför luckan, trygg och lugn tillsynes, men det

susar för öronen och skymmer för ögonen, och han fattar knappast kamrerns ord, att herr Bergströms växel är beviljad.

Vid kassan blir han tillfrågad om han vill hava pengarna i tusen eller hundra. Han förvirras ett ögonblick, rodnar, ler och bestämmer sig sedan för hundralappar, vilka han med överdrivet lugn genomräknar och stoppar i plånboken.

Han bockar sig och går. Springpoken vid dörren observerar honom inte ens denna gång, och Johan är ute.

I gathörnet skymtar han från sidan hovrättsnotarien Herrens figur – klockan slår halv ett i närmaste kyrktorn, och plötsligt känner Johan hur händerna, armarna, ja hela kroppen darrar.

Han sticker in händerna i rockfickorna och liksom tar stöd och spjörn med dem, så att rocken stramar och trycker, han går ned mot Riksbanken med fasta steg, så att han hör sin egen gångtakt eka längs stenarna. På Riksbanken skall Johan växla pengarna – femtonhundra i francs, trehundra i riksmark – allt guld. Guld förråder icke – guldslantarna hava inga nummer och hemliga märken. Johan har en gammal silkesbörs med ringar, i vilken han stoppar in sin nya förmögenhet – francsstyckena i den ena änden, riksmarken i den andra – allt går lugnt och metodiskt.

Men utkommen sviker honom besinningen – på Strömgatan håller han på att bliva överkörd av en spårvagn. I Drottninggatshörnet stöter han samman med en poliskonstapel.

Han har nu irrat omkring på gatorna i över en timme. Han har talat och skrattat högt för sig själv så att människor vänt sig om efter honom. Han måste gå någonvart, där ingen främmande och ingen bekant ser honom, och han vill och kan ej sitta ensam i dag på sitt mörka hotellrum.

Vem skall han söka upp? Vem? som ingenting ser och ingenting vet och heller ingenting kan förstå och förråda? Det duger

ej att ströva omkring på detta sätt, han kan bliva igenkänd eller uppmärksammas. Vem skall han besöka? – »Sibyllegatan« – Johan läser maskinmässigt namnet i ett gathörn och ihågkommer en adress: – Sibyllegatan 37, 1 trappa upp, där bor ju gamla tant Beate-Jacqueline Benzelstjerna.

Hon skulle nog bliva glad över ett besök, han har inte sett henne på fyra år. Men när Johan var uppe där sist, hade hon bett honom titta upp, så ofta han komme till staden. Tant Beate-Jacqueline Benzelstjerna är enda kvarlevande dotter till den sedan länge avlidne bankokommissarien av samma namn, hennes mormor hette von Dahn och var svägerska – nej – ja – Johan kommer sannerligen inte ihåg släktskapsgraden, men han vet, att hon räknade *cousinage* med Johans far och att han kallar henne för tant.

Nu lever hon på ett par små riddarhuspensioner och räntorna av ett litet, litet kapital, som är kvar efter hennes fader. Bankokommissarien hade varit en tät och burgen man, men tant Beate-Jacqueline har haft ett par lymlar till brorsöner, som plundrat henne, skrivit hennes namn på växlar, som hon inlöst för namnets skull, och nu lever hon här i Stockholm sin gamla frökentillvaro på ett rum uppe på Sibyllegatan, glad åt att i alla fall hava så mycket att hon slipper falla släkten till last eller taga in på *Pauvres Honteux*. Johan tänker med hemlig förbittring på hennes lymlar till brorsöner: tänk att de varit så gemena att de skrivit hennes namn på sina falska växlar och så tvingat henne att inlösa dem! Johan ångrar i trappan, att han ej oftare gjort henne besök och underrättat sig om hennes hälsa.

Tant Beate-Jacqueline är hemma och tar emot Johan som vore det fyra veckor och ej fyra år, sedan de sist råkats.

Hon är en liten vithårig gumma med slätkammat hår och små fina, tunna händer, som likna gammalt gulnat elfenben, och äro bräckliga och kalla som porslin, tycker Johan, när han

kysser dem till hälsning. Hennes ansikte är fint och profilrent och vackert som ett gammalt pastell, hennes ögon äro barnsligt klara och blå, och hon ordnar ivrigt sin lilla vita spetsmössa på huvudet, medan hon ber Johan taga plats.

– Å, det var för innerligt rart och snällt av Johan att komma ihåg sin gamla tant med en liten visit. Nå, Henrik, som är förlovad – hon skall ju vara så rik – men är hon inte judinna? –

– Nej, lilla tant Beate-Jacqueline – det är bara hennes mor, som är det.

– Aj! Aj! – se, judar, Johan lille, det sa min far, som ju kände och såg affärsmän – ja för all del, han var ju inte ett spår affärsman själv. Men Johan förstår, han råkade ju sådana, när han var i Riksbanken – det är ju ett kungligt ämbetsverk. Ja, pappa sa alltid: judar, skall man göra korstecknet för som för – ja, Johan förstår vilken potentat jag menar. Se, Johan, judarna hata alltid oss kristna!

Johan hör knappast på vad tant Beate-Jacqueline säger. Men det stora lugnet har åter kommit över honom, och, som alltid förut, är det ej människorna eller reflexionerna, som dämpat känslostormen och oron i hans inre. Det är tingen, som med sin inneboende trollmakt kommit honom att bliva vilande och stilla liksom de.

Hela det lilla rummet, upplyst av två matta ljuslågor, är som ett enda museum, eller mer, det är ett litet kapell, helgat åt släkttraditionen och minnet, där tant Beate-Jacqueline sitter som helgon och prästinna på en gång. Det är en jungfruligt oberörd och för storstaden och tiden främmande atmosfär, som ger Johans upprörda sinnen en ljuv svalka och mild ro.

På samma gång påminner det hela honom om Stensborg, fast här är allt rikare och finare. De gamla dyrbara möblerna trängas fullkomligt om plats och utrymme: där äro två bukiga, små byråer, två sekretärer, tre bord, soffor och länstolar, och på en atenienne ligga dyrbara småting tätt, tätt, så att Johan fruk-

tar, att han vid minsta rörelse skall fördärva någon sekelgam-
mal dyrbarhet eller slå en kär **amulett** i golvet.

Luften verkar en smula instängd, men det ligger i den en
doft av potpourri och gamla kryddor, som är sövande och rogi-
vande bara den.

Tant Beate-Jacqueline talar och talar, och hennes lilla tunna
stämma tycker Johan klinga lika spröd och oberörd som den
gamla klockan på spegelbordet, vars nötta och åldriga urverk
alltjämt lika plikttroget mäter tiden och tillvaron, fast den gör
det på sitt gamla och värdiga av all brådska och jäkt oberörda
sätt.

– Ja, se, Johan lille, jag förstår ju inte så mycket, alla de våra
hava ju tillhört officers- eller ämbetsmannaklassen. Jag känner
så litet till köpmannaklassen, men det finns nog hederliga män-
niskor där också – fast de nog äro litet mer tunnsådda där. Tror
inte Johan det? Johan finner det onödigt att replikera något
om den moderna tiden och tidsandan och nickar endast in-
stämmande med.

– Johan vet väl att jag har en systerdottersson i Paris nu – en
ung Rosladin. Kan Johan tänka sig, att han blivit affärsman?
Han är egentligen ingenjör – och vet Johan, att han har satt in
sitt lilla kapital tillsammans med en fransman, och de hava
grundlagt en affär.

Tant Beate-Jacqueline suckar djupt.

– Och vet Johan vad den affären består i?

– Nej, vad då, tant lilla?

– Jo, de köpa en hel hop saker från Sverige, som inte finnas
i Frankrike, och så sälja de dem till fransyska firmor och få
mycket mer betalt för sina varor än de själva betala hemma i
Sverige – men det är väl inte något orätt, Johan?

– Nej, snälla tant, så är väl alltid affärer!

– Men tänk nu, Johan, om de där fransyska firmorna finge
reda på, hur litet Fabian betalar för sina saker i Sverige, så köp-

te de naturligtvis direkt härifrån – och då vore ju Fabian ruinerad.

Johan förstår icke fullkomligt tant Beate-Jacquelines resone-
mang, men han har icke heller någon så säker kännedom om
vad affärer egentligen äro för att kunna förklara något för hen-
ne, och han nöjer sig därför med att kategoriskt förkunna:

– Ja, inte vet jag hur man gör affärer, lilla kära tant Beate-
Jacqueline.

– Ja, vet Johan, jag förstår heller ingenting, men nog måtte
människorna nuförtiden tappat bort all hänsyn och all tanke på
andra. Ja, inte ni Silfverstååhlar, för vet Johan, ni äro kända
över hela Sverige för er hederlighet och finhet. Jag kommer
ihåg Johans far från ungdomen – å, vilken verklig takt och adel!

– Har tant Beate-Jacqueline haft något att göra med moder-
na affärsmän?

– Ja till och med *kvinnor*.

Kan Johan tänka sig, att här kom upp en dag i höstas en frö-
ken, som skall vara av god familj, och som köper och säljer an-
tikviteter, och vet Johan, hon presenterade sig bara och så sa
hon: »Jag har hört att fröken Benzeltjerna har så mycket
gamla möbler« – och så börjde hon bara att titta sig omkring
utan vidare och undersöka allt som på en auktion. Ja, jag stod
alldeles handfallen – jag blev riktigt rädd, skall jag säga Johan.
Och när hon kom till den här sekretären, sa hon: »Tänk, det är
en äkta **Haupt**, fröken Benzeltjerna skall få femtonhundra för
den.« Men då sa jag bara: »Nej, men vet fröken!«

Då svarade hon: »Två tusen då.«

Och vet Johan: i går fick jag ett brev från henne, i vilket hon
skrev, att med tanke på att sekretären var så väl bevarad, kunde
hon betala två tusen femhundra för den, och bad mig väl över-
tänka anbudet, för högre ämnade hon inte gå. Ja, se männi-
skorna tycka alltid, att de kunna behandla fattiga hur som helst
– bara man är fattig.

– Det var kolossalt – två tusen femhundra – Johan vaknar till ur sin dvala vid blotta siffran. Är det möjligt? För den där?

– Ja, nog är det mycket för mig, Johan lille, men vet du, inte skall man göra sig till hund för ett bens skull.

Johan hör icke tant Beate-Jacquelines replik. Oron börjar åter mola inom honom. Tänk, om man haft någon sådan gammal möbel – då hade ju inte det här behövts. När människorna voro så galna, att de betalade sådana summor, varför skulle man inte begagna sig av deras dårskap. En möbel mindre på Stensborg – vad betydde det?

Men där fanns nog ingen, som vore värd två tusen femhundra kronor. I tankarna gör Johan en generalmönstring av Stensborgs bohag. Tant Beate-Jacqueline ser hur hans ansikte mulnar, fåras och blir hårt, och ögonen se eftertänksamma och kalla ut.

Hon tar honom lätt på armen.

Skulle Johan hava velat sälja en enda sak från Stensborg? Nej, det skulle Johan inte kunnat, även om Johan velat. Sånt känner jag till, må Johan tro – vi äro för stolta.

Johan rodnar.

Det ligger en hemlig förebråelse och påminnelse i orden. De hava rört vid det öppna såret, som åter börjar blöda.

Är det sanning? Är *det* sanningen: – att han, Johan Silfverstååhl, vansläktats, att han vanvårdat traditionerna? Är han kanhända endast en ny revisor Berg?

Är det innebörden i hans handling, att han brutit samhörigheten med de döda, att han krossat och för alltid förstört allt det, som han med sin gärning velat giva nytt liv och ny styrka? Är det hela betydelsen av hans förbrytelse? Plötsligt vet Johan, att det är en förbrytelse. Är det hela endast ett tecken på hans svaghet, ett bevis för att han icke är värdig sitt namn och sina minnen?

Johan darrar invärtes. Han ser ned i en plötsligt öppnad avgrund av frågor, förebråelser och tvivel:

Han är icke ett dugg bättre än tant Beate-Jacquelines båda förtappade och föraktade brorsöner, som slutat sin ärorika ätts historia med fläckade vapensköldar, skam och vanära. Johan har bedragit sina förfäder och sina minnen som de båda brorsönerna bedragit tant Beate-Jacqueline, och som de förfalskat hennes namn, har han förfalskat sitt eget.

Förfalskare.

Ordet skär och sargar i Johans öron. Rodnaden stiger hetare på hans kinder, och svettpärlorna springa fram i pannan. En förfärlig mattighet och svaghet faller över honom, han tror att han skall svimma, och med ens ihågkommer han, att han ännu icke ätit en bit på hela dagen.

Han måste härifrån – eljest kommer han att berätta allt för tant Beate-Jacqueline. –

Johan reser sig brådstörtat. Han har förglömt sig – han har ju stämt möte med en person till middagen och får inte mankera.

Tant Beate-Jacqueline har ingenting sett och ingenting förstått av vad som försiggått, hon kysser Johan förtjust på båda kinderna, och med tårar i ögonen tackar hon honom, för att han ej glömt bort henne och för att han är en av de äkta gamla fina och ordhålliga Silfverstååhlarna.

Johan sitter i en festligt upplyst restaurangmatsal. Duken ligger blänkande vit framför honom. Han har redan tagit två snapsar till smörgåsbordet, och han har beställt en kvartsbutelj billig sherry till soppan.

Spriten har redan gjort sin verkan. En lugnare, behagligare sinnesstämning har inträtt. Han måste låta bli att tänka nu, endast äta och dricka och glömma.

Hans handling, som till ursprung och följder låg så klar framför honom, har redan sjunkit i kaos. Han förstår den ej längre, och vad som skall följa därefter vet han ej mera.

Där har han suttit på Stensborg i ensamheten och timrat och byggt och känt allt säkert och fast, och så har en gammal och torr liten oerfaren gummas ord slagit allt i spillror och låtit honom se sin gärning underifrån och från andra sidan. Allt har varit en kammarfantasi och en enslingsdröm, lika tanklös och ofruktbar till sin innebörd som alla hans andra fantasier om rikedomar och børssegrar.

Den har varit lika litet livsduglig, och i desperation och tanklöshet har han satt in ej blott sin egen existens, utan en hel släkts ära och verk på ett kort, som han är dömd att förlora på.

Spelare! Förfalskare!

Johan fastslår plötsligt sitt moraliska kasus:

Spelare – förfalskare!

Detta är vanäran! – Men jag accepterar min vanära!

Johan äter och dricker, och blodet flyter tyngre och hetare i hans ådror. Han känner icke någon ånger, endast ett allt klarare medvetande om, att han icke längre har något val och icke någon ny utväg att söka.

Hans vandring är utstakad och ödesbestämd.

Han får icke kasta sina kort och bekänna färg. Nu skall han resa innan julafton – Monte Carlo – spela – vinna eller förlora, det är nästan likgiltigt. Han har endast att fortsätta spelarens väg.

Han är samhällets och sin egen fiende, slumpens rättslösaste träl: en tillfällighet kan förråda honom. Ett kort, ett nummer på ruletten kan bli hans lycka eller undergång.

Men ur denna ödesstämning och osäkerhetskänsla växer en trotsig självtillit, en ny och sällsam munterhet.

Detta är äventyret, faran och striden, detta är dock livet.

Från denna stund skall allt vara händelse och skiftning, spänning och ovisshet. Det blir icke längre något förgrämt sjunkande in i sig själv med långa tungsinta monotona dagars tomma likformighet.

Varje timme skall nu hava sin färg och betydelse.

Detta är livet och äventyret.

– Skål, Johan Silfverstååhl.

Johan fyller sitt glas, så att det rinner över på duken, och tömmer det i botten till sin egen välgång.

– Nej goddag, Johan!

Någon står bockande vid hans bord med framsträckt hand.

Det är hovrättsnotarien Richard Herner.

Fy, tänker Johan, han ser ju ut som en dödfödd kalv – och Johan reser sig och trycker översvallande hjärtligt hans hand med det falskaste och fånigaste välkomstleende över sina upphettade anletsdrag.

– Nej tjänare, Richard – sitt ner!

Johans munterhet och trotsiga överlägsenhetskänsla stegras, och han berättar triumferande sorglöst för Richard Herner, att han vunnit på lotteri och nu tänker resa utrikes och se sig om litet i världen. Han har aldrig varit utomlands förut i sitt liv.

Det är nästan som om medvetandet om det begångna, nu oåterkalleliga förfalskningsbrottet hade utlöst och givit liv åt alla Johans möjligheter till förfalskning: ögon – miner – läppar – ord – på varje punkt möter han Richard Herner med en lögn.

Johan vet ej längre varifrån han får sina ord, de födas och springa fram på hans läppar i en ständig ström, en aldrig sinande flod av vältalighet: nya tankar och nya ord, om vilkas existens inom honom han aldrig haft någon aning. Han ringaktar och ser allt överlägsnare ner på hovrättsnotarien Herner, som blir trött och råkar i misstämning: han får ju ingenting säga, inget tillfälle att utveckla sin egen vältalighet.

Han tycker, att Johan verkar pratsjuk och drucken och den vinfläckade bordduken blir honom en plåga att betrakta. Han söker komma in i ett resonemang om lantarbetarefrågan, men alla hans underliga ord om utsvettning, **pauperism**, expropria-

tionsrätt, småbrukarintresse studsar tillbaka mot Johans hejd-
lösa munterhet som mot en mur, och hovrättsnotarien tar far-
väl redan vid kaffet.

X.

Johan går vägen tillbaka till hotellet. Han känner sig trött utan skäl, känner hela det beklämmande intrycket av husmassor och avenyperspektiv – sten, sten och ljus utan värme – främlingskapet och storstadsensamheten – människoödets litenhet i detta jättemaskineri – andens hjälplöshet i denna fräcka materia.

Han går uppför trapporna. Han minnes sin första kväll i Berlin: fasan inför det främmande, den plötsliga känslan av världens oändliga storhet och Johan Silfverstååhls oändliga betydelselöshet i det hela. Utanför stationshuset hade man hållit på att lassa över ett landsortsmenageris djurburar i ett par stora transportvagnar – lådorna och burarna, i vilka djuren fördes, vräktes ut i snödrivorna, och genom de små gallerluckorna hade Johan kunnat skymta vilsna förtvivlade djurögon och höra ylände ångesttjut inför det ofattliga.

En isande sensation av tillvarons grymhet hade några ögonblick trängt genom hela Johans väsen, genom varje fiber i hans kropp, varje skrymsla av hans själ. Ett ögonblick hade hans nerver sviktat under bördan av detta tillfälliga och oväntade intryck. Det var reaktionen efter Stockholmsdagarnas spänning, tröttheten som tagit ut sin rätt. Så hade han lyft sin stora handkoffert, stigit upp i en droska och nämnt ett hotellnamn. Johan hade hört att utomlands bor man billigast och bäst högst upp på de stora hotellen, och han har rättat sig därefter.

Rummet är litet och trångt, men runtomkring honom skälver miljonstadens liv: spårvagnarnas sjungande glidning, automobilernas surrande, hästdroskornas tramptramp över asfalten, allt genljuder i hans öron, darrar och sjunger genom huset, som tyckes leva med gatans liv.

Icke ett ögonblick upphör bullret, och det stora hotellet är

som ett väsen av endast darrande nerver, ett enda skälvande eko.

Men genom allt detta tunga dånande larm ljuder, som knappnålssting på örhinnan, sekundkulans fall i rummets elektriska ur. För varje gång säger det lilla knäppande ljudet Johan, att åter är en del av detta rolösa liv dödat, begravet, sänkt i det förflutna.

En underlig nervös ångest griper honom med makten av en tvångsföreställning.

Han känner det som förblödde han droppvis, som ginge han steg för steg, trevande och försiktigt, men oundvikligt mot en avgrund, i vilken han skall falla – och måste falla. Ännu långt borta – ännu långt borta – och kanske dock så nära att han känner dess sugande kyla.

Johan skyndar sig att packa in sina få saker och säga till om räkningen:

I kväll skall han fara vidare – söderut – till Paris. –

Gatorna ligga svarta och glänsande under det strida snöblandade regnet, droskan har fört Johan genom obekanta kvarter och stadsdelar till bangården.

Resandeströmmen har gripit honom: han vräkes med i en våg av människor, packsaker och stadsbud, han virvlas runt kring poletteringsdisker och betalningsluckor, tills han som vrakgods, lösslitet ur virveln, kastas upp på stranden i den bullrande väntsalen, där brådskan är gäst och oron värd och svårmodet ligger tungt i den kolsyremättade, fuktiga, kvava luften.

Johan känner att han är nervös, darrande och helpänd bara efter att hava rusat omkring och letat efter sin koffert.

Han biter samman läpparna med en min av självförakt och hård behärskning och tvingar sig själv att sitta stilla under betraktande av vad som försiggår omkring honom.

Från sitt hörn ser han resandehavets ebb och flod: det är tåg

som komma och gå: hans eget är ännu ej inne engång på perongen. – En vissling – alla fara upp och sjunka samman igen: det var ej deras tåg.

De bliva löjliga och hemska på en gång alla dessa människor i den glåmiga belysningen, som är blek, likt ett ansikte efter en genomsvirad natt. De äro alla utan värdighet, hopsjunkna, men med spända nerver, med häftiga oöverlagda gester och minspel, som mistat all vanemässig behärskning.

Längst in i ett hörn sitter ett nygift par hopkrupet – som ett par små ängsliga hundar vaktande sitt alltför vidlyftiga resgods. De hava icke tid att njuta sin lycka för denna blinda oros skull, och Johan känner en våg av sympati och själsfrändskap vid åsynen av dem.

Endast portiern går orörlig och likgiltig omkring i detta kaos, hans ögon se intet, hans öron höra intet, och hans ansikte har det orörligas överlägsenhet.

Löjet griper Johan, och han ser några ögonblick kallt och föraktfullt iakttagande på djurhopen omkring sig: – men där är fasan och ångesten, slöheten och lasten och den dästa borgerliga tröttheten.

Där går en mörklädd kvinna, hennes ansikte lyser vitt och förtvivlat under det svarta floret. Men hon är ej sorgklädd, och hennes oro är den ensamma nattliga ångestens. Mannen, som viskar sina ord i hennes öra, är raffinerat elegant, hans ansikte är fast och genompräglat av kultur, erfarenhet och intellektuell köld. En storstadsläkare på modet, fantiserar Johan ett ögonblick.

Ögonen sitta tätt över den framspringande örnnäsan, munns giriga och grymma snipning skymtar under det välvårdade gråsprängda hakskägget, handen griper då och då befallande kvinnans arm, och hans viskning verkar befallning. Hans hand är välvårdad och fin, men viljefast, och Johan ser, när han sträcker den, det täta håret ovanför armleden. Det är en hand

hänsynslös och grym som ett operationsinstrument – och Johan förstår instinktivt att kvinnan är dömd.

Kanske förstår hon det själv. Hennes ögon äro tårlösa och blickarna borta, blott munnen är en enda skälvning av undertryckt gråt. Hela tiden håller mannen vid hennes sida ögonen på alla omkring, iakttagert allt, och ingen kan komma innanför trollringen av detta viskande samtals gåta, utan att han märker det.

Då och då ler han, ett leende som framhäver den sällsamma skönheten i hans ansikte, ormtjusarens och förförarens löje – ett leende som skrämmer och suggererar som bråddjupet och avgrunden.

Johan söker tänka på något löjligt för att få skratta och slå bort denna beklämande, lamande ångest, som mannens leende vacker inom honom. Han kan det ej, han ser kvinnan övertalas, böjas, lyda och taga farväl. Vad har han tvingat henne att göra, vart skickar han henne att lida? Några sekunder ser Johan för sig scenen med djurburarna ute i snödrivorna – sådan är tillvaron.

I detsamma passerar mannen förbi honom: ansiktet är världsmannens slutna och oåtkomliga, dragens oberörda jämvikt talar endast om den skicklige kirurgens intetsägande och känslösa behärskning. Men hans ögon, som bråkdelen av en sekund mött Johans, äro fulla av en djup och lidelsefull eld – där är den intellektuella njutningsmänniskans självförbrännelse och härskarviljans kalla rus. Johan förstår ej de ögonen, han endast känner sig instinktivt kuvad och bländad av dem. Det är som blixten och förödelsen ströke förbi honom som en förtärande eldslåga, och han vänder ofrivilligt och rodnande bort sitt ansikte.

Bredvid honom på bänken sitta två människor: en femtioårs man med feta intetsägande drag och en dryg mun, som hänger i det pösiga, brutala ansiktet, vid hans sida en kvinna i skärt

med en lång, skär resslöja längs ryggen. Hennes ansikte är blekt och osunt, ögonen äro gröna, simmiga, munnen simpel och sinnlig. Men det är något som lyser över hennes anlete, något kuvat och olyckligt, som liksom viskar till Johan: jag var engång en annan – och Johan tänker med ens på Klara.

Plötsligt yttrar hennes följeslagare något, och hon faller snabbt, utan tvekan och motsägelse, på knä framför honom och knyter hans skorem, som gått upp.

Mannen stirrar slött och likgiltigt ut i luften, orubblig, tanke-tom som någon djurisk *fetisch* som tillbedes.

Johan bara ser och ser med en förnimmelse av allts gåtfullhet, av livets alla möjligheter, med en känsla av att stå inför en vrågbild, en fantasi, en febersyn – och med en enda förtvivlad reflexion:

Är detta världen och tillvaron med grymheten och lasten i högsätet och lyckan och godheten förskrämt hopkrupna i en vrå som de båda nygifta därborta, ängsligt vaktande sina alltför lätt stulna och förskingrade skatter?

*

Johan hade i misstag köpt en biljett till Nizza på lyxexpressen Paris-Rom. Det hade varit en utgift alltför svindlande stor för hans kassa, och han hade sörjt ett dygn över sin dumhet.

Nu har han funnit sin sovvagn i tågräckan, tagit sin kupé i besittning och stuvar in sin koffert. Det är en av de vanliga internationella sovvagongerna, ödslig i sin lyx, opersonlig och beklämande med gången utanför kupélängan liksom korridoren längs ett fängelses cellrad.

Resandeströmmen har sinat, cellerna rymma sina tillfälliga fångar, och den nyss fullpackade *vagongkorridoren* ligger tom och öde.

Plötsligt sticker någon hastigt in sitt huvud i Johans kupé och

mönstrar honom. Det är ett ansikte utan bestämd ålder med hårda, bruna ögon och en falsk irrande blick. Näsan är tjock och tillplattad, och munnen verkar sugmun, **polypdjur**.

Det är ett ögonblick som hade en bläckfisk fångat Johan med sin stirrande blick, gripit honom med slemmiga, hala sugarmar – i det nästa är hans ansikte borta, och samtalet går ivrigt mellan honom och två andra herrar ute i korridoren. Endast glimtvis förstår Johan deras engelska, men det är honom nog för att kunna fatta situationen och dess utveckling.

Det är polypmannens medbrottsling, den där gulglåmiga ynglingen mitt emot honom med de klibbiga smutsbruna ögonen, den finniga, smala uppnäsan och den röda kvinnomunnen, som är fräck och dum och outvecklad som en glädjeflickas. Hans händer äro långa och degenererade aphänder med nervösa slappa fingrar i ständig krälände rörelse på byxorna, på gardinen, i ansiktet.

Han är världsstädernas och förbrytarkvarterens kloakdjur, verktyget för varje ond och stark vilja.

Smokingen hänger sjaskig kring en smal gossefigur med sluttande axlar och utstående höfter. Han kan vara kypare, frisörbiträde, soutenör, glädjegosse, men hans väsen, själ och fingrar äro ficktjuvens.

Ficktjuv – ropar det inom Johan, ficktjuv, och han måste bevinga sig för att ej ropa det högt, så häftig är hans reaktion.

Den tredje – »offret« – är en engelsman från Ostindien. Hans ögon äro snälla under glasen, och hans mun är god och obetydlig. Han har råkat dessa båda engelsmän på hotellet i Paris, och de hava i dag ätit middag tillsammans.

Tänk att han fått ett par engelska vänner – han, som varit så länge borta från Europa – ett par riktiga vänner – skada blott att det var på återresan. Tack! Tack! Och han trycker deras händer. Han är sentimental, drucken, flödar över av tacksamhet och människokärlek han vill nästan smeka dessa hedersgosar, som visat sig veta vad verklig vänskap är.

Denna dag är den största i hans liv.

De två andra lyssna uppmärksamt till allt och söka så småningom övertala honom att göra dem resällskap. Han kan telegrafera från Genua till sitt hotell efter det stora bagaget. Inte skulle man skiljas, när man funnit varandra!

Vad var han för en vän!

Han kunde ju taga ett annat tåg än det, han beräknat, till Brindisi – de citerade tågtider, stationer och båtlägenheter. Polypmannen talade, den unge endast skrattade med, fånigt, lymmelaktigt – ett enda eko av den äldre.

De kunde ju göra resällskap i deras sovkupé. Plötsligt höres ostindiefararns stämman, abrupt och utan sammanhang med samtalet:

– Gossar – det var svåra år de där femton i Birma!

Tåget skall strax gå och konduktören kommer in.

– Den här gentlemannen vill göra oss resällskap till Rom – han vill köpa biljett av konduktörn.

– Sovkupén är endast avsedd för två!

– Det är ingen, som kan förbjuda tre gentlemän att resa som de vilja – vi begagna vår sovkupé till att sitta och röka i – vi föra inget oljud, äro inte druckna.

Sovvagnskonduktörn står där kall och likgiltig – han har sett så många människor, skymtat så många förbrytelser, och han vet vad han har att ansvara för – och icke ansvara för. För den mänskliga dumheten har han i varje fall ingen ansvarsskyldighet, och han vet att gentlemän vilja sköta sina affärer i fred.

Han tar biljettpengarna och rikliga drickspengar, och går vidare. Polypmannen sticker än engång in huvudet till Johan, och därpå stänga de tre sig inne i angränsande kupé.

Tåget blåses av och rusar i väg som en skenande häst. Det surrar, darrar, smäller i vagongräckan, innan farten blir jämn i svindlande glidning över skenparet.

Johan ligger och har släckt ljuset, men han vet att något mäs-

te hända, som han, redan sedan han vaknade på morgonen, vetat att något hotade hans öde. Han har tänt det elektriska nattljuset. Han hör engelsmännens högljudda röster genom väggen, hör dem genom tågbullret och hjulklappret. Expressen dröjer i början vid ett par stationer, och med det stannade tåget tystna också de tres röster.

Tung cigarrök tränger in i kupén – tåget går vidare och vidare.

Johan kan icke sova. Det är honom som rusade han med tågets egen ilande fart mot undergången och förintelsen. Han har en ständig beklämmande ångestkänsla: – nu – just nu – störtar allt ihop – sammanstötning – katastrof – död.

Johan har ju aldrig rest förut. De ständiga ombytena av vistelseort, de ogästvänliga kalla hotellrummens stämning av främlingsskap och ensamhet, alla dessa mötta och sedda människors totala likgiltighet för Johans existens, hela världssammanhållens och tillvarons tanklösa och absoluta oberoende av Johans privata öden och lidanden hava förödmjukat, krossat och förintat honom.

Hans gärning är borta och glömd och utan betydelse. Den är oviktig som ett tanklöst yttrat ord, omärkbar i det hela som droppen i havet och grässtrået på ängen.

Det är som hade den icke existerat och knappt Johan själv funnits till. Han är utslätad och utplånad av de stora städernas brutala massor, han är lössliten och lösryckt ur allt logiskt och förnuftigt sammanhang. Det hela är vanvettigt ändamålslost, och han är ett visset löv under kastvindarna och en lössliten båt på drift utför floden.

Ett ögonblick kan han taga sig samman, tro sig på fast och säker grund och söka samla och behärska sina förvirrade intryck, ordna och fångsla dem under viljans piska och kedjor liksom upproriska och farliga slavar. Ögonblicket därefter är han åter fattad av virveln: ett spån, en spillra, ett nummer och

ett namn i den stora människohären – utan utgångspunkt och utan mål.

Människor och ting förvåna och förvirra honom lika, och han kan icke se någon plan och något ändamål i det hela.

Men Johans ögon och sinnen, som i landsstillheten och Stensborgs ensamhet vant sig vid att troget iakttaga och bevara i minnet varje nytt ansikte, varje skiftning och var detalj, som befunnit sig inom synkretsen, hava blivit febrilt spända och upphetsade.

Varje ny situation tränger sig pockande på honom med fordran att bliva uppmärksammas och ihågkommen, varje nytt ansikte kräver plats i hans minne och rum i hans fantasi, tvingar honom att medvetet tänka och taga standpunkt, söka förstå och fatta.

Johans sinnen hava alltid varit trofasta och minnesgoda mot alla yttervärldens intryck och gåvor, men nu ansträngas de ända till bristning. Hans huvud kan värka nervöst och skenbart utan anledning i timmar, då ögonen äro svidande och tårade och bakhuvudet känns tungt och brinnande.

Men i hans drömmar återkomma alla ansikten och scener i en aldrig sinande ström av de mest förvirrade och bisarra situationer, som i sin fantastiska realitet kunna komma honom att vakna skrämde och tända ljus.

Hela Johans i grund och botten stränga och allvarliga pliktnatur känner en underlig svindel och ångestlik motvilja inför all denna skiftande osäkerhet. Det finnes ju ingen ärlighet och handfasthet i det hela:

Den ena dagen är man i en stad, man lever med dess liv, betjänar sig och gör sig beroende av dess människor – den nästa dagen är man borta i något nytt och vilt främmande. Man gör tillfälliga bekantskaper och knyter tillfälliga förbindelser, man fladdrar och flaxar ytligt överallt för att ingenstädes stanna och vara hemma.

Det hela är en ständig lögn och ett spöklikt skenliv – en tillvaro utan mål och mening – ovärdig och föraktlig.

För Johan blir omedvetet och instinktivt det att resa detsamma som att vara oärlig mot sig själv och andra, att vara karaktärlös och otrogen, och så för honom hans förfalskade växel till ett allt klarare medvetande om hans egen kärlek till och behov av sanning. Det är som hade hans brott gjort honom medveten om sig själv, som hade han genom denna lögnhandling på något gåtfullt sätt blivit medveten om sanningens verklighet och nödvändigheten för honom själv att vara sann.

*

Johan blir plötsligt klarvaken och lyfter huvudet lyssnande från kudden:

Låset till hans dörr vrides tyst och försiktigt fram och tillbaka – trevande – prövande.

Ej ett ljud.

Han skulle kunna tro att det var en synvilla, om ej en klarvaken kyla låter honom lugnt vänta på, vad som skall ske – ett lugn, som förvånar honom, en kylig, avvaktande ro liksom rörde det honom icke att detta lås alltjämt vreds runt.

Någon bullrar i korridoren. Låset blir stilla, och tåget ilar alltjämt vidare, och ingenting händer.

Timmar vakar Johan – regeln till hans dörr förblir orubbad – allt är stilla i korridoren – i grannkupén. Han hör endast hju-lens klappande vaggsång över skenparet, och han önskar blott att någon ville komma in i kupén, strypa honom, sticka ned honom, plåna ut honom ur tillvaron.

XI.

Johan har fått genomgå alla den ensamme resenärens plågor och kval.

Han har suttit ensam och svårmodig vid stora hotell-tabled'hôter och sett främlingar skratta och glädjas. Han har känt hemlösheten på de stora hotellen, där man endast är ett kolly och ett nummer, en individ, som skall begagnas och utsugas. Han har vaknat i natten utan att veta var han varit, i någon dunkel dröm om Stensborg och hemmet, och han har tänt ljus och räknat timmarnas gång och känt ensamhetens ångest växa ur varje vrå i rummet och tala med den dova tystnaden till stämman.

Han har velat gå upp och kläda sig och söka sällskap – likgiltigt vilket – blott icke denna ensamhet, i vilken vansinnet slumrar och skräcken för tillvaron blir en tvångsföreställning, som vill driva till självmord och förintelse.

Ut genom fönstret! – därnere gapar avgrunden och förlossningen – det lilla jordklotet snurrar runt i den oändliga tomma rymden – någonstans på detta lilla klot lever Johan sin betydelslösa slumptillvaro utan fäste och hållpunkt.

Det är en svindlande ensamhetskänsla, som griper om bakhuvudet och trycker över magen och vill locka den stackars kroppen att kasta sig ut i det stora tomrummet till förintelse och ro, till vila från denna virvlande fart.

Storstädernas gatubuller – den oändliga människoflodens tramp över asfalten – järnvägarnas entoniga klapprande buller längs skenraden – allt ger ännu ett svidande, brännande eko i Johans vid tystnaden och ensamheten vanda nerver. Hans sunda, robusta kropp lider och lemlästas under allt detta hejdlösa jäkt och vakande. Ingenstädes får den vila och trygg ro, den får leva

i ständig spänning, och den hämnar sig med hetsade nervers sömnlöshet.

Johan känner sig hemlös utan att längta hem.

Stensborg är ett namn och ett fjärran minne – hemmet och jorden hava sjunkit och blivit borta under alla dessa nya stormande intryck. Det är som om en högflood hade kommit och satt det förflutna under vatten och Johan dreve redlös omkring på en vrakspillra över de regntunga, upprörda böljorna.

Där under ligger hemmet och jorden, hans tillvaros verkliga underlag. Högflooden skall engång sjunka och och Johan åter beträda sina fäders mark, men ännu så länge är allt borta och begravet under översvämningen, och Johan lever flyktingens osäkra tillvaro bland främmande och likgiltiga människor.

Ibland kommer Johan ihåg en människa, ett ansikte därhemifrån, men det är överkligt och spökligt: – tante Beate-Jacqueline – gamle baron på Nyckelby – Stava – Stensberga kyrka med familjegraven. – Det är bara som minnen av en dröm – det är ansikten och bilder, människor och tankar, som ej gå att passa in i nuet – det är en annan verklighet än den, Johan nu lever i, och hans sinnen äro alltjämt bundna av de nya synintrycken, den överväldigande och främmande yttervärlden omkring honom, som ingen anknytningspunkt ger till det förflutna och inget sammanhang har med det gångna.

Johan kan gå på gatorna och plötsligt tro sig observerad av en poliskonstapel och rodna och känna sig osäker – han kan gå i långa högljudda samtal med sig själv och skratta högt åt sina egna repliker, så att människorna förvånade vända sig om.

Han kan ej känna och förstå, att han är den Johan Silfverståahl, som bor i de små rummen på Stensborg, som sitter i soffhörnet i en stor soffa på ett rum med djupslitna golvtiljor och ett porträtt på väggen över en chiffonjé. Nu är det som vore denne Johan Silfverståahl en avlägsen anförvant, en av de

många ansikten och öden, som Johan skymtat och glömt på resan.

Men äro Johans sinnen och lemmar ännu trötta och bedöva- de av resans oro och ständigt skiftande upplevelser, har hans tanke så småningom i stället börjat hatfullt reagera mot denna främmande yttervärld.

Johan ser på människorna, scenerna och tingen omkring sig med ett allt kallare, instinktivt ringaktande löje.

Det är hans sätt att skydda och försvara sig, att söka bliva herre över allt detta, som i början krossat och förintat honom – det är livsinstinktens sunda reaktion, personlighetens vilja till samling och herravälde över den fiende, som hotat att tillintet- göra och utplåna själva grunden för dess existens.

I dag skall Johan som vanligt fara med förmiddagståget till Monte Carlo för att spela.

Johan bor på ett hotell i Nizza och reser dagligen över till spelsalarna. Det blir billigare att leva så, och Johan har redan innan ankomsten hit fått taga mer pengar till själva resan än han beräknat.

Den andra dagen i Monte Carlo hade varit en lyckodag för Johan. Han hade tillsammans vunnit fem tusen fyra hundra- sjuttio francs, och ett ögonblick hade han tänkt resa hem. Växel och resa skulle då hava varit betalda och pengar dessutom varit övriga till lösen av det lån, som banken sagt upp efter gamle barons död.

Kvar hade då varit endast ett par småväxlar, avbetalnings- lånet och hypoteket – det sistnämnda var ju aldrig ifrågasatt till uppsägning engång. Och det hade ju varit ett ganska gott resultat!

Men Johan har farit hit för att vinna pengar till betalande av alla Stensborgs skulder och dessutom till anskaffande av moderna åkerbruksredskap.

Det sistnämnda lockar Johan mest: nu frossar han i fantasin på allahanda moderna maskiner, och av hemmet och Stensborg är detta det enda, som verkligt konkret och påtagligt lever i Johans minne – det föråldrade och tidsödande brukningssättet. Johan ser sig gå med lien över rågåkern eller köra rullharven över den hårda trädan, och hans hemliga önskemål pocka nu allt starkare på att engång bliva tillfredsställda.

Men i dag har Johan kvar sjuhundranittio francs av sin stora spelvinst, och han tänker ej mer på några åkerbruksredskap, där han sitter hopkrupen i kupéhörnet, medan han väntar på att tåget skall gå.

Johan har Monte Carlofebern: han drömmer om nummer på ruletten, fantiserar om långa serier av lyckosiffror, och i hotellets läsesalong prövar han varje dag den automatiska rulettapparaten, vars stora skåp står mitt på ena långväggen som en dekorativ påminnelse om att hotellet och Nizza endast äro förgården och inkörsporsten till lyckan och Monte Carlo.

Människorna trängas i vagongkorridoren – det är främlingar och fransmän i den mest kaotiska förbistring – alla Europas språk surra i luften, men inne i Johans kupé äro endast två personer, ett par bröllopsresande tyskar: de övriga äro fransmän – alla obekanta med varandra, men alla ivrigt resonerande, skämtsamt eller allvarligt, om det enda, som är värt att tala om – Monte Carlo.

Johans egen franska är en tafatt och blyg skolfranska, men vad han läst av fransk litteratur hemma på Stensborg har givit honom förmåga att lyssna till och uppsnappa vad som dryftas i ett samtal eller en diskussion.

Tåget sätter sig äntligen i gång.

En fet gammal dam har kommit insubblande i sista stunden, drypande av svett, med kjolarna lyftade uppåt magen för att snabbt kunna kravla sig uppför de höga vagongstegen. Hon

sitter nu under sällskapets obehärskade och hjärtliga skratt och torkar sig i ansiktet med underkjolen, och hennes små pliriga gumögon, vilka sitta i det feta, flottiga ansiktet som ett par korinter i en bulle, nicka förstående med i sällskapets glädje.

– Ja, se, man blir lustig, när man är gammal, säger hon förnumstigt och illusionslöst, hostar och stoppar en parfympastilj i munnen och nickar vänligt mot alla.

– Ni får tur i Monte Carlo, madame, säger en gammal fin herre, som Johan genast döpt till översten.

En stor, rödbrusig kvinna mittemot honom med utseende av en välmående krögaränka replikerar:

– Tänk, jag har varit fjorton gånger i Monte Carlo och aldrig spelat.

– Men vad har ni gjort där då?

– Jag har endast beundrat utsikten.

– Men det är en förbrytelse, madame, avbryter den gamle officern, när lyckan bjuder en armen är det ett brott att vara ohövlig.

– Jag har också varit i Monte Carlo flera gånger – och aldrig spelat.

Det är en sällsamt ful man, som talar. Hans ansikte påminner Johan om en vanskött köksträdgård. Han lyfter med en mystisk åtbörd av hemlighetsfullhet sin hand med två fingrar sträckta i luften – men det är av en särskild anledning – en viss orsak –

– Ah, jag förstår, ni har tur i kärlek, säger den gamle officern.

Hela kupén skrattar, men genom den stängda dörrens glasruta ser Johan en kvinna stå lutad mot korridorväggen, och hon fjättrar plötsligt hela Johans uppmärksamhet och fantasi. –

Hon har en spotsk, högdragen ansiktsmask med en avvisande föraktfull rynkning kring näsvingarna – hennes ansikte är stort och skönt med ett rött, tungt hår över en ganska låg panna – hennes ögon äro stora, bruna, men kalla och glansiga – hennes

näsa är stolt och välformad – endast munnen är en smula tung och grov.

Johan tycker att hon ser ut som en romersk kejsarinna eller en högdaglig **patricierdam**, och han kan ej fatta att herrarna därute låta henne stå, medan de själva sitta.

En våg av begär far tändande och förvirrande genom alla Johans lemmar, en darrande fysisk åtrå, som kommer honom att glömma Monte Carlo och spelsalarna och gör munnen torr och het. –

Han betraktar henne, behärskad och förhäxad av hennes skönhet.

Hon står kvar utan att observera honom med samma spotska, föraktfulla löje.

Tåget stannar i Monte Carlo. Endast de båda tyska bröllopsresande sitta kvar – hela vagongen är tom i ett ögonblick, och i folkmassan, som störtar mot utgången, försvinner den främmande kvinnan och blir borta för hans ögon.

Johan går direkt till spelsalen.

Där är den vanliga förmiddagspubliken – de spelbesatta, som alltid befolka lokalerna, och de tillfälliga besökandena, nyfikna turister, som driva omkring utan att satsa eller endast riskera ett femfrancsstycke på ruletten, och så en och annan av de rika habituéerna, som går in ett tag på förmiddagen och kastar några hundra francs för att få en förkänning om kvällen blir lyckosam eller ej.

Johan känner sig alltid lika imponerad av miljön – denna tysta, stirrande, andäktiga massa, som är så dämpat stilla, att guldmyntens rassel tonar igenom deras tal och rörelser som ett ackompanjemang eller ett ledmotiv, alla dessa **krupiärer**, som äro eleganta som dandys och hava ansikten som legationsråd och markiser och miner som blaserade prinsar.

Detta är Johan något så otroligt furstligt och sällsamt, att han måste skratta, medan han går där:

Ett ögonblick hava Stava och Olle vandrat genom hans minne, och deras gestalter hava gått bredvid de eleganta herrarna och hetärerna på spelsalongens mattor.

Johan kastar skrattande ett tjugufrancsstycke *aux petits chevaux* – och vinner.

Ett gott omen. –

Monte Carlofebern är över, och Johan går en stund kyligt runt för att iakttaga: han återser bekanta ansikten och möter främmande och nya – alla miner skifta och äro ständigt olika. Den där unge engelsmannen från i förrgår med monokeln och det kalla hånfulla segerleendet går av och an i ett hörn, läpparna röras nervöst ut och in, och han ser endast ut som en skolpojke, som gjort en dumhet

Johan måste skratta högt igen: – i förrgår såg han i honom järnviljan, som skall segra, framtidens betvingare. I dag är han endast en ung man på vift, som antagligen måste skriva hem efter pengar. Tre betjänter och två herrar i sällskapsdräkt iakttaga hela tiden den f. d. rike ynglingen och närma sig alltmer hans hörn.

De sköna *demimonderna* och kurtisanerna slå alltid sina lovar kring Johan med förföriska leenden och och långa sugande blickar.

De se i Johan en engelsk lord med väldiga slott och jordegendomar. Johan har ett sätt att skenbart bekymmerslöst vinna och förlora, som lett dem på villospår. Han är ju för resten en lång och ståtlig ung man med röda kinder och blå ögon på en fast jättefigur.

Men Johan söker efter den sköna damen från förmiddagen och har icke tid att taga vara på blickar och leenden.

En plats blir ledig vid ett av rulettborden och Johan slår sig ned.

Messieurs et mesdames – faites vos jeux.

Denna dag har spellyckan växlat, och nu är Johan trött som efter ett ansträngande arbete. Ögonen svida, läpparna äro torra, benen värka som efter en lång vandring, och mage och huvud äro lika tomma. Johan är för trött för att vara riktigt hungrig, han har icke ätit någon lunch i dag, utan endast levt på cigarrer och en lemonsquash från den lilla baren i spellokalen.

Johan har gått dit ett tag, medan han suttit i tur och haft fickorna fulla av pengar, men det är en utgift, som retat Johan. Ty mitt i detta rassel av guldmynt, denna vanvettiga miljonorgie och denna feberyra, som ger den eggande stimulansen åt spelsalarnas kvava luft, går Johan och räknar på francsstycken och centimer.

De taga två francs för en lemonsquash utan soda – det är en enda citron med litet socker och vanligt vatten: citronen kostar på gatan fem centimes, sockret kostar kanske lika mycket. Det är en och nittio i vinst för varje lemonsquash – en och nittio – det är Johan som en personlig oförrätt.

Han fnyser av förargelse. Han har för resten varken haft tur eller otur i dag: ett tag har hans spelvinst varit nere i hundra-fem francs, nu står den i niohundra-trettio. Men det är varken hackat eller malet, och Johan grubblar över ett nytt sätt att spela:

Riskera hundrafrancssedlar i stället för tjugufrancsstycken en dag, när man känner sig i tur.

Han har gått ned till stationen för att taga ett av eftermiddagstågen in till Nizza, där han skall äta middag på hotellet, för att sedan på kvällen sitta vid ruletten i La Jetée, Nizzas nöjespaviljong och Casino, som reser sin järnstomme ur Medelhavet.

Där får man spela med femtio centimes till och med – det ger övning och håller i alla fall spänningen lika stark, och i grund och botten roa de små vinsterna och förlusterna Johan mera. Han har nu stundom en hemlig ångest för sitt lilla kapi-

tal. Vad han därhemma fann så jättelikt och svindlande – två tusen francs att riskera – det är här i Monte Carlo en summa för Pauvres Honteux. Johan har själv engång sett tre tusen francs satta och förlorade fem gånger i rad, och mannen, som tappat dem, endast log och skämtade med en dam i sitt sällskap.

Johan har fjortonhundra francs kvar av dessa pengar att spela för, sedan han i går betalat första veckans hotellräkning, och därtill komma de niohundra trettio, som nu äro kvar av andra dagens stora spelvinst. Det gör tillsamman en vinst av trehundra fyrtio francs – det räcker till resan hem – och de två tusen till betalning av växeln. Johan skrattar för sig själv, men blir allvarlig ögonblicket efter:

Det är två tusen kronor och ej francs han behöver!

Det går ej.

Det var ett löst framslungat skämt, men det lämnar dock kvar hos Johan en osäker och orolig stämning – en skugga – ett förebud om något obehagligt.

Johan tänder sin femte cigarr – en äkta och fet havanna. I detsamma inträda två damer i kupén. – Johan spritter till: det är kvinnan, kejsarinnan från i morgse, och hon har en gammal dame i sällskap, även hennes utseende kommer Johan ihåg från morgonens färd. De slå sig ned mittemot Johan vid fönstret.

Han ser nu att hennes ansikte är sminkat och dragen grova och livlösa – men det är alltjämt en hög skönhet över profilen och ansiktsmasken, och ögonen äro lika högdragna och kalla i sin bruna glans.

Kvinnan observerar Johan ett par gånger från sidan, men hon låtsar ej om hans närvaro, och så småningom sjunker hon i ett tomt, trött stirrande ut genom kupéfönstret. Endast varje gång, de passera en tunnel, vänder hon sin blick mot Johan.

Den lilla gumman i svart siden, som sitter bredvid henne, och som omöjligt kan vara hennes mor och lika omöjligt hen-

nes kammarjungfru, verkar motbjudande på Johan, och den hungriga magen gör sig stundom alltför mycket påmint för att ej hans betagenhet skall vika och sövas. Den lilla gumman verkar dessutom kväljande på Johan – unken – ett krypdjur, en **amfibie**.

Då och då utbyta de båda kvinnorna några ord – halvhögt – kyligt.

Konduktörn kommer in: de hava inga biljetter och inga pengar att betala med. De hava vid ruletten förlorat sin veckoinkomst, som de i dag på söndagen farit till Monte Carlo med för att förkovra och förränta. De hava inte ens köpt returbiljett. Det hela är enbart löjligt, och Johan är nära att dra på munnen, medan han låtsas se ut genom rutan.

Men plötsligt blir konduktörn ohövlig och överöser de båda kvinnorna med skällsord, råa och brutala glosor, av vilka Johan ej förstår hälften. Hans känsla för det **chevalereska** och hans inneboende aktning för det andra könet komma honom att ögonblickligen gripa in och ställa sin portmonnä till damernas förfogande.

Man får dock icke skymfa en kvinna med det utseendet och den kejsarinnemasken – och med den kroppen, viska Johans lemmar.

Han tror sig en minut skymta en glimt av tacksamhet och förvånad rörelse i hennes ögon, och hennes leende finner Johan vackert i sin kyliga knapphet.

Han äter middag ute tillsammans med de båda damerna och tillbringar återstoden av dygnet i »Madame Melanie de Merilles« sällskap.

*

En morgon vaknade Johan ur en dröm: han har gått vägen upp mot Stensborg – det är vår, och björkarna kring stora byggnaden hade stått i gyllene grönt skir med alla de darrande fina lö-

ven liksom genomlysta av sol. Det var en glans av vår, som kom Johan att darra av glädje, och i drömmen sade han sig själv:

Nu ha vi våren på Stensborg.

Johan vaknade vid att solstrimman lyste in genom fönsterluckorna, som han glömt att stänga kvällen förut, och han klädde sig raskt och beslutsamt.

Det dugde ej att dröja här längre nu – hemma väntade Stensborg honom.

Hemma. –

Johan förstod ej själv vad som hänt honom. Allt var likgiltigt och intetsägande här. Han klädde sig raskt, drack sitt morgonkaffe, vinkade sitt godmorgon åt den gamle ryggkrumme portiern och gick ut på gatan. Han betraktade människorna och husen med samma kalla, beslutsamma förakt.

Varför dröjde han egentligen här längre?

Med ens stod det klart för honom, att något var förändrat inom honom, att han denna morgon vaknat som en annan människa. Det fanns något, som hette Stensborg, och som tillhörde honom och var hans hem.

Johan såg på allt med en främmad och högdragen blick av motvilja och förakt. Det var som hade fjäll fallit från hans ögon, som såg han nu på allt med en annan och sannare blick.

Så trist och fult allting var här!

Medelhavets blåa färg var ett intet mot Bråvikens – och himmelens – – himmelen över Stensborg. Nu fick Johan nästan tårar i ögonen. Stensborgs blåa himmel. Han mindes den som han såg den, när han låg på rygg som barn i oxhagen nedanför Stensberget och följde strömolnens nyckfulla färd uppe i det fjärran djupa blå.

Stensborg!

Johan gick in på Casinot i la Jetée och kastade ett francstycke på ruletten. Han fick trettiosju tillbaka och gick med pengarna direkt till järnvägståget.

Ledd av någon sällsam lyckostjärna hann han in på perrongen och upp i en vagn i samma ögonblick som tåget blåstes av.

Johan gick direkt till spelsalen. –

Klockan halv tre ägde han trehundrafrancs kvar av hela sitt kapital, och hotellräkningen för veckan var ej betald, och han ägde ingen returbiljett.

Johan kände sig endast lugn, kall och beslutsam och hade nästan en känsla av befrielse, när han gick ut ur spelsalen och förbi alla bankkontoren ned till den lilla järnvägsstationen.

På hotellet sade han, att han skulle fara till Cannes på ett dygn – det var en färd, vars skönhet portiern många gånger prisat för honom i högstämda ordalag. Johan sade det endast för att ej hans frånvaro under ett dygn skulle föranleda Melanies besök och förfrågningar och väcka portierns misstanke, att han smitit undan betalningen. –

Han lämnade ju kvar sin koffert. –

Melanie de Merville.

Johan log kallt för sig själv. Hon hade sannerligen aldrig **duperat** honom – från den första natten hade han förstått, att hon var en vanlig liten Nizzahetär, som levde på tillfälliga inkomster och sparade och gned som en girig för att kunna spela i Monte Carlo varje söndag och vinna den stora vinsten och spränga banken och bliva en stor demimondaine med furstar och miljonärer till älskare och med automobil och betjänt.

Men hennes skönhet var ej av den art, som lockar turisterna, och hennes inkomster voro små mot hennes förhoppningar. Nu hade hon trott Johan vara vägen till lyckans guldslott, och i stället hade hon blivit honom ett medel till glömska och befrielse.

Men hennes skönhet! Den masken hade Johan älskat – den var tragisk och tungsint och lät honom drömma om fursteäters undergång och förödmjukelser – ett sällsamt syskontycke

hade den haft för honom, och en hemlig anknytningspunkt hade den blivit till hans egna öden, drömmar och känslor.

»Jag har sett drängar rida på sköna hästar och konungasöner gå till fots i dammet.« –

Var det ej konung Salomos ord?

Var det ej världens gång – nu som fordom – här som annorstädes? Var det ej Johans eget öde? –

Hon hade varit värmen i hans ensamhet, och i hennes närhet hade yttervärldens fador försvunnit och Johan blivit herre över sig själv.

Den nya omgivningen hade ej varit så tung av skrämsel och faror längre. Den var ganska enkel och lättfattlig, och för den ångest, den engång ingivit Johan, hämnade han sig nu med att förakta den.

Han förstod ej längre, hur den kunnat skrämma och imponera på honom så, men han förstod ej heller, att han genomgått en kris och en sjukdom, och att han nu tog konvalescensens första stapplande steg och kände tillfrisknandets rus och lätta yrsel.

Johan hade gått upp på sitt rum och klippt sina initialer ur kläderna som han lämnade kvar i kofferten.

Ingenting fick förråda honom. Allt skulle planläggas och verkställas lika kallt och beräknande.

Leendet och tryggheten följde honom även här. Han kände endast *en* känsla – han tänkte endast *en* tanke – han gnolade endast ett ord:

Stensborg.

På kvällen reste Johan norr ut i en tredjeklasskupé. Han hade hög hatt och låga lackskor, men han fann inget märkvärdigt däri.

Allt var så naturligt och enkelt:

Han reste ju hem – hem till Stensborg.

XII.

En morgon på högvintern kommer Johan Silfverståahl vandrande vägen upp mot Stensborg.

Det är gnistrande kallt under den blå himmelen och stegen knarra, men Johan fryser icke, fast han går i hög hatt, höstrock och lackerade skor. Han är brännande het, så att det fuktar vid hårfästet och hjärtat bultar.

Tidigt på morgonen har han i vinternattsmörkret kommit till Norrköping med »nattsällan«, men han har ej kunnat giva sig tid att avvakta [Vikbolandsbanans första tåg](#).

Han har gått från Norrköping, vadande i snödrivor, snubblande och sjunkande i oväntade och oanade diken – tårarna hava runnit ur hans ögon och frusit till is i mustascherna – han har gått vilse och fått gå tillbaka genom samma drivor, och han har sett vinterdagen gry över vägen, innan han hittat rätt.

Som en tjuv har han smugit sig förbi Gatan, darrande av ångest och blygsel vid tanken på att bliva uppmärksamrad. Men inget bekant ansikte har han mött, och nu stannar han på vägen på andra sidan Stensberget.

Det ryker ur skorstenen på statstugan, och på dess trapp står Svenssons käring och hytter med näven åt en av fostersönerna, som står nere vid brunnen och öser vatten ur brunnskaret.

Johan vågar knappt se upp mot Stensborg.

Där skymta de röda byggnaderna helt tydligt genom de glesnade björkgrenarna. Även där står röken som en fastvuxen pelare i den vindstilla vinterkalla atmosfären, sakta förtonande in i dess vita, rosiga blå.

Där går någon ned till ladugårdsbyggnaden. Johan kan för avståndet och tårarna i sina ögon ej se om det är Stava eller

Klara. Johan vill vända om: – vart som helst – men ditupp vågar han icke gå.

Långsamt liksom tvekande sätter sig Johan i rörelse, stegen vackla motvilligt men ödesbestämt uppför backen.

Han vill ej ditupp till den röda byggnaden, men hans lemmar tvinga honom obevekligt mot målet.

Där vandrar Klara med oket över axlarna och de båda ämbarna fulla av vatten ned mot fårållan, från vilken högljudda bräkningar längtande hälsa henne. Hennes kjolar äro skörtade högt upp för att ej bliva nedspillda och för att hon mer obesvärat skall kunna kliva genom drivorna. –

Mätte hon icke vända sig om och se Johan!

Den förste som möter och igenkänner honom är Olle.

– Hö – husbonn – säger Olle med jubel i rösten och ett soligt fångrin över ansiktet – och han går emot Johan tafatt och förtjust med armen liksom litet sträckt till ett eventuellt handslag.

Olle finner icke något som helst märkvärdigt i att husbonden kommer vandrande i hög hatt och låga skor upp till Stensborg. Johan trycker hans hand hårt och kraftigt, och Olle säger endast:

– Välkommen tebaks – patron ha ju vatt i Öropa – hur va det där? –

Johan måste skratta – tårarna och den förtvylade smärtan äro övervunna. Han nickar muntert åt Olle och går med raska, snabba steg upp mot trappan. Den är ej skottad som eljest, det går endast en smal nedtrampad gång upp till dörren. Stavas trappa – är Stava sjuk?

Johan kastar av sig hatt och rock inne på kontoret och gläntar sedan på köksdörren:

Där sitter Stava och spinner vid spiseln.

Hon är åldrad och skrumpen och spökaktigt liten och gul, och hon lyfter ej huvudet och blicken, när hon frågar:

– Vem söks?

– God dag, Stava.

Hon har rest sig upp och tagit några steg emot Johan. I nästa ögonblick ligger hon gråtande i hans armar med huvudet mot den ena rockärmen.

Johan har aldrig tänkt att Stava var så liten.

Hon klappar endast hans ena hand och säger:

– Lilla herr Johan – lilla herr Johan.

Johan måste sätta henne i soffan och be henne göra i ordning kaffe:

– För jag är frusen skall Klara tro.

Han säger Klara och menar Stava, men hon har märkt hans felsägning.

Så går han in till sig på rummet innanför kontoret.

Där är kallt och oeldat och instängd kammarluft.

Johan tar upp sin nyckelknippa och öppnar chiffonjén och makar fram en stol till klaffen, där han sätter sig.

Allt går maskinmässigt, som i en dröm, och Johan börjar av gammal vana inför chiffonjén plocka upp och räkna sina pengar lika tanklöst och likgiltigt... där äro två francs och fyrtiofem centimes, en mark och nitton pfennige och ett falskt francstycke – i västfickan ligga fyra kronor och sjuttiosex öre. Han räknar igenom dem lika maskinmässigt och ordnar dem i högar efter storlek och land.

Plötsligt slår han armarna över huvudet och sjunker samman med ansiktet pressat mot chiffonjéklaffen.

Han hör Stava öppna dörren in till kontoret och ordna med kaffebrickan.

Johan kommer plötsligt ihåg en sommardag, då han satt där och slog i kaffe och i detsamma kommo två flugor jagande varandra och funno döden i det skållheta kaffet.

Johans fader hade sagt:

– Det var rätt åt de stackarna – så förälskad får man aldrig bli – då slutar det galet.

Han lyfter huvudet och rätar upp sig med en tung suck och ett förtvivlat trött leende och går därpå in i den lilla sängkammaren innanför för att tvätta sig och byta kläder.

Efter frukosten går herr Johan lugn och trygg omkring i hela huset: det eldas i alla kakelugnar och vädras i alla rum, och Johan hälsar på varje möbel och småsak, och varje ting hälsar honom välkommen, och en stor ro och en förlösande frid talar ur allt.

Det kommer ett befriat, oanat lugn över Johan. Allt är sig likt, allt håller av honom här.

Här är han hemma – hemma – här är hans värld och hans tillvaro. Allt annat är endast en vansinnig dröm, en hemsk marritt, ur vilken han nu fått vakna.

Johan tar Klara i famn och kysser henne, när hon kommer in för att hälsa. I farstun skakar han hand med Svensson, och mot alla är han munter och glad, och en stor tillfredsställelse och glädje utstrålar från honom, så att till och med Stava känner sig en smula lycklig och får litet färg på kinderna och glans i ögonen.

På kvällen sitter Johan tillsammans med Stava, Klara och Olle i köket.

Han röker gamla sjöskumspipan och berättar och berättar om allt, vad han sett. De kunna aldrig få höra nog, och det är som den underbaraste saga, och var och en fäster sig vid en speciell detalj, som han får särskilt kär och grubblar över.

Stava tänker på de fem-, sex- à sjuhundra år gamla adelsborgarna och palatsen med sina målningar och möbler. Klara häpnar över alla de dyrbara kvinnokläderna och smyckena, och hon blir understundom ifrån sig av invärtes smärta, hennes hjärta skälver vid tanken, att kanske herr Johan älskat en av de där kvinnorna. Olle grubblar över »åtmobin«, som går av sig själv fortare än det fortaste järnvägståg, och han sitter och flinar i sitt hörn och säger: åtmobin, åtmobin! –

Johan har endast en enda känsla av gränslös tillfredsställelse och vila. Tänk att något sådant finns i världen som detta lilla hemtrevliga kök. Han älskar och tillber allt med återseendets hänförelse:

Stängerna i taket, på vilka de runda, flata brödkakorna äro upphängda i sina hål – den öppna spiseln med sina underbara gamla bukiga kopparkittlar, kastruller och trefötter – kattorna, som värma sig vid spiseln eller ligga spinnande uppe i soffan hos Stava – flughåven och flugsmällan, som hänga kvar över skafferidörren sedan sommarens värmedagar – vattenämbaret med skopan att dricka ur – enrisruskorna i vråarna. Det finnes ej en liten småsak, som ej Johan uppmärksammar och tänker på.

Och människorna omkring honom, de kära på Stensborg, vars sällskap han så länge fått sakna, han ville taga dem alla i famn, och de se alla på husbonden med djupa trofasta ögon och känna alla samma lugna trygghet, och de krypa tillhoppa i köksvärmen och ljusskenet kring husbondens stol med samma känsla av säkerhet som vilsna djur, vilka äntligen funnit sin herde och den skyddande inhägnaden.

Stava tänker på alla skräckdrömmar och ångestvakor, på nyårsnatten, då hon stöpte bly och det blev en likkista i skopan, men hon vill icke någonsin förråda den synen och aningen för husbonden. Klara tänker på hur svårt allt har varit, hur Svensson varit närgången, och hur hon längtat och drömt om sin älskade husbonde.

Olle kan ingenting säga och ingenting tänka – han endast känner, att nu är allt som det skall vara, och hans ögon äro vidgade och klara av en enda stor glädje och hänförd tacksamhet.

Johan berättar och berättar med många ord och gester, och ett, tu, tre, glider sjöskumshuvudet av pipskäftet, som stått torrt och oanvänt så länge. Sjöskumshuvudet har fallit i golvet förr och aldrig gått sönder, men nu brister det i tre stycken mot stenläggningen vid spiselfoten.

Men Johan skrattar endast och säger tryggt och lugnt:

– Kära Stava, se inte så olycklig ut för det. Det här skall vi
nog laga – det och mycket annat –

Olle har somnat i sin hörna – sömn är hans högsta uttryck
för glädje och tillfredsställelse.

XIII.

Sedan hava dagarna gått i ständig verksamhet och arbetsiver. Det har varit mycket att göra på Stensborg, mycket har försummats och vårdslösets under husbondens frånvaro, och Johan har verkligen förstått, att på Stensborg betyder han något, att här finnes mycket att göra, mycket att ändra och förbättra och mycket att taga vara på, som han aldrig lagt märke till förut utan försummat under sina fantasipromenader och sitt luftslottsbyggande vid tobakspipan och paciencen.

Paciencen.

Johan skrattar bara han tänker på, huru han suttit i timmar vid chiffonjén och i nervspänning och oro avvaktat några kortlappars profetia och budskap.

Johan drömmer icke längre om penningvälde och oväntade framgångar och om det stora undret, som med ett trollslag skall förändra allt och komma människorna att buga för herr Johan Silfverstååhl. Han ser till och med en smula ringaktande på all den fåfänga strävan, som så länge ött hans och de gångna generationernas energi och arbetskraft.

Stensborgs fideikommiss- och godsägarfåfänga – det är en galenskap och en narraktighet, som man vill skratta åt med tårade ögon. Han tänker på den vanvettiga lyx, rikedom och förnämhet, som han sett utvecklas vid rivieran, all den högborna adel och penningmäktiga miljonärsaristokrati, som där framlever en sluten och exklusiv tillvaro. Han tänker på lyxvillorna, automobilerna och lustyachtorna och deras tråkiga ägare med deras innehållslösa och tomma njutningstillvaro och deras kvinnors narraktiga och ödsliga fåfänga.

Det finnes ingenting, som Johan numera så föraktar som fåfänga, yttre glans och högfärdiga later. Han har fått ett behov

att vara ärlig alltigenom, att ej överdriva och bortljuga något, inga omklädnader och inga omskrivningar. Man måste riva bort draperierna och taga upp kampen mot den nakna verkligheten med hårda, fasta händer och klara, genomskådande ögon.

Rikedomens och bördens relativitet har Johan känt och förstått. Alla drömmens såpbubblor hava brustit sönder, all ansträngd uppblåsthet har skrumpit samman och torkat ihop. Men Johan äger i stället något, som är orubbligt och vederhäftigt och duger att taga på med tunga, hårda händer: Stensborg och arbetet.

Allt som han försummat, ringaktat och sett ned på, men som är hans verkliga hem och uppgift, och som icke har vacklat och dunstat bort som allt annat under erfarenheterna och tillnyktrandet.

Johan förstår, att det varit hela hans förflutna livs förbannelse och svaghet, att han väntat gåvor från ovan och presenter av tillvaron, att han fordrat det stekta sparvar skulle flyga i hans mun och guldäpplen falla ned i hans sysslolösa händer på knät, att han ej kunnat förstå tillvarons enda villkor för framgång, att han ej genomskådat livets princip, som är rörelse och icke vila.

Han hade ju levat som den uslaste av nomader, flyktigt och ovärdigt i den för varje kväll på en ny plats resta tillfälliga tälthyddan av tanklösa och sterila fantasier. Han hade varit oförmögen som den outvecklade vilden att fatta ett sammanhang i de skiftande dagarnas lopp, att sammanbinda de flyktiga och tillfälliga drömmarna till en konstant vilja mot ett bestämt mål; han hade varit oförmögen att lyfta det väsentliga över de tillfälliga nyckernas och stämningarnas *Fata morgana* till en bestående byggnad. Han har varit tillfälligheternas träl, den av varje hägring ständigt från vägen vilseledde, en underlägsen och *biltog* halvmänniska.

Han har suttit sysslolös inne på kammaren, medan han vän-

tat att Lyckan helt plötsligt skulle stanna med sin vagn utanför dörren, gå uppför trapporna och in i hans rum för att skänka honom sina rikedomar och förälskat förklara, att han var hennes herre och världens allsvåldige lyckoprins.

Johan ser med ett blekt och kallt förakt på sitt döda och förgångna jag, hur han försummat och vanskött allt och aldrig förstått begagna de medel och utvägar, som verkligen funnos på Stensborg.

Nu gäller det att söka taga igen allt det försummade och föspillda, att gottgöra, reparera – och bygga vidare.

Bygga vidare!

Det ligger en förtrollande klang i bara ordet, som låter Johans ögon glänsa och blodet flyta snabbare genom hans ådror.

Nu är allt arbete och verksamhet. Det förflutna är dött och begravet, och om framtiden drömmer Johan icke längre:

Den skall växa organiskt ur nuets arbete som sädesståndet ur rågkornet.

Johan tänker knappast på den falska växeln. Han kan endast se den som medlet för honom att bli den han nu blivit. Han får naturligtvis undvika att besöka Stockholm. Han har för resten ingenting där att göra, och inte orkar en stor bank bråka och söka i årtal för en spottstyver på två tusen kronor.

Själv har Johan en dag farit över till Nyckelby och avlagt ett besök hos gamle barons andre son, disponenten baron Fredrik Kurck. De hava haft ett långt enskilt samtal, och Johan har klarlagt för honom Stensborgs affärsställning: allt utom växeln.

Disponenten och Johan hava känt en inbördes sympati – de hava båda talat som praktiska, nyktra män och hos varandra kvarlämnat ett ömsesidigt intryck av lugn, manlig saktighet. Baron Fredrik Kurck har påtagit sig gamle barons borgensförbindelse, och banklånet är ordnat.

Nu är Johan sysselsatt med att bringa allt på Stensborg i

reda. Det är många små inkomstkällor, som försumrats, många ekonomiska förhållanden, som vårdslösats:

Det är mjölken, som alltid sålts till Rörsta mejeri och betalats efter lantpris. Nu har Johan gjort kontrakt med ett av Kneippbadens hotell, och varje dag för tåget in Stensborgsmjölken till Norrköping, och Johan har en ökad dagsinkomst av nittio öre. Det gör över trehundra kronor om året – en svindlande summa på Stensborg.

Det betyder helt enkelt otroligt.

Det är fåren, som man hållit för ullens skull, men som om vintern kosta mer i foder än de inbringa för året, och som dessutom taga för stor plats med sin fålla i själva ladugårdslängan, så att korna stå för trångt.

Nu skola alla fåren gödas och säljas på lämplig tid, och vägen mellan fållan och kostallet skall slås ut, och man skall på så sätt kunna lägga upp fyra kor till av kvigkalvarna. Det betyder många liter mjölk till om dagen och många runda präktiga femöringar i säker inkomst. –

Men Johans närmaste stora framtidsplan är anläggandet av ett hönseri. Hela den så kallade stora trädgården skall delas i två hälfter:

Den övre skall omläggas till köksträdgård, och den nedre skall sammanslås och inhägnas tillsammans med den lilla dammen ovanför ladugårdsbyggnaderna, vars vatten ej behövs för kreaturens räkning, men i stället kan förvandlas till den utmärktaste lilla ankdamm.

Nedre botten av vänstra flygeln skall röjas ut och omändras till hönshus. Olle får bo uppe på vinden som hönsgubbe – han börjar bli för svag, glömsk och gammal – och Klara får flytta upp i stora byggnaden. Där finnas så många obegagnade rum.

Denna stora omändring skall Johan börja sätta i verket på sommaren, när man fått in litet pengar för mjölkleveranserna.

Den enda, som ej uppskattar Johans alla små förändringar

och förbättringar, är Stava. Hon ser på alla husbondens nymodigheter med en inåtvänd och bitter motvilja. Hon kommer ständigt ihåg, vad hon såg på nyårsnatten, och i allt Johans görande och låtande finner hon endast ett neddragande och nedrivande av Stensborgs gamla godsägartraditioner.

Hon tycker ibland, att herr Johan resonerar och handlar som en bonde och inte har någon rätt aktning varken för sig själv eller Stensborg.

Kanhända ser Stava också en smula rätt:

Det har kommit något bondskt tryggt och sävligt över Johan. Hans blick är icke längre svärmodig och inåtvänd, den ser lugnt och iakttagande på allt, som den möter, och den undviker ingen och intet. Han har aldrig några drömstunder vid toddybrickan, och när han är inomhus, håller han mest till inne på kontoret eller ute i köket.

En dag har Johan varit uppe på föräldrarnas sängkammare, som ligger innanför matsalen, och som stått obegagnad sedan faderns död.

Det har varit en underlig känsla för Johan att beträda detta rum, som i föräldrarnas livstid var en helgedom och ett underverk, som endast sällan fick beträdas och beskådas.

Han återsåg den väldiga gamla mahognysängen, som var djup och bred som ett helt rum.

En sällsam och högtidlig känsla grep honom.

Johan anade och såg alla de generationer av Silfverstååhlar på Stensborg, som levat och dött i den sängen.

Där hava far och farfarsfar och han själv blivit födda. I den hava brudar stigit som unga flickor, älskat, sörjt och avlat, åldrats och burits ut som döda, och nya unga kvinnor hava vilat i dess famn för att föda och förintas.

I den sängen hava herrarna Silfverstååhl fötts, gift sig och dött.

Släktet och släkten leva inom dess låga snidade kanter – dess fyra fötter hava under ett sekel burit en ätt genom tillvarons skiftande enahanda liksom ett fartyg för resenärerna över havets vågor.

Det är Johan som vore detta Stensborgs verkliga palladium, och den gamla mahognysängen väcker en djup känsla och längtan i Johans hjärta och sinnen.

Han längtar att själv få stiga i den med en kvinna vid sin sida, att älska och föda och vakna varje morgon och somna varje kväll i det trygga medvetandet, att en annan lever vid ens hjärta, tänker och känner med ens egna drömmar.

En svindlande ljuv känsla bräddar Johans hjärta.

Nu längtar han till barn, som skola binda honom ännu fastare vid jorden och arbetet, barn, som skola skänka hela hans tillvaro dess naturliga förklaring och låta honom känna dubbelt ansvarsfull och dubbelt lätt hans egen uppgift och plats i sammanhanget med jorden och de gångna generationerna.

En dag störtar Johan Stava i en namnlös smärta och förtvivlan.

Johan har låtit möblera om och iordningställa sängkammaren för egen räkning och flyttat in i den. Hädanefter skall Klara icke ligga i pigkammaren utan vid herr Johans sida i den stora äkta sängen – Silfverstååhlska mahognysängen.

Johan älskar Klara som han älskar jorden och Stensborg, och Johans sinnen, som vaknat och vuxit i Melanie de Mervilles armar under den underliga och redan glömda vistelsen vid rivieran, hava längtat till Klara med sunda friska instinkters längtan till sunda friska lemmar.

Allt har varit så enkelt och naturligt. – De hava böjts utan strider, grubbel och tvekan intill varandra av en makt, som varit starkare än dem båda, och ron och stillheten och arbetslusten hava vuxit ur famntagen och vilan.

Nu skall han endast taga ut lysning.

Allt är dubbelt naturligt och dubbelt betydelsefullt, och Johan känner från det han vaknar på morgonen tills det han somnar på kvällen en enda känsla:

Att han är hemma och har funnit sitt – sin plats i tillvaron och sitt rätta jag.

XIV.

Hovrättsnotarien Henrik Silfverståahl anser sig verkligen mer än någonsin förr hava skäl att vara missnöjd med sin broder Johans uppförande och sätt.

Denna lotterivinst, som han bortslösat på en utländsk resa utan att ett ögonblick hava tänkt på, att hans broder kunnat göra ett oändligt mycket bättre bruk av den, har fullkomligt varit en förolämpning för Henrik. Denna resa, utan att ens personligen hava tagit avsked av honom, har ju icke varit bättre än en rymning.

Och nu efter hemkomsten har Johan icke sökt upp brodern eller gjort visit hos den nya släkten, utan till och med skrivit, att han för sitt arbete antagligen ej har tid att bevista broderns bröllop, men att han själv snart skall fira sitt bröllop – med en ladugårdspiga.

Det är ju en ren förolämpning.

Henrik Silfverståahl har alltid ringaktat och sett ned på sin äldre broder. Uppfostran i hemmet grundlade denna uppfattning: där var Henrik den begåvade, skötsamme och väluppfostrade, medan Johan var det svarta fåret. Skolan hade ytterligare understrukt denna Henriks överlägsenhet, och när de råkats på ferierna, hade alltid Henrik tagit ledningen, givit råd och sökt uppfostra den äldre.

Det hade aldrig varit någon riktig syskonkänsla emellan dem, och Henriks vistelse i Uppsala hade endast yttermera skilt bröderna. Aldrig kunde Johan skicka tillräckligt med pengar, alltid klagade han över ekonomiska trångmål, och han vågade till och med giva Henrik förebråelser och mana honom att vara sparsam.

Det var ju löjligt rentav.

Henrik hade kommit in i ett kotteri av rika pojkar – juris studerande liksom han. De hade varit stockholmare och haft vador och krav på livet, och Henrik hade så gott, han kunnat, sökt följa med och efterapa dem.

Det låg i Henrik Silfverstååhls natur en stor assimilationsförmåga och ett begär att komma sig fram i världen och bliva omtalad. Hans uppfostran hade stärkt och utvecklat hans medfödda egoism och likgiltighet för andra, och i Uppsala hade han sett dessa sina naturliga anlag sätta i system och predikade som livets enda verkliga visdom.

Man skulle hävda sig själv och inte tänka på andra – det senare tydde på sentimentalitet och svaghet och var ett tecken på underlägsenhet och livsoduglighet.

Henrik hade tillfullo förstått uppskatta den nya visdomen, och hans naturliga imitationsförmåga hade låtit honom med lätthet tillägna sig kotteriets jargong och modesynpunkter.

Henrik hade varit Verdandist och socialradikal nästan socialdemokrat, därför att det passade sig bäst och alla, som han såg upp till och ville efterlikna, voro detsamma. Han hade blivit ansedd som en begåvning, därför att han tänkte och trodde som de andra, vilka själva betraktade sig som begåvningar och framtidsmän.

Han hade en stark fysik och ett gott minne och led ej av någon blygsamhet eller begär att gömma sig undan.

Han lärde sig snabbt sin roll och kunde snart spela den med brio.

Även hans studievänner skattade honom högt, och han hade en stor relations- och vänskapskrets från de sociala diskussionerna på Verdandi, [Laboremus](#) och [Studenter och arbetare](#). Hans förlovning med Elsa Herner hade endast accentuerat hans ställning som en synnerligen lovande framtidsman.

Att han var adelsman endast ytterligare framhävde det förtjänstfulla i hans radikalism och hans övertygelses ärlighet och

hade dessutom haft ett bestämt inflytande på Elsa Herners tycke och känslor för honom.

Elsa Herner hade legat i Uppsala samtidigt som Johan och tagit filosofie kandidaten med statskunskap som huvudämne. Hon var en modern frisinnad kvinna med alla sin omgivnings åsikter och tankar och en stor förmåga att uttala andras meningar med en pondus som vore de av henne nyupptäckta och hennes egendom.

Men hon var också kvinna, och som kvinna älskade hon att bli uppmärksammad och ständigt få briljera, och där hennes begåvning inte räckte till, fick hennes mörka skönhet med de skenbart eldiga dragen föra hennes talan. Hon hade varit beundrad och uppbugen av de flesta manliga kamraterna och blivit betraktad som ett fenomen.

Hon var torr och kall och visste vad hon ville, och hon drömde endast om att bli en inflytelserik och ryktbar kvinna. Som gift skulle hon hava en stor salong, där alla samtidens ryktbarheter på det politiska och litterära området råkades för att lyssna till henne som till den stora sibyllan och hemliga ledarinnan vid rådslag och beslut.

Elsa Herner var härsklysten, och hon hade sin familjs förmåga och anlag att göra sig gällande och driva sin vilja igenom. Hon var kall, beräknande och aldrig omedelbar: hennes jämnåriga manliga umgänges hyllning hade aldrig talat till hennes hjärta och sinnen.

Hon tog emot deras tillbedjan kall och drottninglik, endast någon ensam stund med ett hemligt agg över att hon aldrig kände behov att verkligt giva sig hän och glömma sig själv. Hon hade velat vinna en grevlig docent i litteraturhistoria, men då hans hyllning aldrig gick över salongsartighetens stadium, bestämde hon sig lugnt och beslutsamt för Henrik Silfverståahl.

Hans livsåskådning och program syntes henne så stridande mot det, han borde känna och tänka, att hon blott därför trodde honom vara den gedignaste och ärligaste av broderns vänner.

Men hon var även tilltalad av hans adelskap.

Det skulle verkligen vara lustigt att komma in i adelskalendern och bliva välboren och få umgås med en människokast, som hon icke kände till, och där hennes frisinne och demokrati, trodde hon, skulle göra sig dubbelt gällande och verka dubbelt farliga och skrämmande.

Hon hade aldrig tänkt sig, att även inom adeln finns det fattiga och rika och olika sociala lager, som leva efter samma lagar för repulsion och attraktion som de övriga samhällsklasserna. Hon hade inbillat sig, att var man adel, tillhörde man i och med detsamma en sluten kast med ett visst socialt frimureri, och det roade både hennes intellektuella nyfikenhet och hennes kvinnligt sociala fåfänga att komma in i och underfund med denna främmande miljö.

Henrik hade aktat sig för att taga henne ur denna villfarelse, och endast för hennes skull hade han gjort visit hos och återknutit förbindelsen med den nuvarande huvudmannen för den friherrliga ätten Silfverstååhl, den högt aktade översten vid generalstaben baron Claës-Otto Silfverstååhl.

Hans visit hade blivit upptagen på det bästa sätt, och både översten, hans friherrinna och hans son, löjtnanten vid Svea livgarde Thure-Gabriel, skulle bevista Henriks och Elsas bröllop, som skulle vara ett kyrkbröllop med marskalkar och tärnor, uniformer och yttre ståt.

Och nu tänkte Johan icke komma.

Henrik nästan hatade sin odåga till broder, som bara skämde ut honom. Richard Herner hade sett honom äta middag på Rosenbad fullkomligt berusad och pratande med vilda gester. Svågern hade till och med gjort en antydning, att han fruktade Johan vara alkoholist.

För resten var Henrik själv icke riktigt nöjd med sin förloving.

Elsa Herner hade den starkare viljan av dem båda, och hon ordnade och bestämde allt med den starkastes rätt. Hon hade bestämt sig för äktenskapsförord, och hon köpte möbler och bestämde våning på egen hand, men var på samma gång eller sökte, rättare sagt, inbilla sig själv, att hon var passionerat förälskad i Henrik.

Det tillhörde hennes egen, hennes familjs och hennes umgänges åskådning och livsuppfattning, att man skulle vara vilt passionerad och hänsynslöst berusad av kärlek, när »den stora lidelsen« kom. Den skulle ej hava plats för förnuft och resone-mang, och med sin fasta och kloka vilja spelade Elsa Herner nu »une grande amoureuse« med en sådan framgång, att hon bedrog andra, Henrik och nästan sig själv.

Hon var under förlovnings-tiden ständigt exalterad, och hennes torra nyktra stämma frossade i stora ord och talade vidlyftigt och anspråksfullt tomma och krystade orakelspråk utan omedelbarhet och äkta känsla.

Hon förde dagbok över sin kärlek – den skulle bliva ett minne för henne och hennes efterkommande – kanske skulle den engång tryckas – »Elsa Herner, dagboken om en passion« – och hon fyllde den med stora fraser och oratorisk grannlåt.

Hon docerade över sin passion teoretiskt och spetsfundigt och levde med lust och glädje i en uppstyltad och överklig känslvärld, medan hon lugnt och praktiskt ordnade och bestämde allt för bosättning och bostad.

Hon älskade för resten verkligen Henrik, men på ett ärligt och borgerligt sätt och med vad hon kunde känna av ömhet och hängivenhet, och vad som brast däri för henne själv, fyllde hon ut med en viss rent sinnlig känsla, som smekningarna väckte och höllo vid liv hos henne.

Hon skulle egentligen önskat Henrik en smula mer animalt

betagen och våldsamt för att vara riktigt genomnöjd med sig själv, sin kärlek och den roll, hon spelade. Henrik föreföll henne ibland en smula för *comme-il-faut* och väluppfostrad, men han var i alla fall bra sådan han var, och hon drömde om sin politiska och litterära salong och kommande maktställning.

XV.

Morgonen efter Henriks bröllop vaknade Johan på sitt hotellrum i Stockholm med en känsla av skräck och oro, som kom honom att sluta ögonen och vilja somna om igen. – Han ville icke stiga upp och gå ut på gatorna, han ville sova hela dagen och först till kvällen kläda på sig och taga en vagn direkt ned till tåget.

Två gånger hade han på natten vaknat ur hemska och vidriga mardrömmar, som kommit honom att fara upp ur sängen med bultande hjärta och ångestsvelt kring pannan. –

Han hade gått in genom porten till det Hernerska huset vid Strandvägen, men stannat i första trappan, då han fått se Elsa Herner stå ensam och balklädd i portvaksrummet. Han ville just tilltala henne, då en tiggare kommer fram bakifrån, slår ikull och mördar hans svägerska, utan att hon ger ett ljud ifrån sig eller gör en gest.

Johan ser mordverktyget och hur hon faller tillsammans som en tung livlös massa.

Mördaren observerar icke Johan, och plötsligt ser han, att det är pojken i smokingen, som for med lyxexpressen Paris-Rom. I detsamma kommer polypmannen in och pekar med ett hånskratt på Johan...

Han hade vaknat vid att sitta i sängen med en känsla av fysisk skräck, som nästan lockat till kräkningar.

Efter timmars vaka somnade han in mot morgonen.

En poliskonstapel kommer fram till honom och börjar prata vidlyftigt och med långa omsvep. Johan förstår ej vad han säger och vad han vill – konstapeln går honom närmare in på livet, i det han sänker rösten till viskningar.

I detsamma förstår Johan att det är ett försök till penning-

utpressning. Han vill pressa pengar ur Johan med en anklagelse för sedlighetsförbrytelse – han har vittnen gömda någonstans bakom sig, och Johan ligger hjälplös i nattskjortan i sin säng. –

Han vaknade vid att stå på golvet under vilda försök att slå ikull konstapeln.

Johan klädde sig sent, långsamt och motvilligt, medan tankarna så småningom började kretsa kring den föregående dagens stora händelse, Henriks bröllop och avresa. –

Det hade varit en lyckad och glänsande fest – allt hade varit lyckat med Henriks förlovning och giftermål. –

Johans presenter av de gamla dyrbara nedärvda släktninnena till lysningen och bröllopsdagen hade väckt kolossalt och berättigt uppseende. Alla Elsas släktingar kunde icke nog beundra alla dessa dyrbara antikviteter och familjeskatter, och tant Beate-Jacqueline Benzeltjerna hade skänkt den gamla Hauptstjerna sekretären, som direktör Joseph Krumm försäkrat skolat kosta sex tusen på en auktion hos Bukowski och nu vore värd sin vikt i guld, när man kände alla dess ägare och visste, att den alljämt skulle ärvas genom generationer. –

Det hade varit fullt av uniformer och fina namn från börserna och affärsvärlden, och Richard Herner hade skrytsamt sagt till Johan, att vid det bröllopsbordet satt bara av Elsas släkt trettio miljoner. –

Johan hade gjort en bekantskap, som han önskade odla och fortsätta – det var hans frände löjtnanten Thure-Gabriel Silfverståhl.

Det var en karl det. De hade från början känt sympati för varandra, och i dag skulle de råkas på förmiddagen för att resonera om slakten och dess förhållanden. Thure-Gabriel hade hört att Johan ägde ett gammalt släktarkiv med dagböcker och brev i massor, och han endast längtade att få fara ned till Stensborg och studera det.

Allt var så underligt.

Detta långa släkthat och denna nedärvda fiendskap hade nu genom Henriks giftermål med ett utplånats. –

Det måtte i alla fall varit något bra med denna förbindelse, och Johan började känna mer aktning för Henrik.

En sådan framgång vinner man icke utan att förtjäna den, sade Johan sig själv, och han hade med glädje börjat söka utfundera de Henriks goda sidor, som berättigat honom till en sådan framgång.

Johan har nämligen en vidskeplig känsla och inbillning, att varje människa får det här i världen som han själv är värd och förtjänar det. Man får ingenting till present, det är Johans filosofi om lyckan och framgången.

När Johan druckit morgonkaffet, gick han ut – han hade ju stämt möte med Thure-Gabriel och det dugde ej att mankera. Eljest skulle han helst velat stanna inne på hotellet och fara hem på kvällen.

Stockholm är en farlig plats – där vänta upptäckten och straffet.

Johan har aldrig haft några samvetskval för det rent materiel- la i sin förbrytelse, och hela tilldragelsen är nästan glömd, bor- ta och överklig som hans resa och vistelse vid rivieran.

Det är en dröm, en fantasi eller något, som rör en annan män- niska än den Johan Silfverståahl, som nu vandrar Malmskillnads- gatan fram. Det kan endast sticka till någon gång med skräck kring hjärtat, när han tänker på möjligheten av att upptäckas.

Men ingenting kan bli upptäckt. Johan skall engång hava kunnat förtjäna och lägga av så mycket, att han kan betala de två tusen med ränta som ett lån. Stensborg kan föda sin man och lämna pengar över, om man rättar mun efter matsäck – och det gör Johan. Nu kan han göra det, ty han har endast sig själv att sörja för och slipper Henriks penningkrav.

För resten struntar han egentligen i Henrik, hans rikedom och hans nya släkt. De komma nog aldrig att råkas eller umgås närmare. De bo ju alla i Stockholm, och dit tänker inte Johan resa på många år nu.

Det är sista gången han är i Stockholm, innan växeln betalts.

Och sedan! Ja, sedan kommer Johan nog inte att hava något att uträtta i Stockholm, och då är han gift, och inte kommer släkten att besvära hans hustru med visiter. Varken honom eller Klara!

Johan känner sig fri och stark.

Allt är fullkomnat och genomlidet, och han vill inte byta sin ställning mot någons, vore det så en Rotschilds. Han känner sin plats och sin uppgift, han har sitt hem och sitt verk, och allt annat är honom likgiltigt och främmande.

Johan känner, att någon fixerar honom, och lyfter blicken.

Det är kamrern från Industribanken.

Allt snurrar runt en sekund – Johan rodnar och söker likgiltigt vända bort blicken, i det han låtsas titta i ett fönster och gå vidare.

Det är ju Tempelmans antikvariat. –

Nu har väl mannen gått förbi. –

Johan vänder sig om, mannen har stannat och tittar efter honom.

Deras blickar mötas, och i nästa sekund springer Johan Malmkillnadsgatan nedför som en vansinnig och tar av en tvärgata. –

Plötsligt stannar han lika oöverlagt som han börjat springa.

Det är något så fegt och ömkligt att springa på detta sätt som en tjuv. En Silfverståahl, som flyr!

Johan vänder sig beslutsamt: rädd? feg? – Aldrig mera!

Johan känner sig lugn – stolt och stark. – Det är något som avgöres inom honom.

Nu skall han bliva fri – alldeles fri – ingenting mer att vara rädd för och undvika – allt skall bliva rent och klart utan lögn

och omsvep. Allt skall bliva sanning. En karl står vid sitt ord och en käring vid sin påse – en man bär ansvaret för sina handlingar! –

Johan går med stora steg emot sin förföljare, som förvirrad stannar, då Johan lyfter på hatten och sträcker fram sin hand.

Den lille fete kamrern är andfådd och trycker handen mot hjärtat. Hans hatt sitter bak i nacken och hans ögon stå på skaft – Johan måste draga på mun – han ser så genomgående löjlig ut. –

Kamrern blir ytterligare förvirrad. Han har tagit miste – en sådan fatal situation! Han rodnar i sin tur och säger ursäktande och förläget:

– Förlåt – det var en flyktig likhet – den där växeln – det är ju inte herr Bergström på Vilan?

– Nej – men det är jag som skrivit den där växeln.

Kamrern förstår ej det hela, och han frågar nästan med avbön i rösten:

– Skulle ni vilja följa med till polisstation?

– Så gärna, säger Johan, och kamrern ropar an en droska.

När Johan kommer in i sin cell efter att hava förhörts inför förste stadsfiskalen och blivit förklarad häktad, faller han för första gången sedan barndomsåren i djup gråt.

Det är en lättnad att gråta på samma gång, som han känner en djup och ny sorg.

Det är ingenting, som han sörjer över för sin egen person. Allt är som det skall vara – det hade nog dragit många år att betala växeln. Nu behöver han inga undanflykter och ingen rädsla längre.

Men det är en detalj vid förhöret, som skakat honom.

Det har ju antecknats i ett stort protokoll vem han är son till – son till godsägaren herr Henrik Silfverståahl på Stensborg, född 1841.

Det är sina förfäder som han vanärat – icke sig själv.
Men även det skall han försona!

XVI.

Allt är förändrat på Stensborg.

Gamle hovrättsassessorn, som stiftade fideikommisset, hade icke för inte varit en lagens man och handhavare – en paragraf i fideikommissbrevet har bestämt att ingen får besitta Stensborg, som varit eller blir dömd till [vanfrejdsstraff](#).

Henrik hade som jurist haft reda på klausulen, och fideikommisset har frändömts Johan till förmån för hans yngre broder.

Men vad skulle fru Elsa Silfverstååhl, född Herner, finna för glädje på Stensborg?

Hon har varit nere och sett på gården och funnit den liten och lustig, men alltför ful och obetydlig och för långt från Stockholm för att hon skulle vilja bo där. Med Kungl. Maj:ts tillstånd har fideikommisset fått försäljas med villkor att hovrättsnotarien Herr Henrik Silfverstååhl för försäljningssumman inköper en egendom eller fastighet, på vilken fideikommissinstitutet skall överflyttas.

Men på Vikbolandet vill man icke se främlingar göra intrång på gammal släktjord, och Johan Silfverstååhl är ingen dömd och förkastad man där nere. Det har varit ett dovt missnöje och en ärlig förbittring mot hans broder, och när Stensborg försåldes på auktion, ropades gården in av ett [konsortium](#).

Det var disponenten baron Fredrik Kurck, som garanterat åtta tusen, där var Klaras fader, en bonde i Vankif, som givit fyra, där var löjtnant Thure-Gabriel Silfverstååhl som för tre tusen övertagit det gamla familjearkivet där var patron på Rörsta, som givit ett räntefritt lån på tre tusen, och där var tre gamla storbönder som tecknat borgen på ett banklån för samma summa.

Stensborg hade inropats av konsortiet för Johan Silfver-

stååhls räkning, och genast efter köpet avskildes torpet Gatan, som för en summa på femtonhundra kronor övertogs med stående gröda av stataren Svensson. Gatan är ett torp, som är värt mera, och nu är Svensson självägande småbrukare och har nått målet för sitt livs ärelystnad.

Johan hade genast, sedan det domen fallit, låtit viga sig vid Klara, som skulle föda honom ett barn, och Klara sitter nu som husmor på Stensborg, som skötes för Johans räkning.

Hon skriver en gång i veckan brev till Johan och berättar, hur hon längtar efter sin make, hur den lille Johan-Henrik växer och blir större och starkare för var dag och redan kan säga far – hur allt förlöper på gården, och hur allt skötes efter Johans råd och anvisningar.

Klara berättar om allt som händer. Endast en tilldragelse har hon förteget för Johan – Stavas död. –

Stava hade hängt sig i vedboden några dagar innan auktionen, och blivit begravnen i tysthet.

Olle går som hönsgubbe i den stora nyinrättade hönsgården – han har satt sig in i de nya förhållandena och är nöjd med allt. Han har endast svårt att komma ihåg det Klara heter frun. Men så småningom kommer han nog att lära sig även det.

Johan har i fängelset fattat ett beslut, som gjort Klara en smula ledsen, men hon har böjt sig därunder som hon fogar sig efter allt, som hennes herre och husbonde befäller och finner för gott.

Johan har velat straffa sig själv. Fängelsestraffet har endast varit en formel och en ceremoni, som icke lättat hans känsla av skuld och förbrytelse. Det är varken mot samhället eller Industribanken, som Johan förbrutit sig det är mot förfäderna och släkttraditionerna – och Johan har avsgat sig sitt namn och fått tillstånd att kalla sig Stål.

Han är nu bonden Johan Stål på Stensborg. Han är sin egen man – inga falska hänsyn och anspråk snärja honom längre i

något nät av lögn och förställning, och hans barn skola växa upp som fria bondemän i kärlek till jorden och arbetet.

Johan har blivit frälst och förlöst ur det gångnas bojor och band. Han har gått tillbaka i den stora bondehären, som hans förfäder engång på femtonhundratalet utgått ur.

Han har gått tillbaka till förnyelse och pånyttfödelse som så många andra gamla adelssläkter, vilka icke längre mäktat fylla sin ställnings former och anspråk. Han har, gått tillbaka till urgrunden, till glömskan och namnlösheten på självplöjda tegar som [de gamla Walkendorfarna](#), vilka voro danska riksråd och stormän på den tid, då Silfverstååhlska namnet icke fanns – som ätten Svenske, vilken är äldre än Brahar och Oxenstjerner och som nu lever utan sina fäders namn liksom folkungaättlingar ännu leva bland bönderna vid Vättern och kring Tåkern med bondenamn och bondestolthet.

Allt är skingrat, förändrat och nytt – endast ett är alltjämt kvar och väntar troget Johan:

arbetet och Stensborg.

Kommentarer och ordförklaringar

Denna nyutgåva av *Stensborg* följer texten i romanens andra och reviderade upplaga, den som ingår i *Valda berättelser av Sven Lidman* från 1924. Sedan diktaren genomgått sin omvändelse och slutit sig till pingstväckelsen var han mycket tveksam om han över huvud taget skulle gå med på att den skönlitteratur han skrivit fick utges på nytt. Omsider gav han sitt tillstånd, men han gick noggrant igenom romanerna och strök allt det som han inte längre ville kännas vid. I *Stensborg* har denna censur bara gått ut över enstaka kraftuttryck och ett par milda frivoliteter. Då *Valda berättelser* kom ut skrev Sven Lidman ett långt förord där han sin vana trogen skildrade sitt gamla liv som hedning och sitt nya liv som frälst. Det har inte medtagits här, helt enkelt därför att jag inte tror att det till sin anda överensstämmer med den fördjupade och friare livssyn som han på äldre dagar nådde fram till.

- 21 *Fideikommiss*: (av latinets *fidei commissum* 'anförtrott åt heder'n) Egendom som till följd av förordnande eller testamente skall stanna inom viss släkt. I Sverige började fideikommiss att etableras från mitten av 1600-talet, och rätten att skapa sådana kvarstod när det gällde fast egendom obegränsad fram till år 1810. 1963 beslöt man att avveckla fideikommissinstitutet.
- hovrättsassessorn*: Vid tiden för dessa händelser, alltså slutet av 1700-talet, motsvarade titeln *hovrättsassessor* närmast den nuvarande titeln *hovrättsråd*.
- chiffonjé*: Byrå med uppfällbar klaff.
- 22 *chevalier de l'étoile polaire*: (fra.) 'riddare av nordstjärneorden'.
välborne: Titel som förr ofta användes om obetitlade adelspersoner, alltså ej om grevar och friherrar.
- trampkvarn*: Drivanordning bestående av en trumma som ficks att rotera genom att en eller flera människor trampade den runt på för ändamålet avsedda pinnar eller fotsteg. Ofta användes fångar som trampare. Här symboliskt om en fastlåst, hopplös situation.
- 23 *sjöskumshuvud*: Huvud på en sjöskumspipa. Sjöskum – detta namn eftersom man förr trodde att materialet bestod av stelnat sjöskum, även kallat *sepiolit*, är ett magnesiumsilikat som har stor porositet och som flyter på vatten. I fuktigt tillstånd är det lätt att skära och användes därför gärna förr till piphuvuden.
- knaster*: Ett slags enklare röktobak, ursprungligen förpackad i korgar. Det grekiska ordet för korg är *kanastron*, därav det svenska ordet.
- antimakassen*: Antimakass var en mindre duk som förr lades på stol- och soffryggar för att skydda mot den hårväxtbefrämjande makassaroljan som från 1800-talets mitt blev populär bland herrar. Makassaroljan exporterades mest från staden Makassar i holländska Ostindien, nu Indonesien.
- 24 *dalkarlsklockan*: 'moraklockan'. Uppfinnarnillet Kristoffer Polhem grundlade en fabrik i Stjärnsund i Dalarna, och här gjordes både tornur och väggur. Det var troligen härifrån som idén hämtades för den tillverkning av »dalkarlsur« eller »moraklockor« som drevs som hemslojd på flera stäl-

len i Dalarna, särskilt i Mora socken. Det var mest golvur med pendel och s.k. släphaksgång. Sådana klockor såldes för 6 à 8 riksdaler och spriddes genom gårdfarihandlare. Det är säkert ett sådant ur som Johan Silfverståahl har i sitt kontor.

toddybrickan: Toddy var ursprungligen namnet på en dryck som framställdes genom jäsning av saften från vissa palmers stam, främst solfjäderspalmen, som på hindispråket heter *tádi*. I Västerlandet blev toddyn – även kallad *tuting* – en mycket populär sällskapsdryck, den bestod mestadels av varmt vatten, socker samt konjak, arrak, rom, whisky eller vin.

26 *spettorn*: 'inspektorn'. *Stationsinspektör* var förr titeln på den som förestod en svensk järnvägsstation.

28 *åbobyggnad*: Byggnad som tillhörde en annan (i detta fall Stensborg och Silfverståahlarna) än den som bodde där men till vilken den boende hade långvarig eller ärftlig besittningsrätt.

33 *stockar och laddstakar*: Laddstock eller laddstake var en smal cylindrisk stång av trä eller järn (här alltså av trä, ebenholts) med vilken krutladdningen och kulan nedfördes i pipan på äldre tiders handeldvapen som var »framladdade« eller mynningsladdade. De jaktbössor som hänger på Stensborg måste vara mycket gamla eftersom de hade laddstakar av trä – järnet började ersätta träet redan vid mitten av 1700-talet.

kruthorn: Kruthornen var ofta gjorda av oxhorn, därav namnet, men också av trä. De var ofta rikt utsirade och ornamenterade. De hörde samman med de mynningsladdade gevären och försvann med dem.

34 *Piranesi*: Giambattista Piranesi (1720–1778), italiensk arkitekt och kopparstickare, berömd särskilt för sina gravyrer från den klassiska romartiden. Hans son Francesco Piranesi (1758–1810) fullföljde faderns arbete – deras gemensamma verk utgör mer än 2000 blad. Det är osäkert vilken av dessa konstnärer, fadern eller sonen, som här avses, de flyter ofta samman till en person.

Venus rustique: 'lantlig Venus'.

- 36 *Verdandi*: Politisk obunden studentförening och diskussionsklubb bildad i Uppsala 1882 på initiativ av Karl Staaff. Verdandi blev snabbt en härd för liberal och frihetlig samhällssyn och flera generationer av framträdande frisinnade och socialdemokratiska tänkare och politiker har här fått sin första skolning. Verdandi utgav också en rad skrifter; från 1888 till 1954 utkom »Studentföreningen Verdandis småskrifter«, över 500 nummer, och efter detta år ersattes dessa av »Verdandis skriftserie«, böcker av något större omfång.
- 37 *bondtolva*: Gammalt kortspel som spelas av två, tre eller fyra. I svensk version spelas med 36 kort, äss till och med sexor. I utlandet förekommer samma spel under namnet *mariage* ('bröllop').
la chasse: En på den tiden mycket populär patiens.
- 38 *mjältsjuka*: Förr benämning på melankoli. Tegnér skrev dikten »Mjältsjukan« om sin svåra depression.
lunor: Dialektalt ord, jfr danskans och plattyskans *lune*, av latinets *luna* 'måne'. Ordet betydde ursprungligen 'månskifte', men kom senare att få en bildlig betydelse: 'skiftande sinnelag', 'instabilt humör'. Här (i plural) närmast 'griller', 'nycker'.
- 39 *relegation*: 'förvisning', i synnerhet från skola.
hypoteken: Hypotek är en pant som inte överlämnas till långivaren, t.ex. en fastighet. Numera är *hypotek* en vidsträcktare benämning på olika typer av realsäkerheter eller pantar, såsom pantbrev i fastighet, aktiebrev och obligationer.
- 41 *långholmsnycklarna*: På Långholmen låg länge Sveriges största fängelse. 1724 uppfördes det s.k. Rasp- och Spinnhuset som 1848 blev till Straff- och Arbetsfängelset och 1886 till Centralfängelset. Från 1964 och fram till sin nedläggning 1975 kallades det kriminalvårdsanstalt. Anstalten hade då den var som störst 620 platser. Namnet *Långholmen* och dess sammansättningar användes under mer än 200 år i tillmälen och skällsord.
- 42 *palladier*: 'resurser', 'försvarsmedel'.
- 43 *Voltaires Oeuvres complètes*: 'Voltaires Samlade verk'. François Marie Arouet de Voltaire (1694–1778), fransk upplysnings-

- filosof och författare. Den första stora upplagan av hans samlade verk, i 70 band, utkom redan 1781.
- Rousseaus böcker*: Jean-Jacques Rousseau (1712–1778), fransk upplysningsfilosof, musiker, pedagog och samhällsteoretiker. Rousseaus samlade verk, i 39 band, utkom första gången 1788–93.
- Prévost*: Antoine François, abbé Prévost d'Exiles (1697–1763), fransk författare, nu mest känd som upphovsman till den realistiska kärleksskildringen »L'Histoire du Chevalier des Grieux et de Manon Lescaut« (1731).
- Lesage*: Alain René Lesage (1668–1747), fransk författare, skapare av den muntra och roande pikareskromanen »Gil Blas de Santillane« i fyra delar (1715–35).
- Richardson*: Samuel Richardson (1689–1761), engelsk författare, berömd för sina romaner »Pamela, or virtue rewarded«, 4 band (1741–42), »Clarissa, or the history of a young lady«, 7 band (1748), samt »The history of Sir Charles Grandison«, 7 band (1753–54).
- Fielding*: Henry Fielding (1707–1754), engelsk författare, skapare av »Tom Jones« (1749), som har kallats »den första moderna romanen«.
- Smollet*: Tobias Smollett (1721–1771), engelsk författare till tre äventyrsromaner med framstående människoskildring, »The adventures of Roderick Random« (1748), »The adventures of Peregrine Pickle« (1751) samt »The expedition of Humphry Clinker« (1771).
- mrs Opie*: Amelia Alderson, Mrs Opie (1769–1853), engelsk författarinna, gift med målaren John Opie och väninna till den framstående kvinnostridskampen Mary Wollstonecraft, vilkens historia hon berättat i boken »Adeline Mowbray«. Hon var också nära vän till Mme de Staël.
- Bayle*: Pierre Bayle (1647–1706), fransk teolog och filosof, mest känd för sitt stora och lärda »Dictionnaire historique et critique« (1697), en föregångare till vår tids stora reallexikon.
- Montesquieu*: Charles de Secondat, baron de La Brède et de Montesquieu (1689–1755), fransk författare och samhällstänkare vilkens böcker utövade ett mycket stort inflytande.

Bland dem märks den spirituella satiren »Lettres persanes« (1721) samt främst det stora verket »De l'esprit des lois« (»Om lagarnas anda«) från 1748. Viktig är M:s klimatlära, som hävdar att natur och klimat spelar stor roll för folklynnenas utveckling. M:s huvudtanke om den politiska maktfördelningens önskvärdhet har haft stor betydelse också i Sverige, bland annat för 1809 års regeringsform.

les états généraux: En rådgivande församling i Frankrike där de tre stånden adeln, prästerskapet och borgerskapet var representerade. Denna församling, som inte hade någon beslutsrätt, sammankallades då kungen så fann lämpligt från 1500-talet och fram till 1789, då de tre stånden proklamerade sig som en »assemblée nationale constituante«. Denna genomförde en omfattande lagstiftning.

Cornille: Pierre Corneille (1606–1684), fransk dramatiker, berömd för dramat »Le Cid« som egentligen var en omarbetning av en spansk comedia. Omkring »Le Cid« stod det en långvarig strid i Frankrike på Richelieus tid. Corneille skrev vidare en rad franskklassiska tragedier med klassiska motiv, »Horace«, »Cinna«, »Polyeucte« m. fl.

Molière: Jean-Baptiste Poquelin, kallad Molière (1622–1673), fransk komediförfattare och skådespelare, skapade en rad odödliga mästerverk: »L'Avare« (»Den girige«) 1668, »L'école des femmes« (»Fruktimmersskolan«) 1662, »Le Misanthrope« (»Misanthropen«) 1666, »Le Malade imaginaire« (»Den inbillade sjuke«) 1673. Han dog när han utförde huvudrollen i den fjärde föreställningen av denna sista pjäs.

Chénier: Marie Joseph de Chénier (1764–1811), fransk dramatisk författare, yngre bror till den mer berömde skalden André Chénier som avrättades under skräckväldets sista dagar. Marie Joseph de Chénier skrev en rad skådespel i revolutionär anda.

Ducis: Jean François Ducis (1733–1816), fransk författare, främst känd för sina tolkningar av Shakespeare.

Micromégas: Filosofisk saga som Voltaire utgav 1752. Namnet, som ju innehåller ordstammarna *micro* 'mycket liten'

- och *mega* 'mycket stor', tillhör en jätte som bebor planeten Sirius och som på grund av en för överheten besvärande bok förvisas från hovet och därefter företar långa resor genom världsalltet. Jonathan Swifts »Gullivers resor« har varit en förebild för Voltaires berättelse.
- 44 *palladium*: 'skyddsvärn', 'skyddsmedel'.
morianer: Äldre benämning på negrer och mörkhyade personer.
- eldstål*: Från 1300-talet och långt fram på 1800-talet var det så kallade eldstålet ett av de vanligaste elddonen. Det bestod av stål och flinta jämte fnöske; stålet slogs mot flintan, en gnista uppstod och gnistan uppfångades av fnösket som hölls intill den. På omslaget till Sven Lidmans Silfverstååhlböcker bestod vinjetten av ett sådant eldstål.
- 46 *kvartformat* (eller *kvartofomat*): Format där boken har en höjd av mellan 25 och 35 cm. Uttrycket *jättevolym* i *kvartformat* verkar således inte riktigt exakt, om inte böckerna var mycket tjocka.
- 53 *qualis artifex pereo*: (lat.) 'vilken konstnär går inte förlorad i mig'. Enligt den romerske historieskrivaren Suetonius skall kejsar Nero (37–68 e. Kr.) ha yttrat dessa ord.
- 57 *Stucks die Sünde*: Franz von Stuck (1863–1928), tysk målare och bildhuggare som med förkärlek valde allegoriska och mytologiska motiv. Hans målning »Die Sünde« finns på Neue Pinakothek i München.
- 61 *stormningen av Prag*: Denna ägde rum 1648, då svenskarna under Hans Christopher von Königsmarck erövrade den så kallade Lilla sidan, d.v.s. delarna väster om Vltava (Moldau), och tog ett enormt byte, till stor del i form av ovärderliga konstskatter.
- Magnus Gabriel de la Gardie*: (1622–1686), greve till Läckö och Arensburg, svensk statsman och mecenat, en tid landets störste jordmagnat, ägare till mer än 1000 hemman och ett dussin slott.
- 62 *Armfeltska vinternätterna i Norge*: Generalen Carl Gustaf Armfelt (1666–1736) hade på Karl XII:s order med 10000 man gått in i Norge för att erövra Trondheim. På grund av försörjningssvårigheter avstod Armfelt från att storma sta-

den, och efter kungens död 30 november fick han order att vid första gynnsamma väder återvända från Tydalen till Handöl i Jämtland. Men den 1 januari 1719 överraskades hären på fjället av en snöstorm följt av sträng kyla och under de följande tre dagarna omkom två tredjedelar av manskapet.

första Svensksundslaget: Vid sundet Svensksund, eller på finska Ruotsinsalmi, i södra Finlands skärgård, invid staden Kotka, ägde två sjöslag rum. Det första stod den 24 augusti 1789 mot en överlägsen rysk eskader och slutade efter ett dygn närmast med ett svenskt nederlag – en tredjedel av styrkan gick förlorad. Det andra Svensksundslaget, som stod 9–10 juli 1790, slutade däremot med en stor svensk seger, ryssarna förlorade 50 fartyg och 7000 man i fångar och döda.

64 *Vikbolandet*: Halvö i Östergötland mellan Bråviken och Slätbaken.

65 *Östgöta Correspondentens följetongsavdelning*: Tidningen startades 1838 i Linköping av den kvicke och begåvade »frilansskribenten« Henrik Bernhard Palmær, berömd för sina satiriska »Eldbränder och gnistor«. Genom C.F. Ridderstad, som köpte tidningen och i 46 år redigerade den, blev den en av provinsens mest betydande tidningar. Den var från början skarpt liberal men blev sedermera konservativ. Den presenterade ett rikhaltigt litterärt material. Sedan 1893 utges den dagligen.

Rockefeller: Amerikansk finansdynasti vars förste och främste medlem var John Davison Rockefeller (1839–1937), grundaren av Standard Oil Co.

Pierpoint Morgan: John Pierpoint Morgan den äldre (1837–1913), den främste i finansdynastin Morgan, verksam inom stål-, gruv-, järnvägs- och banksektorerna. Hans son John Pierpoint Morgan den yngre (1867–1943) är nog snarast den som avses bli Johans svärfar.

Rothschildarna: Judisk finansdynasti från Frankfurt am Main. Den som grundade dess internationella betydelse var Mayer Amschel Rothschild (1744–1812).

66 *Beeren-Island*: Härmed menas säkert Bjørnøya (Björnön),

den sydligaste av de till Svalbard hörande öarna (178 km²) och sedan 1920 tillhörig Norge.

Spetsbergen: Norsk ögrupp i Ishavet (61 300 km²), numera oftast benämnd *Svalbard*.

67 *Sandemar*: Gods vid kusten av Södertörn 2 km väster om Darlarö, tillhörigt ätten Braunerhjelm. Karolinskt träslott med stor och vacker park.

68 *Napoleon III*: (1808–1873), fransmännens kejsare. Han var brorson till Napoleon I, valdes till president 1848 och till kejsare 1852. Efter nederlaget i fransk-tyska kriget 1870–71 föll kejsardömet och Napoleon tillbringade sina sista år i England.

Das einzige Meisterschaftssystem o.s.v.: 'Enda mästerskapssystemet att på tjugu lektioner lära sig tyska, engelska och franska'.

på bordet väntar maten och törsten gör mig men: Johans far kommer inte riktigt ihåg vad som står i sextonde strofen i dikten »Fritiof hos Angantyr«. Det är Halvar som där säger: »För Er skuld kallnar maten, / och törsten gör mig men«.

educera: 'uppfostra'.

70 *sockerkist*: Ett träd av släktet *Cedrela* från Sydamerika, besläktat med mahogny. Veden som är brunfärgad och svagt välluktande användes förr för tillverkning av cigarr- och sockerlådor, härav namnet *sockerkistträ*.

74 *paschasar*: Av substantivet *paschas* eller *paschasa* 'tokrolig historia på folkmål' (jfr Frödings »Räggler och Paschaser«). Här alltså använt som verb: 'berättar roliga historier'.

76 *beskälla*: 'betäcka'.

77 *Trelawney*: Edward John Trelawney (1792–1881), engelsk författare och Greklandskännare, vän till Lord Byron och Percy Bysshe Shelley. Deltog i grekiska frihetskriget, under hövdingen Odysseus, gifte sig med dennes dotter och bosatte sig sedan på ett lantgods i England. Hans fängslade skildring av äventyr på tropiska hav, »Adventures of a younger son« (»En yngre sons äventyr«), utkom 1831 och blev mycket läst. Den är delvis självbiografisk och påverkade starkt Viktor Rydberg.

79 *spektrumsbyxorna*: Spektrum (av latinets *spectrum* 'föreställ-

- ning') betecknar synligt ljus uppdelat i sina beståndsdelar, från rött till violett.
- 80 *Herkules*: Latinsk form för *Herakles*, namn på en grekisk sagohjälte som var son till Zeus och den jordiska drottningen Alkmene. I sagorna uppräknas och skildras de tolv stordåd som H. utförde på befallning av konungen i Thebe.
- 81 *resselut*: 'resolut', d.v.s. 'kraftfull och bestämd'.
- 82 *Brännerhjälm*: Braunerhjälm, se not till s. 67: Sandemar.
schäferi: Den till en egendom hörande fårhjorden med tillhörande stall och ekonomi.
- 85 *stut*: 'aga'.
- 87 *dubbelboetterade guldklockan*: Boett är fodralet till urverket i ett fickur. Ofta var fodralet dubbelt.
- 89 *Brutus*: Marcus Junius Brutus (85–42 f. Kr.), ledaren för sammansvärjningen mot Caesar. Brutus har uppfattats mycket olika, av somliga som »den siste kämpan för Roms frihet«, av andra som en mördare och förrädare – han sitter längst ner i Dantes Helvete.
- 90 *frondör*: En som fronderar, d.v.s. offentligt opponerar sig mot ett politiskt parti eller egna partikamrater.
knävelborrar: Plural av *knävelborr* (förvrängning av tyskans *Knebelbart*), gammal svensk benämning på stor mustasch.
- 91 *attacherad vid*: 'knuten till'.
Wallenberg i Tokio: Gustaf Oscar Wallenberg (1863–1937, bror till Marcus Wallenberg den äldre och halvbror till Knut Agaton Wallenberg) var under åren 1906–18 envoyé i Tokyo.
- 93 *ékarté*: Kortspel som spelas av två personer med en lek utan hackor.
- 96 *bonjour*: Dubbelknäppt, knälång rock med raka skört som fram till omkring 1900 användes när man gjorde morgon- eller förmiddagsvisiter. Härav namnet – franskans *bonjour!* = 'god dag!'.
signetring: Fingerring försedd med en signet eller s.k. stamp, ofta med ingraverat mönster för att åstadkomma ett sigill på handlingar o. dyl.
Karl XV: (1826–1872), son till Oscar I, kung av Sverige och Norge från 1859.

Don Juan: Huvudpersonen i den spanske dramatikern Tirso de Molinas (Fray Gabriel Téllez) »El burlador de Sevilla y Convidado de piedra« (»Förföraren från Sevilla och Stengästen«) från 1630. Hjälten i dramat heter Don Juan Tenorio. Don Juan-gestalten har sedan blivit universell, en av de eviga och mytiska mänskliga typerna, inkarnationen av den hänsynslöse kvinnoförföraren.

dandyideal: Det engelska ordet *dandy* (härledningen är obekant) betecknar en herre som klär sig med överdrivet raffinemang. Ordet blev modernt på 1830-talet.

97 *satisfaktionsfäbig*: Lånord sammansatt av franskans *satisfaction* 'gottgörelse' och tyskans *fähig* 'kompetent'. Alltså om en person som är i stånd att göra rätt för sig.

98 *den siste mohikanen*: Mohikanerna var en nordamerikansk indianstam som en gång behärskade landet mellan nuvarande New York och Massachusetts. De blev fördrivna, först av irokeserna, sedan av de vita. Nu finns enstaka mohikaner kvar i reservat i Wisconsin. Om dem skrev James Fenimore Cooper 1826 sin berömda »The last of the Mohicans« (»Den siste mohikanen«).

Suecia antiqua et hodierna: Den latinska titeln på Erik Dahlberghs (1625–1703) stora planschverk om »det forna och nutida Sverige«, skapat på uppdrag av Karl XI:s förmyndarregering, från och med 1661. Det innehåller bilder av Sveriges märkligaste slott, byggnader, egendomar och städer. Teckningarna är utförda av Dahlbergh själv – 353 plåtar och 488 bilder – och de har sedan »stuckits« i koppar av franska och holländska mästare.

104 *kapitalismecenaternas stöd*: Ordet *mecenat* är bildat efter namnet Gaius Cilnius *Maecenas*, romersk statsman av etruskisk börd (död 8 f.Kr.). Han var vän och rådgivare till kejsar Augustus och var själv författare på både vers och prosa. Han var en frikostig gynnare av sin tids stora diktare och i denna egenskap har hans namn gått till eftervärlden i en mycket uppskattande betydelse. Här är ordet för ovanlighetens skull använt med rakt motsatt innebörd.

Rubicon: Det antika namnet på en biflod till Po i Norditalien. Vilken flod det rör sig om är ovisst. Caesar gick över

floden år 49 f.Kr., ett mycket kritiskt företag eftersom han därmed utlöste ett inbördeskrig. Han sägs då ha yttrat: *Alea jacta est* 'Tärningen är kastad'. Namnet *Rubicon* har blivit ett symbolord för stora avgöranden.

machiavellistisk: Ordet, som vanligen har formen *machiavellisk*, är bildat efter namnet på den italienske politikern och tänkaren Niccolò Machiavelli (1469–1527), författare till den brutalt realistiska och pragmatiska boken om statsförnuftet, »Il Principe« (»Fursten«), 1513–32. Adjektivet används för att beteckna ett fördomsfritt och känslolokalt beteende.

107 *karneolen*: Karneol är en blodröd eller brun halvädelen, varietet av kalcedon.

ardet nec consumitur: (lat.) 'den brinner men förtäres icke'.

Nec aspera terrent: (lat.) 'Svårigheterna avskräcker inte'. Det silfverstååhlska valspråket var i verkligheten den av Sven Lidman dyrkade farbrodern Sam Lidmans valspråk.

ametister: Ametist är en violett variant av bergkristall som kan slipas till ädelsten.

115 *cousinage*: 'kusinskap'.

Pauvres Honteux: (fra., eg. 'fattiga skamsna') 'folk som sett bättre dagar'. *Pauvres Honteux* har också kommit att beteckna de hem och anstalter där dessa människor fick en fristad. I Stockholm fanns fram till mitten av 1950-talet ett s.k. *Pauvres Honteux* på Hagagatan.

117 *amulett*: Föremål som tilltros en särskild kraft att avvärja trolldom, sjukdom, olyckor o. dyl. Ordet är av ovisst ursprung.

118 *Haupt*: Georg Haupt (1741–1784), svensk möbelsnickare, den gustavianska möbelkonstens främste.

122 *pauperism*: 'fattigdom', framför allt i betydelsen 'massfattigdom'.

128 *fetisch*: Ordet, som kommer av portugisiska *feitico* 'konstgjord', var ursprungligen en religionsvetenskaplig term för ett föremål som rymmer hemlighetsfulla krafter och därför är värt att tillbedjas. Senare har begreppet spritt sig till dagliglivets psykiska märkligheter.

vagongkorridoren: 'vagnskorridoren'.

129 *polypdjur*: Fastsittande djur i ett samhälle av nässeldjur eller koralldjur som bildar djurstockar.

- 134 *table-d'hôte*: En table-d'hôte är en restaurangmåltid med bestämd matsedel och fasta priser.
- 139 *patricierdam*: 'förfäm dam', av den romerska termen *patricii* 'patricierna', som betecknade medlemmarna av den ursprungliga jordägaradeln, i motsättning till klienterna och plebejerna som var medborgare utan fulla rättigheter.
krupiärer: En krupiär (numera stavat *croupier*) är en person som leder spel och insatser i spelbank och vid roulettbord.
- 140 *aux petits chevaux*: (*Les petits chevaux* '(de) små hästar(na)') var ett av de mindre hasardspelen i Monte Carlo: en mekanisk apparat bestående av ett antal små leksakhästar som kunde fås att rotera i ett tävlingslopp omkring en axel. Spelarna satsade på en häst eller flera.
demimonderna: (av franskans *demimonde* 'halv värld') Uttrycket skapat i Alexandre Dumas d. y.:s drama »Le Demimonde« 1855, där skildras en klass av mer eller mindre tivelaktiga existenser, i synnerhet kvinnor, som efterhärmar den fina världens livsstil.
Messieurs et mesdames – faites vos jeux: Croupierens maning till spelarna att avsluta sina satsningar: 'Mina herrar och damer, satsa!', ofta följd av orden *Rien ne va plus!* 'Inga mer insatser!'.
- 143 *amfibie*: Djur som kan leva både på land och i vatten, särskilt groddjur.
chevaleresk: 'hövlig och förekommande'.
- 145 *duperat*: 'vilselett', 'fört bakom ljuset'.
- 146 »Jag har sett drängar rida på sköna hästar och konungasöner gå till fots i dammet« – *Var det ej konung Salomos ord?*«: Johan erinrar sig en vers ur »Predikaren«, men han minns inte ordalagen korrekt. I tionde kapitlet, sjunde strofen i »Predikaren« heter det: »Jag har sett trälrar färdas till häst och hövdingar gå till fots såsom trälrar.« (I den äldre översättningen heter det: »Jag såg tjenare på hästar; och Förstar gå til fot såsom tjenare.«)
- 147 *Vikbolandsbanans första tåg*: Det fanns den gången en järnväg genom Vikbolandet, i halvöns längdriktning, från Kummelby till Arkösund.
- 154 *Fata Morgana*: 'hägringar', 'luftspeglingar', 'förrädiska dröm-

bilder'. Uttrycket användes först om de optiska villor som ibland kunde ses vid Neapel, vid Reggio och utanför Siciliens kuster: ruiner, pelare, slott och figurer tedde sig för det häpna ögat; folk brukade samlas på stranden för att betrakta skådespelet som framkallades av att de täta luftlagren var i oupphörlig rörelse: en mängd föremål som annars var osynliga framträdde nu förvrängda och flytande. Fata Morgana, fen Morgana eller Morgain, var i Artursagan kungens trollkunniga syster; när sedan de stora italienska diktarna Boiardo och Ariosto tog upp motiv ur Artursagan följde Fata Morgana med och blev en förtrolig figur för folket i Syditalien. Det blev hon som ansågs registrera dessa storslagna naturskådespel.

biltog: ursprungligen juridiskt uttryck: 'fredlös', 'fågelfri'.

- 161 *Laboremus*: (lat. 'Må vi arbeta!') Socialdemokratisk studentförening i Uppsala, stiftad år 1902. *Laboremus* utgav de första åren en rad småskrifter.

Studenter och arbetare: En förening som stiftades i Uppsala år 1886 med syftet att kämpa mot klassfördomarna och främja personligt umgänge mellan arbetare och studenter. Den fick filialer i Stockholm, Göteborg och Lund. Efter en aktiv period omkring sekelskiftet gick föreningen tillbaka starkt och upplöstes 1911.

- 165 *comme-il-faut*: (fra.) 'som det passar sig'.

- 172 *vanfrejdsstraff*: I 1734 års lag ålades prästerskapet att upprätta förteckning över personer som dömts till straff för brott som medförde nattvardshinder. De så utpekade gick för all framtid miste om rätten att få intyg om s.k. »god frejd«. I realiteten ställdes de genom denna »vanfrejd« utanför samhället. Också ganska obetydliga brott kunde medföra vanfrejd. I 1864 års strafflag ersattes vanfrejden med »förlust av medborgerligt förtroende«. Det är denna förlust som Johan Silfverstååhl här drabbas av.

konsortium: 'sammanslutning', 'bolag', särskilt för åstadkommande av avgränsade affärstransaktioner.

- 174 *de gamla Walkendorffarna*: Den adliga danska ätten Walkendorff, som på 1200-talet inkom från Mecklenburg, utslocknade i Danmark år 1747. I Skåne fanns en gren som då

KOMMENTARER OCH ORDFÖRKLARINGAR

denna del av Danmark blev svensk introducerades på vårt riddarhus och ännu finns kvar.

